

יסודות האמונה מתוך תפילת העמידה

הרב יחזקאל אלישמע בוצ'קו
ראש ישיבת ההסדר היכל אליהו

עריכה: הרב נסים פרידמן

ספריית עץ חיים

ניתן להשיג את הספר:

ישיבת היכל אליהו

כוכב יעקב 90622, טל' 02-6550500, פקס' 02-9972115

hesder@gmail.com • www.toraisrael.com

©

כל הזכויות שמורות למחבר - תשפ"ג - 2023

חל איסור לצלם מן הספר למטרות מסחריות.

מותר לצלם לצורך לימוד.

עימוד ועיצוב: אדרת מורגנשטרן

~ תוכן עניינים ~

3.....	תוכן עניינים
7.....	הקדשה
9.....	ברכת אב
11.....	ברכת הרב אבינר
13.....	פתח דבר
19.....	הקדמה
20.....	ברכת אבות
28.....	ברכת גבורות
36.....	ברכת הקדושה
48.....	הקדמה לברכות האמצעיות
50.....	ברכת הבינה
62.....	ברכת התשובה
73.....	ברכת הסליחה
86.....	ברכת הגאולה
96.....	ברכת הרפואה
106.....	ברכת ברוך עלינו
115.....	ברכת קיבוץ גלויות
123.....	ברכת הדין

135	ברכת למינים ולמלשינים
145	ברכת על הצדיקים ועל החסידים
152	ברכת בונה ירושלים
158	ברכת מצמיח קרן ישועה
164	ברכת שומע תפילה
169	ברכת רצה
175	ברכת מודים
183	ברכת שים שלום

~ הקדשה ~

ברצוני להקדיש ספר זה לעילוי נשמת מורי חמי הרב ציון ויצמן זכר צדיק לברכה.

הרב ציון זכר צדיק לברכה נולד במרוקו ב י"א שבט תשט"ז, ועלה לארץ בגיל שש. למד בישיבת בני עקיבא נתניה. התייתם מאימו בגיל צעיר, וסייע רבות ביד אביו, בגידול וטיפוח אחיו הקטנים. המשיך בלימודיו בישיבת ההסדר שעלבים, ואת שירותו הצבאי, במסגרת ההסדר, עשה בחיל השריון.

נשא לאישה את הרבנית אורלי, ויחדיו הקימו דור ישרים מבורך.

אחר נישואיו השקיע כל מרצו בלימודי רבנות, במכון הארי פישל. והמשיך חמש שנים נוספות, בכולל של הרב גורן זצ"ל. בסיום לימודיו, נקרא לכהן כרבה של היישוב כוכב יעקב, שהיה אז בראשית דרכו. במסגרת תפקידו, וברוב חיבתו לארץ הקדושה, פעל רבות להרחבת היישוב, הן בקליטת משפחות, והן בנטיעת מטע, ובהקמת כולל ביישוב. היה פעיל נמרץ בכל הקשור להפצת תורה, והרבה להרצות שיעורי תורה, ולהשיב על שאלות התושבים בהלכה. מלבד זאת, היווה אוזן קשבת, לכל תושבי היישוב, כאשר השיחו דאגתם וצרתם לפניו. היה מחובר לתושבי היישוב בקשר חם ולבבי, וקירב את בני הנוער לתורה.

היווה דוגמא של תלמיד חכם ארץ ישראלי, ומסר שיעורי תורה בכל מקום שנדרש. הן ביישובי הסביבה, והן בשבתות סמינריונים. מלבד כל הנזכר לעיל, לימד גם בישיבות מצפה יריחו ונחלת צבי.

תמך בהבאת ישיבת היכל אליהו ליישוב, ויצא מגדרו לסייע ליישיבה, בראשית דרכה במקום.

יזם והקים תוכנית ללימודי גישור, עבור רבני יישובים וקהילות, כדי להעניק להם כלים, לגישור בקהילותיהם. תמך בהקמת השכונה תל ציון, על מנת להרחיב את היישוב (בזכות ראייתו לעתיד, מוגדר היישוב כוכב יעקב תל ציון, היישוב הגדול בבנימין).

בתור נער צעיר זכיתי אני ללמוד מתורתו של הרב ציון ויצמן ואף לשאת את בתו הדס לאשה. דרכו החינוכית, תורתו ואישיותו מתווים לנו את הדרך.

נפטר בז' שבט תשס"ה, ונטמן ביישוב כוכב יעקב. יהי ספר זה לעילוי נשמתו.

~~~~

~ ברכת אב ~

ברוך השם שהגיעני והחייני ליום הזה, לראות פרי עמלו של בני הרב יחזקאל אלישמע שליט"א, ראש ישיבת היכל אליהו.

אני קורא ושב וקורא בספר המונח לפניכם, בגלל התועלת הרבה שאני מפיך ממילותיו. הוא מסייע לי להתפלל בצורה טובה יותר, עם כוונה צחה ובהירה.

השכיל בני, הרב יחזקאל שליט"א, לדלות מתפילת העמידה יסודות אמוניים רבים, על גבם הושתתו דפוסי חייו של היהודי המאמין. הספר גולל בפני הקורא יריעת תובנות מסקרנת ביותר, האוצרת בקרבה את הדרישות העיקריות אשר הקדוש ברוך הוא מבקש מאתנו.

לא עוד אמירת שבחים ובקשות סתמית, אלא הבעה מליאת חיים, מוכוונת מטרה, כפי שכתב, להפוך אותנו לטובים יותר, מאמינים יותר, בעלי מידות טובות יותר. ועל האוצר הגדול הזה, ראוי הוא לברכה הגונה.

עוד מהיום שנכנס בני, ראש הישיבה שליט"א, כתלמיד מן המניין בשערי הישיבה, עמד הוא לימיני, בעצה ובתבונה, בפועל ובמעש. נפלה בחלקי גם הזכות, להרצות בפניו, בכלל שאר התלמידים, את שיעורי בלימוד ובהלכה. ועד היום, לא פסקה הזכות, כי אנו זוכים ללמוד בצוותא. עתות לימוד משותפות אלה, הן עבורי עתות חסד. מתבשם אני מתבונתו חוכמתו והגיונו.

מבחין אני בפועלו הרב לתועלת הישיבה, כאשר הוא מתאמץ ומשתדל ושוקד בכל כוחו, לדאוג ולעשות הכל להצלחת התלמידים

האהובים והיקרים. הרצון לקדם אותם, כל אחד בקצב שלו, ובתחומי יכולותיו, הוא המנוע החזק, המניע אותו לצאת מגדרו בעדם.

על כן אברכנו, שהשם יתן בלבו יראה וחוכמה, ויזכה להרחיב גבולו בתלמידים, ולהוציא לאור ספרים רבים, המקרבים את הקורא לאהבת השם, ולעבודתו יתברך.

אסיים במה שפתחתי, ואודה לה' יתברך, על שזיכני להגיע ליום הזה.

אבא

~ ברכת הרב אבינר ~

ב"ה, אייר תשפג

ב"ר א"י אשכנזי

מכתב ברכה

למי ירצה

יישר כוח

יישר כוח

של הרב יחזקאל אלישמע בוצ'קו

א ה' יתעלה אלקים גור'ו

ראש ישיבת היכל אליהו

נא זכור גי'ו אלו

על ספרו החשוב

ה' סג'ו אשכנזי

"יסודות האמונה מתוך התפילה"

"סג'ו אשכנזי אשכנזי"

זה הספר קיוונו לו

אשכנזי קיוונו לו

כי רבנו הגדול הרמב"ם

כי רבנו הגדול הרמב"ם

כתב במורה נבוכים

כתב במורה נבוכים

כי כל יסודות האמונה

כי כל יסודות האמונה

נמצאים בתפילה

נמצאים בתפילה

ובודאי ספר זה

ובודאי ספר זה

יהיה לברכה גדולה

יהיה לברכה גדולה

לעם ישראל

לעם ישראל

שלמה אבינר

שלמה אבינר

~ פתח דבר ~

אודה השם בכל לבב על החסד הגדול שעשה עימי, וזיכני ללמוד וללמד תורה כבר למעלה מח"י שנים, בישיבת היכל אליהו, שייסדה סבי זקני, הרב ירחמיאל אליהו בוצ'קו זכר צדיק לברכה.

זכות גדולה נפלה בחלקי, מיום עומדי על דעתי, ללמוד תורה מאמו"ר הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א. וידי פרושות בתפילה השמימה, להשם יתברך, שאמשיך ללמוד ממנו עוד תורה, ודרכי הנהגה ישרה.

אני זוקף זכות זו למרת אימי, הרבנית הדרה שתחיה, אשר עודדה וזרזה אותי לבא ללמוד בישיבה, וגידלתני על ברכי התורה והחסד משחר ילדותי. ייתן לה השם עוז וכוח להמשיך בכל מעשיה הברוכים, הן בשיעורי תורה, והן בחסד שעושה עם כל הסובבים, מתוך בריאות ונחת מכל יוצאי חלציה.

ברור לי כי דמותה המרוממת, העומדת לנגד עיני כדוגמא חיה ביחס לתפילה הגונה, היא ששימשה מקור השראה עבורי, משם חצבתי את אבני היסוד של ספר זה.

עוד בילדותי, בשנות לימודי בבית הספר היסודי, העסיקה אותי שאלת התפילה רבות. היתה בידי מחברת עם מספר שאלות באמונה, ובינן זו ששאלתי את אמו"ר, מדוע אנחנו מתפללים? מאז, חקוקה תשובתו על לוח לבי. השיב לי אמו"ר שיחיה, כי מטרת התפילה היא, להפוך אותנו לאנשים טובים יותר. ועל האדם המסיים את התפילה, להיעשות טוב משהיה, טרם התפלל.

בשעה שחלה הרב עובדיה יוסף זכר צדיק לברכה את חוליו האחרון, התארגן אחד מילדי יחד עם קבוצת חברים, בבית הספר היסודי, וקראו תהלים לרפואת הרב, על חשבון ההפסקה. לדאבון לב, בחלוף מספר ימים, השיב הרב את נשמתו לבוראו.

סילוקו לגנזי מרומים הציב בפני הילדים שאלה קשה. כפי ששאל אותי הילד, בשעת מעשה. מדוע התפללנו, הרי זה כלל לא עזר! השבתי לילד זה בשאלה, האם אחר קריאת התהלים חשו קרבה גדולה יותר להשם? והלה השיב כי אכן, באמצעות פרקי התהלים, חשו הילדים קשר וחיבור להשם. אות הוא, כך המשכתי, כי תפלתכם אכן נענתה, שהרי התעליתם. וזו המטרה הראשונית של התפילה. ברור מאליו שאנו רוצים במילוי בקשותינו, אך יחד עם זאת צריך לדעת, שזה רק שלב שני. כי השלב הבסיסי הוא, השינוי שהתפילה מחוללת בקרבנו פנימה.

בדרך זו ביאר סבי, הרב משה בוצ'קו זכר צדיק לברכה, מדוע הוקדם הפסוק בתהלים "קרוב השם לכל קוראיו, לכל אשר יקראוהו באמת", לפני הפסוק "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם", הרי לכאורה ראוי יותר לכתוב שהקדוש ברוך הוא שומע תפילה וממלא את מבקשם של הצדיקים, ורק אחר כך לכתוב שהוא קרוב לכל קוראיו. אלא שטרם כל דבר צריכה להתברר אצלנו הידיעה, שתכליתה הראשונית של התפילה היא, יצירת מהפיכה פנימית, שתקרב אותנו להשם, ותרומם אותנו מבחינה רוחנית. וזהו השלב הראשוני. רק השלב השני של התפילה מתמקד בנושא קבלתה ומילוי הבקשות.

ברוח זו, כך המשיך והסביר סבי, יש להבין את פשר סירובו של הקדוש ברוך הוא לבקשת משה, להיכנס לארץ. כי הדבר נעשה כהעברת מסר לדורות, שגם אם הבקשה והתפילה אינה מתקבלת,

היא בכל זאת פעלה את מטרתה הראשונית, וקרבה את משה אל השם יתברך, יותר ויותר.

מטרתו של חיבור זה הוא, העמקה והרחבה בתכליתה הבסיסית של התפילה שהיא, יצירת מהפיכה פנימית בנפשנו. כאן נגלה מהו הסוד הגדול של המתפללים, שאינם מתקשים באמירת נוסח שגרתית וזהה, שלש פעמים ביום, כל יום. כי באמת, טמנו מתקני התפילה בחוכמתם הרבה, יהלומים נפלאים, עליהם חיינו מושתתים, בכל שדרת הברכות של תפילת העמידה.

לא לחינם קיבלה תפילת העמידה, שהיא מרכז התפילה, משמעות מהותית כל כך בחיינו. כי מטרתה להשריש בקרבנו את היסודות האמוניים, ולשמש עבורנו מקור בלתי נדלה, לשאיבת כוחות ותעצומות עוז, להמשיך בשגרת חיי עבודת השם.

לא היתה מטרתו בחיבור זה לחדש חידושים, אלא להורות באצבע, היכן בתפילה הובלעו אותם אמיתות, על פיהם מושתתים חיינו. ומילות התפילה שאנו מוציאים מפינו, יתרעננו בטעם חדש של יסודות החיים, בתקווה שהם אכן ישפיעו עלינו, ויטיבו את אורחות חיינו.

ראשיתם של מאמרים אלו בשיחות שבועיות שהשמעתי בישיבת "היכל אליהו" בכוכב יעקב בפני רבני אברכי ותלמידי הישיבה היקרים. התודה להם, על ההקשבה והפירגון. ובעיקר על היצירה המופלאה, שכל אחד תרם ותורם לה, והיא "ישיבת היכל אליהו". מקום של תורה מאירה, ודיבוק חברים. כאן המקום להזכיר את אנשי המנהלה וכלל העובדים בישיבה, שכולם מאירי פנים, ועושים את עבודתם בשמחה. התודה והברכה לכולם.

עלי להביע תודה גדולה ומיוחדת לאמו"ר הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א, שלולי דחיפתו עידודו ופועלו הרב, לא היה ספר זה רואה

אור. נטל הוא על עצמו את הטרחה הרבה הכרוכה בכל אחד מן השלבים, וכשהיה צורך לעבור על התוכן, לביצוע תיקונים, ביקשתי לדחות זאת לזמן מאוחר יותר. אך הוא אמר לי, נעשה כל יום קצת, וכך נצליח. ואכן, עבר יחד עמי על כל החיבור, קמעא קמעא, ויעץ בחכמה לגבי כל הטעון תיקון. לכן אני מודה לו באופן מיוחד, מעומק לבי, על הליווי והאימון הגדול, לאורך כל הדרך. יברך אותו השם בבריאות איתנה, ובהמשך הפצת תורתו, בדרכו הייחודית, הן בישיבה והן מחוצה לה, לכל דורש.

תודה לכל מחברי הספרים בהם השתמשתי, ראשונים ואחרונים, השתדלתי לציין את שמם בכל מקום בו ציטטתי מדבריהם.

תודה לבוגר הישיבה, אברך בכולל יד שאול, הרב דוד יוסף שיחיה, על טרחתו בהקלדת כל השיעורים.

תודה רבה לעורך, הרב נסים פרידמן שליט"א, שבכישרון רב הפך שכתובי שיחות, למאמרים קלי קריאה. וגם הוסיף הערות רבות, והפניה למקורות שונים. טביעות אצבעותיו ניכרות בכל הספר, וכל ההערות הם פרי עטו, בבקיאות מופלאה, ובעין טובה מיוחדת.

התודה לחמותי הרבנית אורלי, ולבעלה הרב נפתלי וינברגר שיחיו, העוטפים אותנו באהבה אין קץ, ומהווים עבורנו דוגמא חיה של תורת חסד.

אעלה על זיכרון את מורי חמי, הרב ציון ויצמן זכר צדיק לברכה, רבה הראשון של יישוב כוכב יעקב וממייסדיו. תלמיד חכם ארץ ישראלי, שוודאי מלווה אותנו ממרומים. ספר זה מוקדש לעילוי נשמתו.

אברך את אשתי היקרה הדס, שלולי תמיכתה לאורך הדרך, לא היה ספר זה רואה אור. יהי רצון שנזכה לראות את ילדינו היקרים, הולכים בדרך שהתוו לנו אבותינו.

אחתום פרק זה בפסוק הראשון של התפילה - השם שפתי תפתח, ופי יגיד תהילתך, אשר מבהיר לכל, כי לולי השם שהיה לנו, אפילו את שפתינו לא נוכל לפתוח. ומתוך כך, לא נפסיק להלל אותו.

יחזקאל אלישמע בוצ'קו

~~~~~

~ הקדמה ~

מטרת המאמרים להלן, להסביר את ברכות תפילת שמונה עשרה, כל אחת בפני עצמה. וכל אדם יוכל להפיק לעצמו תועלת רבה, משתי סיבות:

א. חלק ניכר מסדר יומו של האדם, מושקע בתפילה. ומתוך פרקי זמן אלו, יכול האדם, כדברי הרב קוק זכר צדיק לברכה בהקדמה למוסר אביך, **לבחון את מצבו הרוחני המדויק, כי התפילה כמוה כמבחן.**

ב. מלבד זאת, ניתוק המחשבות המתחולל בעת התפילה, מוכר וידוע לכל אדם. הראש עסוק בכל דבר, מלבד בתפילה. ומה גדול הצער על ניתוק זה. עם זאת, עיון ביסודות האמוניים, שחכמינו זכרונום לברכה, מנסחי התפילה, שילבו בכל ברכה וברכה, יכול לסייע ביד כל מתפלל **להתחבר לעניינים המובאים בתפילה, ולהזדהות עם הנאמר בכל ברכה.**

~~~~

~ ברכת אבות ~

פתיחת הברכה הראשונה עוסקת באבותינו ובחיבורם לאלוקות:

”אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם, אֱלֹהֵי יִצְחָק
וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב.”

אזכורם המייד, בהכרח קשור למהות התפילה. ויש לברר מהו הענין העקרוני הזה, מחמתו נפתחת התפילה דוקא באזכור אבותינו?

אספר את ששמעתי מקרוב משפחתי, שאינו כל כך דתי. עבודתו של הלה, שייכת לתחום אשראי לקוחות בחברת אמזון. ארע פעם, שמתקוף תפקידו, הוזמן לכנס גדול בניו-ג'רזי, בהשתתפות אנשים רבים, מכל רחבי העולם. בעלי הכח והעמדה באותו כנס, כפי שהוא מספר, הם החסידים, שומרי התורה ומצוות. חסידים אלו הם בעלי עושר גדול, וכל כינוס המכבד את עצמו, מוודא את השתתפותם, וכדי שהם ירגישו בנח בעת נוכחותם, מארגנים עבורם אוכל מהדרין, וכל האוירה מותאמת לרגשותיהם ולאורח חייהם הדתי.

ממשיך קרוב משפחתי ומספר, יש את הרגע הזה, בו אתה ניגש אליהם, ופותח בשיחת עסקים. כל עוד השיחה רגילה וסתמית, אין איזה שינוי מיוחד. אבל ברגע שהם מגלים את השם היהודי שלי, כל היחס והדיבור משתנים לגמרי, אתה מתרומם ברגע לעמדת פתיחה שונה בתכלית. מגמה זו מסייעת בידי מאד, בשיפור עמדותיי העסקיות. הרי לצורך משא ומתן עסקי, נדרש ידע בניהול משא ומתן, אמנות המיקוח וכדו'. אך מלבד כל זה, נדרשת גם אוירה

נעימה, חיבור וכימיה. ואכן, עובדת היותי יהודי, הופכת את היחס במאה שמונים מעלות, והלבביות מורגשת בחוש.

מה בדיוק קרה, כשנודע לאותם חסידים, על יהדותו של קרוב משפחתי. הרי על פניו, באופן חיצוני, הוא לא שומר תורה ומצוות, ומה גרם להם כזה ריגוש? התשובה ברורה. נתגלה לעיניהם חלק משפחתי נוסף. גם יהודי זה, הוא בן אברהם יצחק ויעקב. ותמיד שמורה בלב, עבור בן משפחה, איזו פינה חמה.

אולי איננו שמים לב, אבל בגשתנו לתפילת עמידה, מתבצע מפגש בין ענק שבענקים לננס שבננסים. עומד בן אדם, קרוץ מחומר, וכבר ניגש לעמוד, מול הא-ל הגדול הגיבור והנורא, מלך מלכי המלכים. מי אתה? באיזה רשות אתה מגיע למעמד כזה? לאמיתו של דבר, אין בכוחנו ובזכותנו להיות ראויים לכך. ובכל אופן, אנו ניגשים לתפילה כי אנחנו חלק של משפחה. צאצאי אברהם יצחק ויעקב. עובדה זו מספקת עבורנו את היכולת לעמוד לפני הקדוש ברוך הוא. המשפחה היא שמעניקה את הכח, מסלקת מכשולים, ויוצרת חיבור וקשר.

יש בו, בשיוך עצמי זה לאבותינו, אמרה חשובה, וזכות רבה. כי אין עוד משפחה בכל העולם, בעלת עוצמות רוחניות, וגדלות אנושית כמו זו. ומה רבה היא הזכות להיכלל בה כשותף. יחד עם זאת, יש בו בשיוך זה תביעה, על אורח חיינו. ועל כל אדם לשאול את עצמו, האם הוא אכן ממשיך בדרכם של אבותינו?

אחר הבהרת זכות עמידתנו, קרוצי החומר, לפני המציאות הכל יכולה. עלינו לדעת, ולו במעט, לפני מי אנו ניצבים. וזהו אכן, היסוד האמוני החשוב, ששולב בברכה זו. אם נשאל את עצמנו מי זה הקדוש ברוך הוא, כמו ששאל אותי אחד מילדי, אין כאן שאלה שניתן לענות עליה, מאחר ויכולת ההגדרה "מי זה הקדוש ברוך

הוא" אינה בידינו. עם כל זאת, יכולים אנו לראות את **היחס שלו כלפינו**, והדרכים בהם הוא **נגלה אלינו**¹.

מסדרי התפילה קבעו בסדר ברכת אבות, את דרגות היחס של פעולות הבורא כלפינו, תחילה "אלוקינו", אחר כך "ואלוקי אבותינו", וכהשלמה לכל, "אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב".

פירוש הדבר: צריך אדם להביט על היחס בינו לבוראו, לא ממרחק שנות דור, מזמן אברהם יצחק ויעקב, אלא באמצעות חייו הפרטיים, וזו הכוונה "אלוקינו". כלומר, חיבורו האישי של כל אדם לכח האלוקי, המשגיח עליו בפרטות. הרי כל אדם זוכה לליווי צמוד של השגחה עליונה, בכל צעד ושעל בחייו. לולי קיבל שפע רב של סייעתא דשמיא, לא היה יכול להתקדם כלל בחייו. ולא נותר אלא לפקוח את עיני השכל, ולהכיר בהשגחה העליונה המקיפה אותו משך כל ימיו, ללא הרף.

מלבד זאת, יש להכיר בהשגחה העליונה שסבבה את אבות משפחתו. דבר זה נשמע לעיתים מפי אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות, שלמרות מצבם, מתגאים בשמירת המצוות של אבותיהם, ואומרים: "דע לך, סבא שלי היה רב!" כלומר, מקושר הוא אל בוראו, דרך אבות משפחתו, ששמרו את צו הבורא.

לא מזמן ראיתי כתבה על אחד משרי הממשלה, שאינו דתי, ואשר כל משפחתו נאספה יחד עם הסבתא הוותיקה, כדי לשיר שירי שבת, שהסבא זכרונו לברכה, נהג לשיר בשבת. זהו אותו ענין. יש קשר עמוק מאוד למשפחה, וכמה נחוצים המה אותם נימים

---

1. עיין ערוך השולחן סימן ה סעיף ב וחובת הלבבות שער היחוד פרק י וספורנו שמות כה, ב.

משפחתיים, המקיימים את הקשר שלנו, אל הקדוש ברוך הוא. נוסף על כך, יכול אדם לבחון את ההשגחה העליונה שסבבה לא רק אותו באופן אישי, ולא רק את אבות משפחתו, אלא את אבות האומה. כי הקדוש ברוך הוא היה זה שליווה את אומתנו, והגן עליה להושיעה כבר מעת יצירתה. אחת הסיבות לחזרה התמידית והקבועה של קריאת ספר בראשית היא זו, שנראה שוב ושוב כיצד שמר הקדוש ברוך הוא על האבות, וליווה אותם תדיר לכל מקום, עד שהוציא אותנו ממצרים, ועשאנו אומה שלימה.

לא פסקה השגחה עליונה זו בתום עידן אברהם יצחק ויעקב, אלא שבה ונתגלתה במהלך כל ההיסטוריה, ובפרט אצל גדולי אומתנו, רש"י ורמב"ם וכו', אצלם ניכרה ההשגחה העליונה בבירור. לכן צריכים אנו להפנים בתוכנו את האמונה בהשגחה העליונה של הבורא, העוברת כבריח התיכון בכל מסורת ישראל, לאורך כל השנים, עד ימינו אנו.

בגזרה בה שירתתי בצבא, נהגתי לארגן שיעורי תורה מידי פעם. באחת הפעמים, ביקשתי מאבי מורי שיחי', לבוא לאחד המוצבים, ולהעביר בו שיעור. נכחו שם אותה עת, כארבעים או חמישים חיילים. ומתוכם הופנתה אל הרב שאלה – דרישה, האם יואיל כבוד הרב, להציג בפנינו הוכחה חותכת על נוכחותו של אלוקים בחיינו?! בתגובה, פנה אליהם הרב, ושאל כל אחד באופן אישי, מהיכן באו הוריד לארץ, ושלך, ושלך. כל אחד מהם בתורו השיב, ממקום פלוני כזה או אחר, ברחבי העולם, ממזרח וממערב. אחר שסיים תשאל זה, חזר ושאל את כולם, כיצד ארע הדבר, שהתקבצו לפיסת אדמה זו, בצבא אחד, יהודים מכל רחבי תבל?!

האמת היא, המשך ואמר, שאיסוף מגוון עדות היהודים, מכל קצווי תבל, נובא זה מכבר בספרי הנביאים, שם מובא כי השם יקבץ

אותנו מהגלות. ונבואה זו מתגלית ממש לנגד עינינו. הרי זה לא הגיוני שכולכם שהיתם בגלות, ופתאום הופעתם כאן. הרי אפילו מפגש של מספר חברים לא בא בקלות רבה... וקיבוץ כל עדות ישראל יחד, דבר של מה בכך הוא? זאת ההוכחה לנוכחותו של הקדוש ברוך הוא בחיינו.

על פי זה אפשר להבין מה הכוונה "אלוקי אברהם וכו'". כי חיי אומתנו לוו בהשגחה עליונה תדירה, שנתגלתה לא אחת, במהלך פעולותיה, בהיסטוריה הארוכה של עם ישראל. ובפרט בהתגשמות הנבואה, וגילוי ההוכחה לנוכחות הקדוש ברוך הוא, בימינו אנו.

אחר פתיחה זו, ממשיכים אנו בברכה:

"הָאֱלֹהִים הַגְּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא, אֱלֹהֵי עֲלִיּוֹן, גּוֹמֵל חַסְדִּים טוֹבִים,
וְקוֹנֵה הַכֹּל, וְזוֹכֵר חַסְדֵי אֲבוֹת, וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן
שְׁמוֹ, בְּאַהֲבָה."

מרכזה של פיסקה זו הוא, שלמרות גדולתו גבורתו ונוראותו של האֱלֹהִים העליון, עלינו לדעת כי הוא גם גומל חסדים וכו'. בניגוד להבנה הפשוטה, שאחד כזה, גדול גיבור ונורא, אינו עוסק בזוטות, ואינו מוצא עצמו מתאים, להשפיל עצמו בעיסוק שפל, המתאים יותר לחלשים וזוטרים. אמנם הקדוש ברוך הוא, למרות היותו רם ונישא, גבוה ועליון על כל, מעסיק עצמו בצרכי עמו האהוב, בני האבות, ופועל בכל רגע להבאת הגואל, לכן אנו אומרים, "ומביא גואל למען שמו, בְּאַהֲבָה".

אם נסכם בקצרה את הנאמר עד כה, הרי שפתיחת הברכה מציבה את האדם, הן באמצעות חייו, והן באמצעות משפחתו ואומתו, מול המציאות הבהירה של נוכחות אלוקית, המשגיחה בתדירות על כל. ובסיומה, מובל המתפלל להכרה, שהשגחה עליונה זו, עוסקת בתהליך של הבאת גאולה לעם ישראל.

הברכה מסתיימת באמרה: "מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמְגַן... מְגַן אַבְרָהָם".

מה ההבדל בין מושיע ומגן? מגן פירושו, עוד טרם באה הצרה, סידרה ההשגחה העליונה שיהא האדם מוגן מפניה. וצריך לומר על זה תודה, הן על מה שידוע לנו, והן על מה שלא ידוע. מושיע פירושו, בשעת הצרה.

כאן יש לשאול, מדוע רק אברהם אבינו נזכר בחתימת הברכה, "מגן אברהם", ושאר האבות לא?

התשובה לכך, מקורה במדרש חכמינו ז"ל (מדרש תהלים [שוחר טוב] מזמור יח):

"אומות העולם אומרים, למה הקדוש ברוך הוא מחבב לאברהם, הצילו מכבשן האש, ומן תשעה מלכים ואוכלוסין ומכל הצרות שעברו עליו. אמר להן הקדוש ברוך הוא, הריני אומר לו שיקריב את בנו, והוא שומע לי וחוסה בי, לפיכך אני מגיננו, הוי, מגן הוא לכל החוסים בו, ולמחר מברכין בניו בתפילה, ברוך מגן אברהם".

מתבאר כי אומות העולם שאלו את הבורא, מדוע הצלת את אברהם מכבשן האש ומשאר צרות? השיב להם הקדוש ברוך הוא, כי אפילו אם אפקוד עליו להקריב את בנו יחידו, גם אז יקשיב לי, ויבטח בי. לכן אני מגן עליו תמיד, ובניו יברכו בכל יום "מגן אברהם".

פירוש הדבר, אברהם אבינו נהג לוותר על רצונו, מחשקו הגדול לקיים רצון השם, עד שהפך הדבר לטבעו האנושי. תמורת זאת, העניק לו הקדוש ברוך הוא הגנה תמידית. לא רק עבור עצמו זכה אברהם בטבע נעלה כזה, אלא עבור כל שרשרת הדורות שיצאה

ממנו, שגם היא זכתה לטבע נחשק זה, של יכולת הוויתור על מאוויים אישיים, לצורך קיום רצון הבורא.

הרב קוק² זכר צדיק לברכה הסביר, כי למרות שהקדוש ברוך הוא תמיד יגן עלינו, בצורה בלתי מסויגת, ולא משנה מה נעשה. אך כיון שהטביע בנו אברהם יכולת זו, של וויתור על רצוננו, עלינו לנהוג בדרכו של אברהם אבינו.

הרש"ר הירש מוסיף עוד³, כי עלינו לנהוג כאברהם אבינו לא רק כאשר נדע בוודאות שנוזכה להגנה מאת הבורא, אלא נסכים לקיים כל משימה שהקדוש ברוך הוא מטיל עלינו, גם אם לא נוזכה לשום הגנה. נאמר "הנני" לכל סיטואציה שהקדוש ברוך הוא מטיל עלינו, והקדוש ברוך הוא יתגלה אלינו כמגן, כמו שהגן על אברהם.

~ לסיכום ~

הקדוש ברוך הוא הוא הא-ל, הכח העליון, המלווה את כל ההיסטוריה שלנו מאברהם עד ימינו. ומבחינתנו, זה מתחיל בפן האישי שלנו, ונמשך במשפחתנו, ובהגנה שהקדוש ברוך הוא הקיף אותנו, עד אברהם אבינו. מובן מאיליו, כי עלינו לוודא שאנו ממשיכי דרכם של האבות, להתמסר למען דבר השם, והקדוש ברוך הוא ממרום מעמדו, למרות הגדלות והנוראות שלו, הרי הוא גומל חסדים ועסוק גם בעולם שלנו.

נקוה שדברים אלו יבהירו את משמעותה הנשגבת של ברכת האבות, ויסייעו לכוין בה, כך יוכל האדם לקיים גם את חשיבותה

---

2. בעולת ראייה.

3. בסידורו.

ההלכתית (ראה בשולחן ערוך אורח חיים סימן קא סעיף א), ונכין עצמנו להתמסר לצו השם, באמת.

~~~~

~ ברכת גבורות ~

בברכה הקודמת הוסבר, כי בתפילת העמידה פונים אנו אל המציאות הכל יכולה, לפני הקדוש ברוך הוא. מסיבה זו עלינו לדעת, ולו במעט, מי זה הקדוש ברוך הוא? ולמרות שאין יכולת זו בידינו, יכולים אנו להתוודע אליו באמצעות **יחסו כלפינו**, כלומר באמצעות "**השגחתו**" עלינו, הן מהבחינה האישית והפרטית, הן מהפן המשפחתי, והן מהפן של אבותינו, אברהם יצחק ויעקב, עליהם שמר כל העת.

השגחה בלתי פוסקת זו, לאורך ההיסטוריה כולה, היא בסיס אמונתנו במציאות הבורא יתברך.

אחר השלב הראשוני של ברכת אבות, בו עסקנו בהכרת הבורא, אנו פונים לרובד אמוני נוסף, בו נפגוש ביכולתו הבלתי מוגבלת של הבורא, המתבטאת בעיקר בבריאת יש מאין, כפי שמיד נסביר.

בתוך הברכה נזכרת תחיית המתים חמש פעמים, כפי שניתן למנות:

"אתה גבור לעולם, אֲדֹנָי מְחִיָּה מְתִים אַתָּה, רַב לְהוֹשִׁיעַ (מוֹרִיד הַטָּל ובחורף מְשִׁיב הָרוּחַ ומוֹרִיד הַגֶּשֶׁם) מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחִיָּה מְתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים, סוֹמֵךְ נוֹפְלִים, וְרוֹפֵא חוֹלִים, וּמְתִיר אֲסוּרִים, וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישׁוּנֵי עֶפְרָי. מִי כְמוֹךָ בְּעַל גְּבוּרֹת, וּמִי דוֹמֵה לָךְ, מְלֶכֶךְ מִמִּית וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּחַ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמַן אַתָּה לְהַחְיֹת מְתִים. בְּרוּךְ אַתָּה ה', מְחִיָּה הַמְתִים."

במבט שטחי זוהי כפילות שלכאורה אין בה צורך. אבל ברור כי לא כך הם פני הדברים, שהרי הברכה נוסחה בדקדוק גדול, ללא מלה מיותרת. ובוודאי מונחות כאן משמעויות מהותיות, שגרמו לחזרה כפולה זו.

אלא שטרם נציע את הסבר הברכה, נעיר הערה נוספת. ידועים המה דברי הרמב"ם⁴ שהאמונה בתחיית המתים היא יסוד מיסודות תורת משה, ומי שלא מאמין בה, הרי הוא כופר בתורת משה, ואינו דבק בדת היהודית.

הדבר כמובן מחייב הסבר, מדוע יוגדר זה שאינו מאמין בתחיה, בהגדרה חמורה זו של כופר, וכי הוא כופר במציאות הבורא?

קשה לדעת מהי וכיצד תהיה תחיית המתים, הרי אף אחד לא היה שם וחזר כדי לספר לנו. אבל הרמב"ם מבאר נקודה מעניינת⁵, המתים לא יקומו לתחייה חוץ מהצדיקים. הסיבה היא, כפי שהוא ממשיך ומסביר, שהרשעים כבר נקראים מתים בחייהם, כמאמר חכמינו זכרונם לברכה במקום אחר. ומדוע כדאי לתת להם חיים אחרים, אם גם עכשיו בעודם חיים, הם כבר מוגדרים מתים.

משמעויות דברי הרמב"ם היא שתחיית המתים איננה החייה פיזית בלבד, אלא שילוב של חיות רוחנית עם חיים פיזיים. ולכן אדם שלא הביא את נשמתו לידי ביטוי, ורק הגוף ורצונותיו

4. בפירוש המשנה, סנהדרין צ, א: "ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו עליו השלום, ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין זה".

5. לשון הרמב"ם בפירוש המשנה שם: "ותחיית המתים וכו' הוא לצדיקים", וכן הוא לשון בראשית רבה "גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים, ותחיית המתים לצדיקים בלבד". על פי הגמרא תענית ז, א - "אמר רבי אבהו גדול יום הגשמים מתחיית המתים דאילו תחיית המתים לצדיקים ואילו גשמים בין לצדיקים בין לרשעים".

החומרניים קיבלו את מבוקשם, מוגדר מת עוד בהיותו חי. ומה התועלת בהשבת נשמה טהורה וזכה לגוף של אדם כזה, אחר מותו. הרי אם כבר בחייו - טרם מותו - נטה אחר רצונות הגוף, ולא הביא את נשמתו לידי ביטוי, ודאי שלא יעניק לנשמה את חלקה, גם אחר שובו לחיים, ומה התועלת בהקמתו.

ואמנם קשה לומר ולהגדיר מה בדיוק יקרה, אך דבר אחד ברור מאוד, גופו של זה שהעניק לנשמה את חלקה, הוא שיקום לתחיה עם הנשמה.

האמונה שאנו מבטאים בתפילה, כשאנו אומרים שיש לנו אמונה שלימה בתחיית המתים, פירושה שהבורא יכול לעשות הכל, אפילו דבר בלתי אפשרי כזה, כמו תחיית המתים. הרי מוטלים להם מספר עצמות יבשות, ועפר בתוך קבר, ואין שום חומר לבנות ממנו בשר ודם. ובכל אופן, אמונתנו איתנה כל כך, שביכולתו של הבורא ליצור מאותו כלום גוף חי ונושם, בריא וחזק, על שלל אבריו וגידיו המורכבים. יש ביצירת האדם והחייאתו אחר מותו, אותו רעיון של בריאת העולם ויצירתו יש מאין. ואם מאמינים אנו שבכוחו ליצור עולם חדש ממש, ודאי נאמין שבכוחו ליצור תחיית מתים, שגם היא יצירת "יש מאין".⁶

עתה מובן ממילא מאיזו סיבה סודרה ברכה זו תיכף אחר ברכת אבות. שכן בסיס אמונתנו האיתנה והברורה במציאותו בכוחו וביכולתו של הקדוש ברוך הוא לברוא יש מאין, אינה תחיית המתים, כי אותה עדיין לא ראינו. אלא שכבר ראינו כיצד ליוה הקדוש ברוך הוא את אומתנו, החל מראשית דרכה, מאבותינו אברהם יצחק ויעקב, בהשגחה בלתי פוסקת, והמשיך בכך ביציאת

6. עיין רמב"ם באיגרת תחיית המתים.

מצרים. מתוך זה מאמינים אנו בו שברא את העולם, והמציא יש מאין, כמו שכתב בספר הכוזרי, וזה לשונו:

”אֲנַחְנוּ מֵאֱמִינִים בְּאֱלֹהֵי אֲבֹתָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב הַמּוֹצִיא אֶת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים וּבְמִסּוֹת, וְהַמְכַלְכֵּלֶם
בְּמִדְבָּר, וְהַמְנַחֵלֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן, אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֶעֱבִירֶם אֶת הַיָּם
וְהַיַּרְדֵּן בְּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים, וְשָׁלַח מִשָּׁה בְּתוֹרָתוֹ...”

מתוך אמונה זו, שהוא המשגיח עלינו בהתמדה, נבנית גם האמונה בכוחו לברוא וליצור יש מאין, גם להבא, עקב היותו כל יכול, בעל יכולת בלתי מוגבלת.

נקודה מרכזית זו, שכוחו של הבורא בלתי מוגבל ובידו לעשות הכל, נחוצה מאד כהתחלה והקדמה לתפילה, טרם נפנה אל השם בבקשות ובתחנונים. כך מתחזקת הכרתנו והרגשתנו, שאין דבר נמנע ממנו יתברך. והרי בעוד מספר רגעים נרבה בבקשות, שאולי נראות בלתי אפשריות. ועדיין ובכל זאת אנו פונים אל הבורא שיכול לעשות את הכל. כי בתפילה ניתן לבקש ממנו הכל, וכדי שאכן נבקש ממנו, עלינו לבסס את אמונתנו העמוקה, בכוחו הבלתי מוגבל.

אמונה זו באה לידי ביטוי בשלל התחומים בהם נדרש עזר מכח עליון, הלכך אנו אומרים ”סוּמְךָ נוֹפְלִים, וְרוּפֵא חוֹלִים, וּמְתִיר אֲסוּרִים”. כלומר, בברכה זו מפנימים אנו את שייכותם של פעולות אלו לבורא יתברך, כחלק מביסוס וחיזוק אמונתנו, בכוחו העליון הבלתי מוגבל, והשגחתו על כל תחום ובכל ענין בחיים.

תחום הרפואה כמשל, אף שנדמה לעיני האדם שהרופא הוא שעושה ופועל כדי לסייע לחולה, לחזקו ולרפאו. לאמיתו של דבר, הקדוש ברוך הוא הוא זה שמניע הכל, מאחורי הקלעים.

כעת, אחר הבהרת הנקודה המרכזית של הברכה, שעיקרה, הכרת כוחו הבלתי מוגבל של הקדוש ברוך הוא, נוכל להבין מהי הסיבה הכבירה שהביאה לכך, שנכפל ענין תחיית המתים שוב ושוב, בגוף הברכה. והרי די היה לאזכר זאת פעם אחת בלבד?

אמנם כבר הסביר הרב שרקי שיחי' (ואני תפילה ברכת גבורות), שיש כמה ממדים של תחיה, וכולם פורטו בברכה:

א. "מְחִיָּה מֵתִים אֲתָה"

תחילה עוסקים אנו בהיותו של השם מחיה מתים בהווה. מתים אלו הם אנחנו, בכל בוקר. לאחר שהלכנו לישון בלילה, קמים אנו בכל בוקר מחדש, וחיים שוב. יתירה מזו, הרי בכל רגע ורגע שאנו חיים, זו גם כן תחיה, כי ברגע אחד יכול הקדוש ברוך הוא להחליט שנחדל להיות.

ב. "מְחִיָּה מֵתִים בְּרַחֲמֵים רַבִּים"

יש מי שעל פי דין אינו זכאי לחיות, ורק רחמי הבורא, מעניקים להם חיים. ומי הם אלה, שעל פי דין, אינם ראויים לחיים? אלו הרשעים, שבחייהם קרויים מתים⁷. ולכאורה אין סיבה לתת להם חיים, כי אינם נותנים ביטוי ממשי לחיי הנשמה שלהם. ובכל אופן, גם להם מעניק הקדוש ברוך הוא חיים ברחמים רבים, כדי שתהיה להם הזדמנות לשוב בתשובה.

ג. "וּמְקִיָּם אֲמוֹנָתוֹ לְיִשְׁנֵי עֶפְרָיִם"

אפשר לפרש שמדובר בקיום הבטחת הקדוש ברוך הוא לאבות, שהם המה "יִשְׁנֵי הָעֶפְרָיִם". אין ענקי אומתנו קרויים מתים, אלא

7. ברכות יח, ב.

ישנים. והרי הבטיח להם על קיבוץ הבנים, והשבתם לגבולם⁸. אף שזה דבר לכאורה בלתי אפשרי, הקדוש ברוך הוא מקיים אמונתו לאבות. וכפי שאכן זכינו לראות בדור זה את קיום ההבטחה, כי למרות שהיינו מפוזרים בכל קצוות תבל, הרי סופו של דבר הוא כינס אותנו וגאלנו מן הפיזור.

אפשר לפרש בדרך דרש, שתחייה זו מדברת על בני אדם החיים בתחושת שפלות ונמיכות קומה מתמדת, כביכול גובה העפר הוא גובה קומתם. ללא תקוה או רצון להתרומם, לנסוק אל על, להשיג הישגים. ברם עובדה היא, שהבורא עדיין מאמין בהם, וסבור כי הם שווים המון. ההוכחה לכך ניתנת בכל יום בדמות צ'אנס חדש המוענק להם, וזו הוכחה ברורה על הפוטנציאל הטמון בהם ובכוחותיהם.

ד. "מֶלֶךְ מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמִּיחַ יְשׁוּעָה"

כאן מדובר על מוות של לאום. ולמרות האירוע הנורא שארע לנו באיבוד לאומיותנו. זוכים אנו לראות בימינו תחיית המתים של העם, הנעשית באופן של "צמיחת ישועה".

פירושו של דבר, אם נרצה לראות את הזרעים צומחים, לא נצליח לראות דבר. כי זהו תהליך קבוע ומתמשך של גדילה איטית, צעד אחר צעד. רק המתבונן אחר תקופה יבחין כיצד הוא צמח, וכך היא בדיוק אופיה של גאולה.

אמנם יש לשאול, מאיזו סיבה ראה השם לסבב את הגאולה בצורה כזאת? אכן התשובה לכך, שזה הוא מחסדי השם. אם היתה

8. כמו שכתב הכוזרי (מאמר ג אות יז) וזה לשונו: "וַיִּתֵּן אֱלֹהֵינוּ לְבָבוֹ מִהַבְרָכָה הַרְאֵנוּהָ הַנִּקְרָאת אָבוֹת, מַעֲלַת הָאָבוֹת, וְשִׁבְרֵית הָאֱלֹהִים לְהִים קִים לָהֶם עַד עוֹלָם לֹא יִמוּשׁ, כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר: וּמְבִיא גוֹאֵל לְבְנֵי בְנֵיהֶם".

זו גאולה מהירה וחפוזה, לא היינו עומדים בזה, וכשם שאחי יוסף נבהלו מהתגלותו המפתיעה בפתאומיותה, כל שכן אנו בני תמותה, שלא נוכל לעמוד בפני התגלות אלוקית, אם זו תבוא פתאום, בגאולה העתידית. לכן סיבב השם שהגאולה תבוא בצמיחה, כלומר בהתקדמות איטית⁹.

ה. "וְנִאֲמַן אֶתְּהָ לְהַחְיֹת מֵתִים. בְּרוּךְ אַתָּה ה', מְחַיֶּה הַמֵּתִים"

סיום הברכה הוא המקום החמישי בו נכפל ענין תחיית המתים, בו מתבטאת את אמונתנו האיתנה בהבטחת השם, ולכן גם חותמים בברכה והודאה להשם על היותו מְחַיֶּה הַמֵּתִים.

לא יושלם ביאור זה, אם לא נסביר מדוע שולבה הורדת הגשם והטל בברכה זו, מסתבר, שגם תחום זה מגלה את יכולתו הבלתי מוגבלת של הבורא יתברך, אשר כאמור, זו עיקר מהותה של ברכה זו. שכן למרות ההתקדמות המסיבית של המדע והטכנולוגיה בכל תחומי החיים, עדיין לא הצליחו בני אדם להוריד גשם.

העדר יכולת זו אצל בני אדם מדמה אותה לתחיית מתים, שאף היא אינה ביד גורם אנושי כלשהו, אלא חלק מוחלט של גבורות הקדוש ברוך הוא¹⁰.

9. כך אכן מפורש בלשון חז"ל (תנחומא דברים סוף פרשה א): "יששום מדבר וציה. מפני מה כתיב כך? ללמדך, שבשעה שהקדוש ברוך הוא מגלה שכינתו על ישראל, אינו נגלה עליהם באחת, מפני שאינו יכולין לעמד באותה טובה בפעם אחת. שאם יגלה להם טובתו באחת ימותו כלם וכו'. אלא מה הקדוש ברוך הוא עושה, מתגלה להם קמעא קמעא. בתחלה משיש את המדבר, שנאמר: יששום מדבר וציה. ואחרי כן, תגל ערבה ותפרח כחבצלת וכו'".

10. כלשון הגמרא (תענית ז, א): "מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים, קבעוה בתחיית המתים".

והנה כבר הזכרנו לעיל שישנם אנשים שאמנם חיים באופן פיזי, אף שמבחינה רוחנית מתים המה לחלוטין. וזו הסיבה לשילוב ענין זה בברכת תחיית המתים. מאחר ואדם הרואה את הטבע פועל, ואינו מודה על כך להשם, מוגדר כמת. כי לא יתכן לראות את החמה זורחת והטבע פועל, ולא להודות על כך להשם. ואכן, הצדיקים הנוהגים כשורה, מודים להשם ומברכים אותו על כל פעולות הטבע. כמבואר בדברי המדרש, שהצדיקים, מברכים על כל דבר, בראותם והכירם את יד השם והשגחתו בעולם.

~ לסיכום ~

ברכת גבורות מטרתה להפנים בקרבנו את יכולתו הבלתי מוגבלת של הבורא. התחום בו משתקפת יכולת זו למעלה מכל תחום אחר הוא תחיית מתים, כאשר הכל נברא יש מאין. יסוד אמוני זה בנוי כמובן על היסוד שקדם לו בברכת אבות, והוא ההכרה בהשגחתו עלינו.

נתבאר גם כי קיימים מספר אספקטים בתחיית המתים. החייאתנו (כלומר, עצם החיים שלנו). החייאת המתים לעתיד לבוא. רחמים ואורך רוח לרשעים, אף שאינם זכאים לכך. תחיית מתים לאומית, בה יתדמה עם ישראל לאותם עצמות יבשות שראה יחזקאל בחזונו, שהיו מוטלים להם ביבושת על פני האדמה, ולפתע התקבצו וחזרו לתחיה, וכך נראה גם אנחנו. ואשרינו שזכינו לכך.

אם נעמיק את האמונה ביכולתו הבלתי מוגבלת של הקדוש ברוך הוא, הרי קיימנו את תכליתה של ברכה זו.

~ ברכת הקדושה ~

תמצית הפרקים הקודמים: התפילה פותחת בברכת אבות, כדי לחבר בינינו לבורא יתברך. אלא שאיננו יכולים לדעת מיהו, ובכל זאת, הוא "אלוקינו ואלוקי אבותינו". כלומר השגחתו מתגלית בסיפור של כל יחיד ומשפחתו, ובהיסטוריה של עם ישראל. ברכת גבורות נסובה בעיקר על האמונה בתחיית המתים, והיסוד האמוני שבה הוא יכולתו של הקדוש ברוך הוא לעשות הכל. עתה נבאר את ברכת הקדושה.

כדרכנו בברכות הקודמות, נעסוק גם עתה בשאלה "איזה יסוד אמוני יש בברכת אתה קדוש", ומה יש לכוון בה?

כדי לגלות את היסוד האמוני הטמון בברכה זו, נחלק אותה לשני חלקים. החלק הראשון הוא "אתה קדוש ושמן קדוש", והחלק השני "וקדושים בכל יום יהללוך סלה". חלוקה זו תסייע בהבנת הברכה:

ביאור חלקה הראשון של הברכה

כבר הקדמנו שפתיחת התפילה מחברת את האדם אל הכח האלוקי העליון "הגדול הגיבור והנורא", כי רואה הוא ומכיר איך השם משגיח עלינו, ואיך שהוא ממש כל יכול. אמנם חיבור כזה יכול להעמידו במצב של תחושת חבורות, וטמונה בכך סכנה גדולה. כי פתאום עולה על הדעת, שניתן להשיג את מהותו של הבורא בדרך כל שהיא.

סידרו איפה חכמינו את ברכת "אתה קדוש" תיכף אחר ברכת גבורות, כדי להעמיד גבול ברור, שאין לחצותו: כי באמת אין כל תפיסה או השגה במהות הבורא, לא מצד עצמיותו, ולא מצד מעשיו. וזהו אתה קדוש, כלומר מהותך העצמית נבדלת ומרוחקת מכל הבנה. ושמך קדוש, כלומר גם מעשיך, מרוחקים ונבדלים מתבונת אנוש.

יש בכך גם הקדמה נחוצה להמשך. מאחר ותיכף אחר ברכה זו, יגיש האדם לבקש מהבורא יתברך. ולצורך כך, עליו להגיע חדור הכרה כי תבונתו נעדרת השגה באלוקות. לכן דווקא אחר שהתחלנו כביכול להבין משהו, וביטאנו בפינו כיצד הוא מתגלה בחיינו, צריך מיד לעצור כדי להבהיר בחדות, כמה הקדוש ברוך הוא רחוק ונבדל מבינתנו.

זהו יסוד אמוני חשוב מאד. כי יש משפט עממי שאומר במקום שהשכל נגמר, שם מתחילה האמונה. ואף שנראה לי כי אין זה מדויק כל כך, מאחר וצריך להתבונן בסוגיות אמוניות, שהרי אמונה היא מלשון אמת, ורבים הם ספרי האמונה שנכתבו כדי להוכיח את מציאות השם, וצריך לשאול שאלות באמונה, ולבסס את הדברים.

אך יחד עם זאת יש בכך גם גרעין של אמת, כי ברור שיש תחומים מסוימים שאין ולא תהיה לנו כל הבנה בהם.

וכמו שכתב הרמח"ל (דעת תבונות אות מו):

"וכבר אמרו חכמים (חגיגה יא, ב) המסתכל בארבעה דברים ראוי לו שלא בא לעולם; וכן אמרו (חגיגה יג, א) במופלא ממך אל תדרוש וכו' – אין לך עסק בנסתרות.

וכללל הוא, כל מה שיכולה מחשבת בני האדם לתפוס ולצייר – ודאי אינו מהותו יתברך, כי הוא מרומם ונשגב מכל

מחשבה ורעיון, ואין בו שום אחד מן הענינים מה שיש
בנבראיו, לא מן הגדולים ולא מן השפלים, כי מה שהוא
השלמות הגדול יותר בנבראיו – חסרון הוא לגביו יתברך, ולא
נדמהו בחוקו כלל ועיקר¹¹.

גם העוסקים בפנימיות התורה, צריכים לדעת שכל השיח הנוגע
לספירות רוחניות ולשמות השם, כולם שייכים לגילויים של השם
במציאות. אך מהותו העצמית של השם יתברך, בזה "לית מחשבה
תפיסא ביה כלל", וכמאמר הכתוב (ישעיה מ כה) "וְאֵל מִי תִדְמֶינִי
וְאֶשְׁוֶה, יֹאמֶר קְדוֹשׁ"¹².

דוגמא לדבר, פעמים מהרהר האדם ושואל את עצמו שאלות
באמונה, כגון מה השם רוצה ממני? אלו אכן שאלות טובות מאד, כי
התשובה נוגעת לאדם עצמו, ואלו שאלות טובות בתוך הב' של
בראשית¹³. כלומר, האות ב' היא זו הבאה אחר אות א'. ועל הדברים
הבסיסיים ביותר, כגון מה לפנים מה לאחור, וכיוצא בזה, אין
להרהר אודותם. ולכן צורתה של האות ב' דומה למחסום, כדי
למנוע את המעבר אל האות א' – שלפני האות ב'. ומטעם זה

11. ראה עוד בדרך ה' (חלק א פרק א, אות ה) שם כתב רמח"ל זה לשונו: "כי אין
ציורנו ודמיונו תופס אלא ענינים מוגבלים בגבול הטבע הנברא ממנו יתברך,
שזה מה שחושינו מרגישים ומביאים ציורו אל השכל וכו'. אולם כבר הקדמנו,
שאמיתת מציאותו יתברך אינה מושגת, ואין להקיש ממה שרואים בברואים על
הבורא יתברך, כי אין ענינים ומציאותם שוה כלל שנוכל לדין מזה על זה".

12. כמו שכתב שם המלבי"ם זה לשונו: "הלא אין לי דמות ודמיון כלל וכו',
ויאמר ה', התוכלו לדמות אותי אל דבר, ואשוה לו באמת?".

13. כך מבואר ברבינו בחיי (בראשית א, א) וזה לשונו: "וכשם שחייב אדם להמנע
מחקור בחלק הנמנע, כך מצוה וחובה עליו לדרוש ולחקר על החלק האפשרי, כי
בזה יתרצה עבד אל אדוניו, ועל כן תתחיל התורה בחידוש העולם, להגיד כח
מעשיו, ושהשגיח עליו בבריאה יצירה ועשיה כו'".

פתחה התורה באות ב', כדי להעביר מסר זה, שיש עניינים שלא שייכים אלינו. אבל בעניינים השייכים אלינו, ודאי יש לשאול, כי הם שייכים לרובד שאחר האות א'.

מאיך ישנן שאלות באמונה, כגון: מדוע ברא השם את העולם? שטח זה אינו בתחומנו. כי אין מי שיצליח להבין את עומק דעתו של הבורא, ורוחב שיקוליו, ככתוב (תהלים צב) "מִה גָּדְלוֹ מַעֲשָׂיָהּ ה', מֵאֵד עֲמָקוֹ מִחֻשְׁבְּתֶיהָ". גם החכם הגדול ביותר, לא ישיג את עומק תבונת הבורא.

נמצא כי היסוד האמוני המונח בראשיתה של ברכה זו הוא, ההבנה שאין לנו כל השגה או תפיסה במהותו של הקדוש ברוך הוא.

אני רגיל להסביר באופן דומה את דברי הכוזרי בתחילת ספרו, שם מובא כי פנה מלך כוזר אל אחד הפילוסופים, אחר חלומו הנודע, כדי לברר במה מאמין אותו פילוסוף. וזה השיבו, כי הבורא עליון מכל רצון ושאיפה, ואין שום דבר בארץ שמעורר אצלו ענין, והוא בהכרח אינו מכיר את בני האדם, ואינו יודע מה רצונם, כי אין לו שום קשר עמם.

והיה הדבר מעט תמוה בעיני, הרי זו טענה אווילית ובלתי נכונה בעליל. ומה ראה הכוזרי לפתוח את ספרו ברעיון הנוגד את אמונתנו, ואשר אין בו ממש. אכן לאמיתו של דבר יש בה בטענה זו משהו מן האמת. כי עצמיותו ומהותו של הבורא אכן בלתי ניתנת להבנה. לכן פתח הכוזרי את ספרו בנקודה זו, כדי להבהיר ולהחדיר בקרבנו את ההכרה שאין לנו כל השגה באלוקות. ורק אחר הבנה זו, אפשר ושייך לדבר על הגילויים של השם במציאות, ומה זה אומר כלפינו.

גם תפילת העמידה פותחת ביסוד זה, אבל בצורה הפוכה. כלומר תחילה נערכת מעין היכרות עם הבורא, באמצעות השגחתו וליווי אותנו ואת אבותינו, ובאמצעות הכרת יכולתו הבלתי מוגבלת בכל התחומים. אמנם תיכף אחר כך, מובהר לנו מיד להימנע מגלישה לתחומים אמוניים שאינם בהשגתנו, מאחר ועלול הדבר להביא לידי כפירה.

לא רק מהותו בלתי אפשרית להשגה, אלא גם הנהגתו עם הברואים נסתרת ואינה מושגת בהבנתנו. וכבר אמר שלמה המלך ע"ה בחכמתו (קהלת ה, יז): "לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש וגו'". כלומר, גם אם יבקש האדם לחקור ולנסות להגיע לעמקי דרכי הנהגתו יתברך בעולם, לא יצליח, כמו שפירש רש"י וזה לשונו: "אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקב"ה וכו' שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים".

יהיה זה החכם הגדול ביותר, גם הוא לא יצליח להבין את דרכי הנהגתו, כמו שהמשיך שלמה המלך ואמר, "וגם אם יאמר החכם לדעת, לא יוכל למצא", ופירש רש"י שם וזה לשונו: "שהרי משה רבנו ע"ה לא עמד על הדבר, באומרו (שמות לג) 'הודעני נא את דרכך'".

ארע פעם, שהגיע בחור מסוים אל הישיבה כדי לבדוק אם יוכל להתקבל, ואם הישיבה מתאימה לו. כששוחחנו בראיון שפך את לבו ואמר, כי מציקות לו שאלות כמו מדוע קיים הרוע בעולם, וכיצד זה ארע מקרה נורא ואיום לפלוני, וכדומה. התשובה לשאלות מטרידות אלו היא, שלא תמיד נשיג תשובות, ולא תמיד נבין מדוע כך ארע. כי אכן קיימים תחומים בהם שוררת חוסר בהירות מוחלטת מצידנו, ובכל אופן אנו מאמינים שכל המאורעות

מתנהלים בהשגחה מוקפדת, ובחישוב מדויק, וזה מה שנקרא "חשבונות שמים".

זהו פירוש חלקה הראשון של הברכה – אין לנו כל תפיסה והבנה של הקדוש ברוך הוא, כי גם אתה קדוש, וגם שמך קדוש, הרחק הרחק מיכולת השגתנו.

ביאור חלקה השני של הברכה

אחר תחילת הברכה, בה התמקדנו באי יכולתנו לתפוס את הבורא ואת דרכיו, ממשיכים לחלקה השני של הברכה "וקדושים בכל יום יהללוך סלה". הקדושים הנזכרים כאן, יש מי שפירש שהכוונה למלאכים¹⁴. אמנם יש פירוש אחר ולפיו הכוונה לישראל, שהם קדושים¹⁵, ולאורו נפרש את משמעות המילים.

כבר אמרנו כי בכל ברכה מונח יסוד אמוני, ומעתה מוטל עלינו להסביר מה הקשר בין קדושת ישראל ליסודות האמוניים שכבר נזכרו.

14. כך פירש שיח יצחק (נדפס בסידור הגר"א – אשי ישראל) "וקדושים היינו המלאכים העליונים המעולים בהשגחתם, גם יהללוך סלה בתואר קדושה".

15. כך פירש הגר"א (אבני אליה – נדפס בסידור הגר"א, אשי ישראל) וזה לשונו, "קדושים כוונתו על ישראל בכלל, כמו שאמרו (נדרים לא, א) וישראל מי נפקי מכלל בני נח, כיון דאתקדש אברהם אתקרו על שמיה. כך מובא במדרש (ילקוט שמעוני תחילת פרשת קדושים) יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וכו'. נִקְרָא קְדוֹשׁ שְׁנַיִמֵר "קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ ה' צְבָאוֹת", וְקָרָא לְיִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים. אָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא: בְּעוֹלָם הַזֶּה וּבְעוֹלָם הַבָּא נִקְרְאוּתָם קְדוֹשִׁים, שְׁנַיִמֵר: "וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַיִם קְדוֹשׁ יֹאמַר לוֹ".

וכן מובא בזוהר הקדוש (פרשת תזריע, נ, א – העתק מתרגום): "בֵּא וְרָאָה, אֲשֶׁרֵיהֶם יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם דְּבָקִים בְּקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, וְהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אוֹהֵב אוֹתָם, שְׁפָתוֹב, אֶהְבֵּתִי אֶתְכֶם אָמַר ה'. וּמִתּוֹךְ אֶהְבֵּתוּ, הַכְּנִיסָם לְאֶרֶץ הַקְּדוֹשָׁה, לְהַשְׁרֹת שְׁכִינָתוֹ בִּינֵיהֶם, וְלְדוֹר עִמָּהֶם, וְשִׁמְצָאוּ יִשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים מְכַל בְּנֵי הָעוֹלָם".

ונראה, כי למרות שכבר הוסבר שהקדוש ברוך הוא מתגלה בעולם באמצעות השגחתו כלפינו, קיימת דרך נוספת בה הוא מופיע וניכר בבירור, והיא באורח חיינו הרוחני. כי באמת עצם סגנון החיים שלנו, היא שמגלה על היותו נוכח ונמצא כאן בעולם. גילוי נוכחותו בעולם במציאות האנושית, הוא אשר מונח בניסוח **"וקדושים בכל יום יהללוך סלה"**, מאחר וקדושת ישראל יש בה הוכחה חותכת על נוכחותו וקיומו של אלוקים בארץ.

נוכחותו של כח רוחני זה בעולם, כפי שבא לידי ביטוי בקדושתם של ישראל, היה בלתי נתפס ובלתי מקובל בעיני בלעם ועמלק. כולם יודעים שבלעם ראה רק בעין בודדת, וכמאמר הכתוב (במדבר כד, ג) **"נָאֵם הַגִּבֹּר שְׁתֵּם הָעֵינָן"**. לדברי חז"ל (נדה לא, א), נעשה בלעם עיור בעינו כיון שסירב להאמין בקדושת ישראל. שהרי אמר על הקדוש ברוך הוא שהוא: (במדבר כג י) **"וּמְסַפֵּר אֶת רֵבַע יִשְׂרָאֵל"**, מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם של ישראל, מתי תבא טיפה שהצדיק נוצר הימנה. **ועל דבר זה נסמית עינו של בלעם הרשע**, אמר מי שהוא טהור וקדוש ומשרתיו טהורים וקדושים, יציץ בדבר זה, מיד נסמית עינו וכו'¹⁶.

הרי כי חוסר אמונו בגודל קדושת ישראל הביאה לו את סמיות עינו. אם היה מודע לגודל הקדושה שבחיבור איש ואשה יהודיים, לא היה תמה ומתפלא כיצד הקדוש ברוך הוא מתעניין כל כך ברביעותיהם. אכן דוקא קדושתם העליונה של ישראל, היא שמביאה את הקדוש ברוך הוא להביע התעניינות גבוהה זו.

גם בני עמלק הביעו חוסר אמון מוחלט במעלת קדושתם של ישראל, וסירבו להכיר בכך. ביטוי לכך ניתן למצוא בסיפור המובא

16. על פי מרום חלק יג עמוד קיט.

במדרש תנחומא (כי תצא פרשה י, הובא ברש"י על הפסוק): "וַיִּזְגַּב בְּהָ, הִכָּה אוֹתָן מִפֶּת זָנַב וְכו' מָה הָיוּ בֵּית עֲמֶלֶק עוֹשִׂין, חוֹתְכִין מִלּוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל וְזוֹרְקִין כְּלָפֵי מַעֲלָה וְאוֹמְרִין, בְּזֶה בְּחַרְתָּ, הָיוּ לָהּ מָה שֶׁבְּחַרְתָּ".

אקט מוזר כזה של השלכת ערלות ישראל כלפי מעלה ודאי בא לסמל משהו. ומה פשר הדבר. מה רצו להשיג בזה? אכן כפי האמור נראה, שבקשו להביע את חוסר אמונם בקדושת ישראל. לכן השליכו ערלות ישראל כלפי מעלה כאומרים, לא יתכן שבני תמותה, בשר ודם, יגבירו את חלקם הרוחני, את חלק הנשמה, על חומר הגוף! היתכן שאדם יעמוד איתן מול דחפיו וידחה את סיפוקיו התאוותניים? ודאי שלא! לכך השליכו ערלות כלפי מעלה, כמסר ברור, אין בן תמותה היכול לשמר עצמו בקדושה ובטהרה.

שוחחתי פעם עם ידידי לצוות השיבה, הרב בידני שיחי', ובתוך השיחה אמר לי, אם תרצה הוכחה על נוכחותו של הקדוש ברוך הוא בעולם, היכנס נא אל בית המדרש, במהלך סדר בוקר, ושם תיווכח כי הקדוש ברוך הוא נמצא בעולם. אני כמובן התפלאתי מאד, וכי מה הוכחה היא זו? אמנם הרב בידני המשיך והסביר את עצמו, לך וצפה בעמלם של גיבורי הכח, בחורים צעירים בשיא פריחתם, בני עשרה. שבאופן תיאורטי יכולים להגיע להישגים רבים מבחינה גשמית, להרוויח כסף, לעסוק בהייטק, להקים סטארטאפים וכיוצא בזה, ולקבל כבוד רב מאנשי העולם. ולמרות זאת בחרו להקדיש מספר שנים ללימוד התורה, וויתרו על מרוץ החיים, כדי להיות פנויים לעסק התורה ועמלה, במרץ ובחשק. בחירתם בחיים רוחניים, והעדפת אורח חיים זה, מוכיחה בבירור על נצחיות הנשמה, ועל מציאותו של אלוקים בארץ.

נוכחותו של הבורא מגיחה ופורצת מתוך אורח החיים שלנו. גם בהעדר כל פיקוח, תראה יהודי מתאמץ כדי לעשות את הצעד הנכון, ולשמר את צו ההלכה. אין מציאות כזו אצל אף אחת מן האומות.

לימוד התורה בפרט, המוצע להמונים כדרך חיים, מוכיח זאת. הרי אצל אומות העולם לא תמצא מושג כזה של לימודי רוח להמון. ולמרות קיומם של מסלולי לימוד שונים למדעי הרוח, כגון לימודי כמורה וכדומה, עדיין לא הונהגו הלימודים כדרך חיים רגילה ומקובלת עבור ההמון. אצל בני עמנו לעומת זאת, הונהג לימוד התורה כדרך מקובלת גם עבור ההמון, וכל חלקי התורה נלמדים, לא כאמצעי להשגת רווח כזה או אחר, אלא כאמצעי להשגת דבקות בקב"ה.

נמצא כי דווקא אורח חיינו הרוחני מגלה על נוכחות אלוהית בארץ. ויש בה במעלתנו הגבוהה גם תביעה מחייבת, לשמר את עצמנו בקדושה, כיאה וכיאות למעלתנו הגדולה.

המקום בו גודל קדושת ישראל באה לידי ביטוי הוא בחזרת העמידה, כשאנו מקדישים את שמו של השם יתברך. שהרי מצינו בזה שתי נוסחאות. האחת, והיא נוסח האשכנזים, במוסף של שבת "נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי קודש". משמעות נוסח זה הוא, שדרגתנו שווה לדרגת המלאכים, שהרי אנו מקדישים את שמו, באותה רמה שהם מקדישים.

הנוסח האחר, הוא נוסח הספרדים והחסידים "כתר יתנו לך מלאכים המוני מעלה עם עמך ישראל קבוצי מטה". כלומר המלאכים, המוני מעלה, מצטרפים לישראל באמירת הקדושה. מה שאומר כי דרגתנו באמירת הקדושה, גבוהה משלהם.

זאת למרות שעיקר הקדושה הנזכרת בנביאים (ישעיה פרק ו, ויחזקאל פרק ג), מתארת את האופן שהמלאכים מקדשים את שמו יתברך. וכפי שמובא בברכת יוצר, שהמלאכים מקבלים רשות זה מזה, ואומרים קדוש קדוש. בכל אופן, בהמשך, בחזרת העמידה, הקדושה הנאמרת היא של ישראל, שאנו בעצמנו, מקדשים את שמו יתברך, והמלאכים מצטרפים אלינו.

הרב חרל"פ זכר צדיק לברכה כתב על כך¹⁷, שכאשר מבקשים המלאכים לראות מה זה קדושה, הם באים לראות כיצד עם ישראל מתנהג, ומאתנו הם לומדים כיצד לקדש.

עקרון זה, שקדושתנו גדולה כל כך, אף יותר מן המלאכים, היא הסיבה שבעת אמירת הקדושה אנו נעמדים כמו מלאכים, ברגל ישרה, ומגביהים את הגוף מן הרצפה, כמובא בשולחן ערוך (אורח חיים סימן קכה) וזה לשונו: "טוב לכוון רגליו בשעיה שאומר קדושה עם שליח צבור. הגה: וכו' וכן מנענעים גופו, ונושאים אותו מן הארץ" (טור ושבולי לקט).

נענוע הגוף והגבתו מן הארץ נעשה כהשוואה למלאכים, כמובא במדרש (תנחומא פרשת צו סימן יג):

"ובשיתים יעופף (ישעיה ו, ב) וכו' מכאן תקנו זכרונם לברכה, לעוף אדם על רגליו בשעיה שאומר שליח צבור, קדוש קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ו, ג)".

הרב מונק ביאר בספרו (עולם התפילות), שמנהג זה להתדמות למלאכים תכליתו להביא לידי ביטוי את קדושתם הגדולה של ישראל, שיכולה להיות גדולה אף משל מלאכים. כי בעוד המלאכים, אינם בעלי טבע גשמי, אנו מורכבים מחומר ורוח, בשר ודם. מקומנו

17. מי מרום חלק יג עמוד קיז.

על הקרקע, מוצבים מול אתגרים גדולים וקשים, מתנסים בפיתויים רבים, ועומדים בהם בגבורה. לכן מצד אחד מגביהים קמעה את הרגליים, כדי ללמד על רצוננו החזק להתקדם כלפי מעלה, להתעלות בקדושתנו. אך מצד שני אנו נמצאים על הארץ, כי איננו כמלאכים, שזהו טבעם, אלא גדולים מהם, כי אנו הונחתנו לתוך נסיונות העולם הזה.

ביטוי מעלתו הגדולה של היהודי, כמשתמע ממילות הקדושה של נוסח ספרד, הביאה את מרן הרב קוק זכר צדיק לברכה, שמאד אהב נוסח זה, אבל התפלל בנוסח אשכנז, להתגנב בחשאי אל בתי הכנסיות של החסידים, כדי לשמוע נוסח זה. יש שאמרו על כך בהלצה, כי זהו יצר הרע מיוחד של צדיקים, ללכת לבית כנסת אחר, כדי לשמוע נוסח אהוב.

מספרים על ר' לוי יצחק מברדיטשוב, סנגורם של ישראל, שבערב פסח אחד, לאחר חצות, הסתובב בעיר ושאל איזה גוי, האם יש לך קצת מסחורה פלוגית [סחורה שהרוסים אסרו על החזקתה], ואמר לו מה פתאום זה אסור. הוציא ר' לוי יצחק כמה שטרות והראה לו, ובכך רענן את זכרונו, והפנה אותו אל המקום בו יוכל למצוא את הסחורה. שוב הלך לגוי אחר ושאל, האם יש בידך סחורה פלוגית [אסורה]? חס ושלום. כמובן, חזר רבי לוי יצחק אל התרגיל הידוע, ושיחדו בכמה מטבעות, ומיד נזכר הגוי היכן מצויה הסחורה שבידו. אחר כמה נסיונות כאלה, ששוב ושוב הניבו תוצאה דומה, פנה משם והלך לשכונת היהודים, שם פגש באדם מן השורה, ושאלו, אולי יש ביד כבודו איזה חמץ? אמר לו הלה בפליאה, היתכן, ערב פסח היום. השיב רבי יצחק לוי, אשלם לך כהוגן, אם תמציא לידי איזו פרוסה עריבה. פליאתו של היהודי הלכה וגברה, הלא הקדוש ברוך הוא אסר, וכיצד זה אחזיק חמץ אסור? גם אם תשלם לי, לא אעבור על רצון בוראי. הלך ר' לוי יצחק לבית הכנסת, פתח

את ארון הקודש, ופנה אל הקדוש ברוך הוא ואמר לו, ריבוננו של עולם, ראה את הגויים הללו. למרות שיצאה פקודה שאסרה את הסחורה, הם בכל אופן מחזיקים בה. אבל בניך האהובים, אחר שאסרת עליהם החזקת חמץ ברשותם, אין אחד מהם שמחזיק בו, למרות שאין עליהם כל פיקוח, למרות שאין קנס גלוי לעין. הרי לך, ההבדל בין ישראל לעמים.

סיפור זה ממחיש היטב את מעלת הקדושה של ישראל. ואשר חלקה השני של ברכת הקדושה, בא להדגיש.

כבר הובהר לא אחת, כי בכל ברכה טמון יסוד אמוני, האמור להדריך אותנו בתפילה. ואכן, גם בברכת אתה קדוש מוכרח כל מתפלל להחדיר בקרבו יסוד אמוני זה, של קדושת ישראל. מאחר וקדושה זו מוכיחה את מציאותו של הקדוש ברוך הוא בעולם. ללא הכרה זו, כיצד ייגש האדם לבקש בקשות מהבורא. לכן נחוצה כל כך האמונה בקדושת ישראל, המוכיחה על היותו של הקדוש ברוך הוא מצוי ומעורב בחיינו, ורק מתוך כך יכול המתפלל לגשת ולבקש מלפניו את בקשותיו.

~ הקדמה לברכות האמצעיות ~

כשהגיעה רחל אמנו למסקנה כי עלולה היא להיוותר עקרה לשארית חייה, חשה תעוקה קשה ומכבידה. ומתוך קושי זה פנתה אל יעקב אבינו ותבעה ממנו, הבה לי בנים. כפי שהכתוב אומר (בראשית ל): "וַתֵּרָא רַחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶה רַחֵל בְּאֶחָתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב, הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי". תגובת יעקב, ראויה היתה שתהא בסגנון רך ומכיל. משהו בסגנון "אעשה ככל יכולתי, וארבה להפציר ולהתחנן לטובתך, כדי שתזכי ללדת". אלא שהוא הגיב הפוך בדיוק, באמירה קשה ונוקבת: "וַיַּחַר אֵף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר, הֲתַחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי, אֲשֶׁר מְנַע מִמֶּנּוּ פְרִי בֶטֶן".

מעשה זה טעון הסבר. מה ביקשה רחל מיעקב, שכל כך העיר את חרון אפו, עד שתקף אותה בחריפות כזו. ומדוע ראה לנכון, להגיב באופן דרסטי זה?

הרמב"ן על התורה שם הסביר, שרחל ביקשה מיעקב להתפלל. הרי מי יכול להביא לה בנים, אם לא הצדיק. כפי שאמרו חכמים (מדרש תנחומא פרשת וירא סימן יט): "הַצַּדִּיקִים שְׁמֵשׁמְרִים מְצֻוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מְקַיֵּם גְּזֻרָתוֹ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַתִּגְזֹר אֱמֹר וַיִּקָּם לָךְ וְגו'" (איוב כב, כח). לכן תבעה רחל מיעקב שינהג כיצחק אביו, שהתפלל על רבקה. כך גם תפילת יעקב הצדיק, אין ספק שתבטל את הגזירה בשמים. ואף אם התפללת ולא נענית, תתפלל חזק יותר, ותביא לי בנים.

עם זאת, למרות שתפילת הצדיק רב כוחה לבטל גזירות, הרי בסוף הכל תלוי בהחלטת הקדוש ברוך הוא. ואף כי דרכו להיענות

לתפילת הצדיקים, בסוף הוא החורץ גורלות, והוא המכריע אם להיענות לתפילתם אם לאו. ועל כך הגיב יעקב באופן דרסטי כל כך. גם אם אתפלל ואשווע בעדך, ההחלטה אינה בידי, רק ביד הקדוש ברוך הוא, שהוא היחיד בעולם הגוזר אם להיענות לתפילה אם לאו. כך פירש הרמב"ן על התורה שם.

למדנו מכאן, אמר הרב וינגורט שיחי', יסוד אמוני גדול וחיוני עד מאד. אפילו יעקב אבינו, אשר מי לנו גדול כמותו, עד שהפסוק מגדיר אותו כנבחר מכולם, כמבואר במדרש (בראשית רבה עו, א) "הַבְּחֹר שֶׁבְּאַבֹּת זֶה יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלה, ד) פִּי יַעֲקֹב בְּחָר לוֹ יְהוָה". אפילו הוא, גם אם ירבה תפילה, לא יוכל לשנות את גזירת הקדוש ברוך הוא, כי בסוף הוא יתברך הקובע, ואם לא ירצה, דבר לא יקרה.

פעמים חולפת המחשבה בראשנו, שאם נתפלל על דבר מה, ונבקשו מאתו יתברך, הוא לבטח יקרה. אך כאמור, זה לא בהכרח עובד כך. כי תוצאות התפילה, אינן תלויות בדינו, שהרי כלל לא ברור אם השם יתרצה למלאות את משאלותינו. מה שנעלה מכל ספק הוא, שיש בידינו יכולת וכח לגרום לשינוי מהותי ופנימי באישיותנו, באמצעות השקעה בתפילה. כי המתפלל כראוי, מביא לשינוי בעל משמעות, בנפשו.

~ ברכת הבינה ~

”אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת, וּמְלַמֵּד לְאָנוּשׁ בִּינָה. חֲנִנּוּ מֵאַתָּה
חֲכָמָה בִּינָה וְדַעַת (דַּעַת בִּינָה וְהַשְׂכִּיל – אֲשַׁכְנֶז). בְּרוּךְ אַתָּה
ה', חוֹנֵן הַדַּעַת.”

שבח בברכה של בקשה

הקו המוביל אותנו בסדרת ביאורים זו הוא מציאת היסודות האמוניים שהונחו בכל ברכה. ברור ופשוט איפה, כי בקשת החכמה המתבטאת בברכה זו, לא נועדה לצורך צליחת מבחני איי קיו כאלה ואחרים. אלא כדי לסייע בידינו לצלוח את החיים, המותווים על פי אמונתנו בבורא, בצורה המיטבית.

הבנה זו, שביקוש החכמה אין מטרתו העיקרית פיתוח החשיבה, מוכחת מן העובדה שרק ברכה זו פותחת בדברי שבח. שכן תחילה משבחים את הבורא על היותו חונן דעת לאדם, ורק אחר כך מבקשים על הדעת. המשתמע מכך הוא, שאפילו על הדעה המקדימה, הגורמת לנו לבקש על הדעת, אפילו על כך אנו מודים. לו חסרנו דעה בסיסית זו, היינו שווי נפש לגבי העדר חכמה, ולא היה חסרון הדעת טורד את מנוחתנו. אכן כיוון שיש לנו דעת ראשונית זו, המבדילה אותנו מבעלי חיים, מתחננים אנו לקבל דעה

ושכל, ועל דעה אלמנטרית זו אנו מודים, עוד בטרם אפילו ביקשנו דבר¹⁸.

לאיזה צורך מבקשים בינה ודעת?

כעת צריך להסביר, איזו דעת חסרה לנו. הרי צורת החיים האולטימטיבית היא הנהגה ישרה ונעימה בין אדם לחברו, קיום תורה ומצוות, וזו עובדה פשוטה. ובכל זאת מבקשים חננו חכמה ודעת, משמע חסרה לנו איזו שהיא הבנה בסיסית בכל הנוגע לאורח חיינו, ומה היא איפה בינה יתירה זו, אותה אנו מבקשים?

הסבר הדבר נראה, שאכן חסרה לנו דעה ובינה, הנדרשת לצורך יצירת בידול אמיתי ונכון, חד וברור, בין הצד הטוב והאמיתי, לצד הרע והשלילי.

הבנה זו מבוססת על הסברו של הרב חרל"פ זכר צדיק לברכה, לפיו ניתן למצוא שתי גישות ביחס למעשים שליליים, הנוגדים את צו הבורא, המפורש בתורה. הגישה האחת היא חוסר הבנה בחומרם. סבור הנכשל כי אין כל כך רע במעשה זה, ואולי אפילו אינו רע. ניתן להשתמש בלשון מליצית ולומר שלפי גישה זו אלו "עבירות שאדם דש בעקביו", כלומר מרשה לעצמו למעוד, לחתוך קצוות, ולעגל פינות. יתכן אף, שהטועה בבחירתו, אינו מודע לכך שבחר בצד הלא נכון, ושצעדו אפילו אסור.

הגישה המקבילה נוקטת בדרך הפוכה לחלוטין. הנתביב השלילי נבחר לכתחילה כאורח חיים הגון, מעשים מסואבים ורעים מלווים בהסברה תקיפה ובתעמולה משכנעת, כמה נכונים הם. התנגדות

18. נראה שמקור הדברים הוא לשון הטור (אורח חיים, סימן קטו) שכתב וזה לשונו: "ומשום שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל, קבעוה ראש לאמצעות", וממשיך הטור – ירושלמי: "אם אין בינה אין תפילה".

לרצון הבורא נעשית חלק עיקרי מדפוס החיים המומלקן. מכירים
המה את חומרת האיסור, ועדיין בוחרים בו.

גישה זו סיגלה לעצמה את הכינוי "יודע את רבונו ומתכוין
למרוד בו" (ספרא על ויקרא כו יד, וילקוט שמעוני ויקרא סימן תרעג).
האנשים אצלם באה גישה זו לידי ביטוי באופן החד ביותר, כפי
שציינ המדרש, הם נמרוד ואנשי סדום, שידעו את ריבונם, והתכוונו
למרוד בו. לשון הפסוק על נמרוד הוא (בראשית י) "עַל כֵּן יֵאָמֵר,
כְּנִמְרֹד, גְּבוֹר צֵיד לִפְנֵי ה'". מסביר רש"י שם וזה לשונו: "על כל אדם
מרשיע בעזות פנים, שיודע רבונו ומתכוין למרוד בו, יאמר, זה,
כְּנִמְרֹד וכו'". ברוח זו התבטא הכתוב גם על אנשי סדום ואמר
(בראשית יג) "וְאֲנָשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחָטְאִים לֵה' מֵאד", כי יודעים היו את
ריבונם, ומתכוונים למרוד בו.

האיר הרב חרל"פ והבהיר, בלתי אפשרי שיימצא בכלל ישראל
חוטא מן הסוג השני. זהו קו ברור החוצה ומפריד בהבדלה חדה בין
ישראל לעמים. כלל ישראל קדושים המה ובני מעלה בכל אופן שלא
יהיה, ואם כושלים המה בעוונם, הרי זה אך ורק משום שסבורים כי
חטא כזה אינו הרה אסון, ואין המעשה הזה מר ונמהר. יתכן גם
שחשים כי הדבר אינו באמת איסור.

יהודי כי יחטא לא יחשוב הרי עבירה לפני ויודע אני כי אסורה
היא, יודע אני כי חמורה היא, ובכל זאת עובר עליה ברגל גסה.
להיפך, מחפש הוא צד קולא בחומרת האיסור, ממציא טענה שיש
דעות מקילים, מורה איזו הוראת היתר. ורק אחר יצירת פתח
כלשהו, והפחתת חומרת האיסור, רק אז יחטא.

נמצא כי המרכיב העיקרי בבחירות השליליות בחיינו, הוא חוסר
הבנתנו כמה מזעזעת ומסמרת שיער היא בחירה זו. כמה שפלות
ופחיתות יש בה. אם אכן היינו מבינים את גודל חומרת האיסור,

כגון רכילות על איש יהודי, היינו חשים באופן אוטומטי כאב בשפתיים. פעמים רבות היינו מצליחים להימנע מכך, אם לא היינו נמנעים כליל. מדוע איפה, מצוי חטא זה בינינו, ולגודל הצער מדברים לשון הרע. אין זאת אלא שחסרה ההכרה הבהירה בחריפות החטא. אם נכיר כמה נורא הוא החטא, אף אחד לא יחטא.

דוגמא נוספת ניתן להביא מדברי אחד החכמים שאמר "אנשים אינם רעים אלא טפשים". כלומר, מצוי בקרב בני אנוש שיחסי האנוש מתערערים. הגורם לכך הוא פליטת מילה לא נכונה, משהו שמעורר את זעם הזולת, או גורם לו חלישות הדעת, ובכך משתבשים מאד יחסי הידידות והקירבה. אלא שברוב המקרים, לא נזרקה המילה המרגיזה מתוך כוונה רעה, רק מתוך דלות שכל, טיפשות, וחוסר שימת לב.

דברים אלה מופנים כלפינו, לא אל אחרים. בחירות שגויות והחלטות לא נכונות נעשים על ידינו, אך לא מתוך רוע, כי אם מתוך חוסר הבנה. על כך אמרו חכמים (סוטה ג, א) "אין אדם עובר עבירה, אלא אם כן נכנס בו רוח שטות". הרי אם היתה דעתנו צלולה בבהירות, ודאי היינו נמנעים מן הכשלונות. אלא שחסרה לנו הכרה ברורה זו, איננו מכירים מספיק את חומר החטא, לכן באים לידי עבירה.

לפי האמור, בקשת הדעת מטרתה יצירת בידול אמיתי ונכון, חד וברור, בין הצד הטוב והאמיתי, לצד הרע והשלילי. שנצליח להבין כמה חמורה היא העבירה, כמה החטא באמת מכאיב ופוגם בנו, משפיל את מעלתנו. על כך מבקשים מהבורא, סייע בידינו להבין את תוצאות מעשינו.

היחיד בעולם היודע בהירות שאין למעלה ממנה, כמה נורא ורע הוא החטא, הוא ממילא גם היחיד בעולם, היכול לחונן אותנו בהבנה בהירה מה נחשב רע באמת, ומה טוב אמיתי.

על סמך פירוש זה הסביר הרב חרל"פ את סדר הברכות – אתה קדוש, אתה חונן לאדם דעת, וברכת התשובה – באופן נפלא, כי הקשר בינם הדוק מאד. אדם שאורח חייו רוחני וקדוש, ומקפיד על תורה ומצוות. ניגש לבקש דעת מהבורא, כדי להבין מה טוב ומה רע. ואחר שנפלה בחלקו בהירות הדעת, ומהלך החיים נשקף לעיניו בצלילות, מזדרז הוא לעשות תשובה.

סיבת הצבתה בפתח הבקשות

עתה עלינו להסביר מדוע הוצבה בקשה זו בפתח הבקשות. כלומר, חלקי העמידה שלשה הם, כמבואר בדברי חכמינו (ברכות לד, א):

“ראשונות דומה לעבד שמסדר **שבח** לפני רבו, אמצעיות דומה לעבד **שמבקש** פרס מרבו, אחרונות דומה לעבד **שקבל** פרס מרבו, ונפטר והולך לר”.

הרי כי תחילה יש לשבח את הבורא. אחר כך לבקש בקשות. ולבסוף נותנים הודאה.

לכן הוצבה בקשה זו בפתח הבקשות. כי גם הגשת בקשות צריכה להיעשות מתוך בהירות הדעת, ומתוך הבנת מטרתן הנכונה והראויה, כפי שמיד נרחיב.

כתב הגאון רבי יונתן אֵיִיִבְשֵׁיץ זכר צדיק לברכה, בספרו יערות דבש (חלק א' בביאור תפילת שמונה עשרה), כי לא יתכן לגשת ולבקש מן המלך משאלות לב. ואחר אשרור הבקשות, ליטול את הדבר שהבורא נתן לנו, ובו עצמו להתקומם ולהתנגד לבורא.

במילים אחרות, מבקשים אנו רפואה ופרנסה וכדומה. ובהעדר הבנה נכונה, יכול אדם להשתמש במה שניתן לו, נגד רצון הבורא. לכן מוכרחים אנו לבקש, בפתיחת שלב הבקשות, שנדע לבקש באופן ראוי, לצורך אמיתי, ולבל נתגאה חלילה בתשורות שנקבל, אלא נשתמש בהם לעבודת הבורא.

הדוגמא שהביא לכך הגאון רבי יונתן אייבשיץ היא לימוד התורה. יכול אדם, בזכות מתת הבורא, ללמוד תורה, ולאחר שתגדל חכמתו, יוצף לבו ברגשות גאווה. יתכן גם שילמד אדם תורה, ובגודל חכמתו, יפלפל פלפולים שאינם אמת, ויסטה מדרכה של תורה. לכן מבקשים חננו **מאתך**. כלומר, הבה לנו דעה משלך. שתהא זו דעה נכונה. שנזכה ונשתמש בכל המתנות שתתן לנו לעבודתך, ולא חס וחלילה כנגד רצונך.

ביטוי לכך ניתן גם בריבוי המשאלות. כלומר, יכלו מתקני נוסח התפילה לקבוע נוסח קצר של בקשה, בה כלולים כל סוגי המשאלות. ובכל זאת האריכו בפירוט כל משאלה, ואף קבעו לכל אחת ברכה בפני עצמה. מה ראו לעשות כן? התשובה היא, שבקשו לכוון אותנו בבקשותינו, למטרה הנכונה שלהן.

כלומר, סתם אדם, אינו מבקש מאף אחד שום דבר, כל עוד אינו חסר דבר. המניע המרכזי שגורם לבני אדם הגשת בקשות, מכל סוג שהן, הוא מחסור מטריד וצורב. סילוקו של המחסור המציק נעשה באמצעות הגשת בקשה לגורם ספציפי, שבכוחו להגשים את המשאלה.

הקדוש ברוך הוא אף הוא יש לו משאלה מאתנו, כמאמר

הפסוק (דברים י):

"יִשְׂרָאֵל, מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שִׂאֵל מֵעַמּוֹ, כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, לָלֶכֶת בְּכָל דְרָכָיו וּלְאַהֲבָהוּ אֹתוֹ וּלְעַבְדוֹ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ".

לכן פורטו המשאלות לברכות רבות כל כך, כדי שיחד עם הצביטה בלב לגבי מה שחסר לנו, בבריאות, בפרנסה, שופטים הגונים, מלוכה, וירושלים, יחד עם חסרונם של אלה, נבין ונחוש גם במשאלתו של הבורא מאתנו. כי למרות העובדה שהשם אינו חסר דבר, הוא הרי מבקש מאתנו לקיים את רצונו מכל הלב.

נציע ארבע דוגמאות:

ברכת התשובה, כל מהותה שנתקרב להשם. בברכת הגאולה אנו מבקשים להיגאל **למען שמך**. בברכת רפאנו, "**כי תהילתנו אתה**" - מבקשים על בריאות כדי להלל אותך. השיבה שופטינו כבראשונה, כדי **שהשם ימלוך עלינו**.

ברכת הבינה נועדה ממש למטרה זו. מבקשים אנו ראש צלול דיו והבנה נכונה, כדי לחבר את החסרונות והבקשות שלנו, עם משאלת הבורא, המבקש לקדם את רצונו בעולם.

טעם נוסף להצבתה בפתח הבקשות:

סיבה נוספת מדוע הוצבה ברכה זו בפתח הבקשות, מובאת בכתבי הרב מונק, בספר עולם התפילות וזה לשונו:

"בקשתנו הראשונה איננה בקשה על פרנסה - לסייעתא דשמיא במלחמת הקיום היום יומית. כי אם להעלאת כישרונותינו הרוחניים".

כלומר, ראשית כל, טרם נגיש בקשות על בריאות רפואה ופרנסה, ושאר הבקשות השונות, מבקשים אנו בקשה רוחנית, להשגת דעת, להרחבת השגותינו הרוחניות, מכפי שהן.

היסוד האמוני - אמת יחידה

דרכנו בביאור התפילה היא גילוי יסודות אמוניים בכל ברכה. לכן נברר עתה, היכן מצינו ואיזה יסוד אמוני הוטמן, בברכה זו.

בתפילת ערבית של צאת השבת, קבעו חכמינו להוסיף בברכה זו, את ענין ההבדלה בין קודש לחול, ובין ישראל לעמים. קביעה זו חושפת כי היסוד האמוני המונח בברכה זו הוא, כי אין צד אחד משותף לכל הבריאה. הכרה באמיתה זו, דורשת מן האדם שימוש בכח הדעת. להכיר בנוכחותם של שני צדדים בעולם. צד של רע, וצד של טוב. צד של קודש, וצד של חול. ישראל מצד אחד, והעמים מצד אחר.

עובדה גלויה לכל היא המלחמה הניטשת, בשלל דרכים ואמצעים, כנגד קיומו מציאותו ונוכחותו של עם ישראל. יש הלוחמים בנו בנשק ממש, יש הנאבקים בנו באמצעות השתלטות על אדמות ומתחמים בארץ ישראל, ויש מי שמאבקו העיקרי נעשה באמצעות טשטוש הדעת, זריעת מבוכה, יצירת בלבול וערפל תודעתי, בכל הנוגע לאמיתות עקרונות ומרכזיות.

מאז נבחרנו לעם, נוצר קו הפרדה ברור בין ישראל לעמים. והנאבקים בנו, שאת פעולתם יש מי שמכנה "הינדוס תודעה", מפריחים לחלל האויר אמיתות שגויות, נעדרות כל בסיס עובדתי, ומטרתם טשטוש הקו המפריד והמבדיל בין יהודי לגוי. אחת הטענות היא "כָּלְנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד נֶחְנוּ". מדוע ליצור בידול והפרדה, הרי אין ביהודי ייחודיות ומעלה יתירה, על הגוים. בכך מקווים המה ליצור שיבוש תודעתי, ולהשכיחנו את עובדת היותנו העם הנבחר.

האמת הברורה היא, שאנו בני העם הנבחר. ומה שמונע את ההכרה בהבדל בינינו לאומות, הוא טשטוש הדעת. לכן נחוצה כל כך בהירות הדעת, רק באמצעותה ניתן להגיע להכרה באבחנה זו שבין ישראל לעמים, ובין חול לקודש.

תחום הדעת כל כך רחב ונתון לשינוי, והנאבק באמצעותו יכול אף לגרום לכפירה טוטאלית. וכבר שמעתי מעשה באדם לא יהודי, שפרסם על שיעורי תורה, והחל להרצות שיעורי תורה ברבים, באחת הערים פה בארץ. מטרתו העיקרית והנסתרת נקשרה באופן כזה או אחר למיסיון ונצרות. אבל כלפי חוץ היה נראה כחכם יהודי, המלמד תורה לרבים. לבסוף, משנחשפה זהותו האמיתית, התחלחו מאזיניו, והוכו בתדהמה.

אחת התוצאות העגומות של מלחמת הדעת הניטשת בינינו לשונאינו היא שחלק מאחינו מצדיקים את אורח חייהם, באמצעות הפתגם השגוי והבדוי "איש באמונתו יחיה", ובכך מתירים אורח חיים זר, הדומה בהחלט לחיי הגויים. בעוד שהפתגם האמיתי הוא בכלל פסוק בנביא (חבקוק ב ד) "וְצַדִּיק בְּאַמוּנָתוֹ יִחְיֶה".

כאן המקום לעלות שלב ולחדד נושא זה של מאבק הדעות. כי את ההבדל בין ישראל לעמים, קל להבין. אבל קיימים תחומים אחרים, בהם קשה יותר להבחין באמת, ללא בהירות הדעת.

ישנם זרמים ביהדות המבקשים לקיים "פלורליזם", כלומר ריבוי דעות. שגור בפיהם כי הכרח הוא להיות בצד ה"מתקדם והנאור" בעולם, שם מקובל כי לכל דעה יש מקום, ויש להכיל את הספקטרום הרחב והמגוון העצום של הדעות. וחלילה לדחות או לבטל דעה כלשהי, מפני זולתה.

למרות הגרעין המסוים של אמת הקיים בטענה זו, לאור העובדה שבתורה מצינו שבעים פנים, כמאמר חכמינו ז"ל¹⁹, הרי עדיין יש בה חוסר אמת מוחלט. בעולם מצויות שלש דתות עיקריות, איסלאם נצרות ויהדות. וברור לנו כיהודים מאמינים, ששתי הדתות האחרות קמו על בסיס סיפורי מעשיות, בדיות שווא, וכזב, שבינם למציאות אין כל קשר. היהדות היא האמת האבסולוטית, שאין בלתה. אמנם ממשיכות הדתות הללו להתקיים, למרות השקר שבבסיסן, ומשום התפקיד המסוים הנועד להן במהלך ההיסטוריה, כמו שהסביר הרמב"ם (הלכות מלכים פרק יא הלכה ד):

"כל הדברים האלו של ישוע הנצרי ושל זה הישמעאלי שעמד אחריו אינן אלא לישר דרך למלך המשיח ולתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד".

האמת היחידה היא "משה ותורתו אמת". רק הוא ירד מהר סיני, ומסר תורה לישראל. נמצא כי עלינו להכיר שאין מקום לדעות הסותרות את הצו האלוהי, המפורש בתורה. מאחר ואין בהם אמת. עתה נתקדם שלב נוסף, בו ניווכח לדעת כמה זקוק האדם

19. מובא במדרש רבה (במדבר רבה יג, טז): "כְּשֵׁם שֶׁיִּינן חֶשְׁבוֹנוֹ שְׁבַעִים, כֶּךָ יֵשׁ שְׁבַעִים פְּנִים בְּתוֹרָה". ובזוהר הקדוש אמרו (בראשית דף מז, א) "וְכָל צְבָאָם, אֱלִין פְּרָטִי דְאֹרִייתָא, אִפִּין דְאֹרִייתָא, שְׁבַעִים פְּנִים לְתוֹרָה".

ניתן להוכיח זאת גם מדברי הגמרא (עירובין יג, ב), שם אמרו בזה הלשון: "אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל. הללו אומרים הלכה כמותנו, והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: **אלו ואלו דברי אלהים חיים הן**".

מבאר הריטב"א שם וזה לשונו: "כי כשעלה משה למרום לקבל התורה, **הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר**, והדבר מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור, ותהיה ההכרעה כמותם".

לבהירות השכל, בחתירה אל האמת ללא פשרות, כי יש שלבים מורכבים אף יותר מהאמור עד כה.

הרי גם בתוככי החברה הדתית המנהיגה את אורח החיים לפי צו התורה והלכותיה, גם בה קיימים מגוון רב של דעות ושיטות. שיטה אחת סוברת כך, וזולתה להיפך, במגוון רחב מאד של נושאים. אחת הדוגמאות הבולטות לכך היא סוגיית הגיוס לצבא. לדעתנו, זו הרי מצוה, ואשרי המקיים מצוה זו. אבל לדעתם של קבוצת אנשים תורניים, אין כל מצוה בכך.

עם מי האמת, היכן היא שוכנת? הרי נדרשת הכרעה בסוגיה זו, כמו בכל סוגיה אחרת בעולם המעשי, או שאנו צודקים, או שהם צודקים. ואף שיש צורך בשני הקבוצות, כי מכל אחת מהן עולה תועלת לכלל ישראל, אבל אין כאן מקום לדון בכך. ובכל זאת, האם יש מי שיכול להכריע מתוך שיקול דעתו, היכן האמת, ומי צודק. נכון הדבר שלמעשה, ניתן להכריע על פי דברי הפוסקים וכללי ההלכה, כפי שנוהגים בכל ספק. ועדיין יכול להיות שאין זו האמת, כי האמת אכן דורשת בהירות הדעת וצלילות השכל. מלבד העזר האלוקי המוכרח, להכרה חודרת וברורה של האמת.

אין כוונתנו לומר שאנו טועים, חלילה. אלא להראות כיצד יכול טשטוש הדעת ללוות את צעדי חיינו. שיקול דעתנו, ופרשנות התורה וחוקיה, יכול להיות מכוון לאמת, ויכול להיות רחוק ממנה, כמטחוי קשת. יתכן שנגיע למסקנה לא נכונה, להלכה ולמעשה. או נכונה להלכה, ולא נכונה למעשה. ושלל שגיאות אחרות, שבסיס כולן הוא חסרון דעת ואי בהירות השכל. על כן מבקשים אנו בברכה זו, תבונה ופיקחות רבה, הגיון ברזל, ושכל ישר, באמצעותם נזכה לכוון לאמיתה של תורה.

טשטוש האמת מונע מן האדם להתקדם ולהשתפר. נותר הוא מדשדש במקומו. שהרי שגיאה ברורה, מניעה את האדם לתיקון וחזרה בתשובה. אבל אורח חיים לא נכון, שמקורו בטשטוש הדעת, אינו גורם שמניע ודוחף לשינוי ותיקון. סבור אדם זה לתומו שכל דרכיו טובים, מושתתים על אדני האמת. אף כי לאמיתו של דבר, הוא אכן שוגה ותועה מדרך האמת. פעמים הוא אף מחזיק מהליכותיו כב"ערך חשוב ואידיאל טהור", ובכך מעמיקה שגיאתו, ומרבה להתרחק מן האמת. לכן זקוקים אנו לבקש ולהתחנן בברכת אתה חונן, שנזכה לנווט את חיינו רק על פי האמת ואור התורה.

נמצא כי מהותה של ברכה זו, והיסוד האמוני המונח בה הוא, יצירת בידול והבחנה בין קודש לחול. הוסברה גם סיבת הצבתה או מיקומה של בקשה זו בתחילת בקשות העמידה. שהיא, כדי שנכיר במטרתם החשובה של המשאלות, שהיא קיום רצון הבורא. לכן הוצבה בקשה זו, כהקדמה לבקשות.

~ לסיכום ~

תחום הדעת רחב ופתוח מאד. מכוחה ניתן להגיע אל האמת, ובד בבד להגיע עמה לכפירה ממש. מבקשים בברכה זו שהבורא יפתח לנו את הלב והמח, כדי שנגיע למחשבות נכונות, ולאמת היחידה. אין מושג של "פלורליזם", כי אין אפשרות שכל דעה נוגדת וסותרת תהא נכונה ומתקבלת, אלא קיימת אמת אחת בלבד. ולוואי שנצליח לכוון את דרכנו על פי האמת, ונחבר את בקשותינו למטרה אחת והיא, קיום רצון האלוקים.

~~~~

~ ברכת התשובה ~

”הַשִּׁיבֵנוּ אֲבִינוּ לְתוֹרָתְךָ, וְקַרְבֵּנוּ מִלְּפָנֶיךָ לְעִבּוֹדֶתְךָ, וְהַחְזִירֵנוּ
בְּתִשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַרוֹצֵה בְּתִשׁוּבָה.”

טרם כל דיבור, חשוב להבהיר כי יכולה ברכה זו לשמש לכל אדם, באשר הוא, מקור לשאיבת עידוד רב, הואיל ומתגלה בה עוצמת חשקו הכביר של הקדוש ברוך הוא, כי נשוב אליו.

אבינו, בזיקה לתורה

עתה ניגש אל הברכה ונבארה. תחילה יש לעיין, על מה בדיוק מבקשים בברכה זו. ואף שהבקשה לכאורה פשוטה, עדיין יש מקום רב לחידוד ולהבהרה. וכדי שנבין על מה אנו מבקשים, צריך להסביר, מדוע נקרא הקדוש ברוך הוא אבינו.

הסבר הדבר נמצא בדברי רבי דוד אבודרהם, מרבתינו הראשונים, שם פירש, כי הדבר הראשון עליו מבקשים בברכה זו הוא, השגת תחושת שייכות אל הבורא. לבל נחוש זרות או ניכור, אלא כמו בן ואב, שהם מטבע הדברים קרובים מאד זה לזה. וזהו השיבנו - אבינו.

עתה יש לברר מדוע כונה הקדוש ברוך הוא, בזיקה אל התורה, אבינו? לא רק כאן מצינו זאת, אלא כמו שציין רבי דוד אבודרהם²⁰, זהו פסוק מפורש בתורה, המקשר בין היותו של הקדוש ברוך הוא אבינו - לתורה, ככתוב (דברים לג) ”תּוֹרָה צְוָה לָנוּ מִשָּׁה, מוֹרֶשֶׁה

20. לבוש ואליה רבא (אורח חיים סימן קטו) ציטטו את דבריו.

קְהֵלַת יַעֲקֹב". הרי כי תורתנו, ירושה היא לנו. ואם יש יורשים, בהכרח שיש מוריש, הלא הוא אבינו, הקדוש ברוך הוא. ואינו מובן, מה הוא המסר הטמון בכך, ולאיזה צורך ניתן כינוי זה לבורא, ביחס לתורה ולישראל?

להבנת הענין הביא בספר אבודרהם הנזכר לעיל, משל נאה, כלשונו:

"ומה שתיקנו לומר אבינו וכו', איתא במדרש תורה צוה לנו משה מורשה, משל לבן מלך שנשבה, אם מבקש לחזור אפילו לאחר כמה שנים, אינו בוש לחזור, מפני שאומר לירושתי אני חוזר. כך תלמיד חכם, כשהוא פורש מדברי תורה, והולך ומתעסק בדברים בטלים, אם מבקש לחזור אפילו אחר כמה שנים, אינו בוש לחזור. ואם כן יש לומר לכל אחד אבינו, לפי שהבן חוזר לירושתו, שזו תורה".

הרי כי לצורך מיוחד ונעלה יוחס הקדוש ברוך הוא אל התורה, כמו אב. כי בכך מועבר מסר מאד ברור לכל יהודי, באשר הוא, המבהיר לו בחדות על עוצמת חיבורו הנצחי, הבלתי פוסק, אל התורה. לא משנה במה היה טרוד ועסוק, ואיזו סיבה הרחיקה אותו מלימוד התורה, הקשר בינו לתורה הוא בל ינותק. ותמיד קיימת אפשרות, והדלת פתוחה, לשוב ולהתחבר אל התורה, מכל מצב שהוא. אין כל בוושה לחזור ולהתעסק בתורה ובהבנתה, משום שיחסו של היהודי אל התורה, הוא יחס של בן, החוזר לירושתו.

התורה - דבר הקדוש ברוך הוא

עתה יש להבין, מדוע ניסחו חכמינו, מתקני נוסח התפילה, את התורה, כתורה השייכת לבורא, וכתבו לְתוֹרַתְךָ. הרי יכלו לנסח

בפשטות, הַשִּׁיבֵנו אָבִינוּ לַתּוֹרָה, ומה הניע אותם להדגיש כי מדובר על תורת השם?

כפי הנראה, הגורם לניסוח זה הוא העובדה שניתן להתחבר אל התורה, ולמרות זאת להישאר מנותקים, ללא קשר, אל תורת השם. כלומר תיתכן מציאות שהאדם עוסק בתורה, וטרוד בלימודה והבנתה. ועדיין, למרות חיבורו לתורה, אינו מחובר לבורא העולם, נותן התורה.

מציאות כזו התרחשה ערב חורבן הבית השני, כמובא בגמרא (נדרים פא, א):

”מאי דכתיב (ירמיה ט) מִי הָאִישׁ הַחֲכָם וַיִּבֶן אֶת זֹאת, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים, ולא פירשוהו. עד שפירשו הקב”ה בעצמו, דכתיב (שם) וַיֹּאמֶר ה' עַל עֲזָבְכֶם אֶת תּוֹרָתִי וְגו' (הגמרא קיצרה, והמשך הפסוק הוא: אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנִיָּהֶם, וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְלֹא הִלְכוּ בָּהּ). היינו לא שמעו בקולי, היינו לא הלכו בה? אמר רב יהודה אמר רב, שאין מברכין בתורה תחלה.”

מבואר כי החורבן הנורא של הבית, שהביא לאבדון מוחלט של הארץ, עורר תמיהה ופליאה עצומה ”על מה אָבְדָה הָאָרֶץ, נִצְתָה כַּמְדָּבָר מִבְּלִי עִבְרָה”. ולא הצליחו החכמים, ואף הנביאים, לתת תשובה אמיתית, ורק הקדוש ברוך הוא בעצמו השיב: ”עַל עֲזָבְכֶם אֶת תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לַפְּנִיָּהֶם, וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְלֹא הִלְכוּ בָּהּ”. וכפי שפירשה הגמרא, לא בירכו בתורה תחלה.

תשובה זו טעונה הסבר, כפי שכתב הר”ן וזה לשונו:

”ומצאתי במגילת סתרים של הרב רבנו יונה ז”ל וכו’ על עזבם את תורת... משמע שעזבו את התורה, ולא היו עוסקין

בה. כשנשאל לחכמים ולנביאים, **למה לא פירשוהו**, והלא דבר גלוי היה, וקל לפרש”.

כלומר דבר מפליא הוא כיצד לא ידעו “על מה אבדה הארץ”, הרי אם עזבו ישראל את התורה, ברור מאד שעל כך נתבעים, כי עוון ביטול תורה חמור מאד. מדוע איפה נתקשו החכמים והנביאים להסביר את גורם החורבן?

ממשיך רבנו יונה ומיישב:

“אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפירשו הקב”ה בעצמו, **שהוא יודע מעמקי הלב**, שלא היו מברכין בתורה תחלה. כלומר, שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך, שיהא ראוי לברך עליה. שלא היו עוסקים בה לשמה, ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה, והיינו לא הלכו בה, כלומר בכוננתה ולשמה, אלו דברי הרב החסיד ז”ל, והם נאים ראויין למי שאמרם”.

מבואר כי היהודים תושבי הארץ עסקו תדיר, באופן גלוי, בלימוד התורה. ולא היה אפשר להצביע על ביטול תורה, כגורם מרכזי לאבדון הארץ. ומטעם זה לא ידעו החכמים והנביאים כי זהו המניע לחורבן.

אבל בפועל ארעה מכשלה אמיתית. חל ניתוק מוחלט בין לומדי התורה, לנותן התורה. זנחו לומדי התורה את הבורא ועזבוהו. לא היתה התורה בעינם “דבר השם”. אלא כמין אסכולה או מתודה בעלת תחום רחב לאינטלקטואליים, אנשי תבונה, בה ניתן להגות יומם ולילה, להפוך לבר דעת, גדוש ומלא בחכמה.

רק הקדוש ברוך הוא המכיר את נבכי הלב ומכמניו, הכיר בניתוק זה. הוא זה שיכל לחדור אל עמקי הלב ומבוכיו, והוא שהכיר בבהירות ואמר "לא היו מברכים בתורה תחלה". כלומר, לא הייתה התורה חשובה בעיניהם כתורת שלי, ולא החשיבוה כדבר השם, עליו ראוי לברך.

ההפרדה בין התורה לבין נותנה, גוררת בעקבותיה תוצאות הרסניות וקשות כל כך, הנוגעות לא רק באינטרס הלאומי או המדיני, אלא גם ברמה הפרטית והאישית של כל אדם. לכן צריך בהכרח לחבר ולאחד בין התורה לנותנה.

הבנה זו היא התשובה לרבים השואלים, מאיזה טעם לומדים גמרא, וכי לא עדיף ללמוד את התורה שבכתב, או את שאר חלקי התורה? בדרך כלל עונים להם על תמיהתם, שלימוד הגמרא יש בו תועלת רבה להגביר את יכולות החשיבה, ולחדד את כושר הניתוח האנליטי. לאור העובדה שלומד הגמרא בהכרח מנתח, בודק ומבקר פרטים. מה שאין כן לימוד פסוקים, או שאר חלקי התורה, למרות היותם מצוה ומוגדרים "תורה", הרי אינם גורמים תוצאות כאלה, ואינם משפרים את רמת החשיבה.

שמעתי על קבוצת אנשים בסין, שהתחברו יחד כדי ללמוד גמרא. ודאי לא המצווה מניעה אותם לפענח את דברי התלמוד, אלא רואים הם בתלמוד כלי משובח לפיתוח השכל ושיפור יכולות החשיבה והניתוח, כביכול נועדה תורתנו הקדושה לשמש "תורת חשיבה ייחודית".

יש מי שיתעודד משמיעת סיפור כזה ויראה בו הוכחה על גודל חשיבותה של התורה, עד שאפילו גויים מכירים בכך. אמנם נפשי קצה בעידודים מעין אלה, הואיל ולא לשם כך קיבלנו ירושה נכבדה זו, כי אם להתחבר אל "דבר השם".

מטרת לימוד התורה האמיתית, ולשם כך נדרשים בני הנוער האהובים לעמול בלימוד הגמרא, איננה כאמצעי לחידוד השכל, אלא כדרך להתחבר אל דבר השם, התורה היא נושאת דברו של השם, שהופיע כאן בתוך מציאות חיינו. ובאמצעות עמל התורה מבקשים אנו להתחבר אל האיגרת השלוחה לנו מאת המלך. והמתעסק בצווי המלך ומתאמץ בהבנת רצון התורה, בהכרח מתחבר אל נותן התורה.

זו סיבת חורבן הארץ ואבדונה. היה אמנם לימוד תורה נפוץ מאד בכל מקום, לומדי תורה מצויים היו לרוב בכל אתר ואתר. אך את המטרה העיקרית של לימוד התורה החמיצו הלומדים. לא למדו תורה לשם חיבור עם הקדוש ברוך הוא, אלא ראו בה מקור נרחב לפיתוח דיונים מרתקים ומעמיקים. על שום כך אבדה הארץ.

מבקשים אנו בברכת התשובה, אנא אבינו, רצוננו ומבוקשנו בלימוד התורה הוא, לְתוֹרָתָהּ, כלומר להתחבר אל דבר השם, ולא לשום מטרה אחרת.

וְקָרְבָנוּ מִלִּפְנֵי לַעֲבוֹדָתָהּ

יש לעיין על איזו סוג עבודה אנו מבקשים. הרי המשמעות הפשוטה היא לכאורה, עצם קיום המצוות, המוגדר "עבודת השם". אלא שאם כן אינו מובן מה צריך לבקש על זאת, הרי ציבור שומרי המצוות כבר מקיים את המצוות, וכי הוא רחוק מעבודת השם? מוכרח איפה להיות, שיתכן וגם מקיימי המצוות מתרחקים מן העבודה, ואף שנדמה להם כי הם עושים מצוות, פעמים יתכן שטועים ואינם מקיימים מצוות. ועל התקרבות זו, לאדם או קבוצה, שנתרחקו מן המצוות, אף שנדמה להם שעושים מצוות, על קירוב זה אנו מתפללים.

נרחיב מעט. פעמים יתכן שאדם עושה מעשה, ולפי דעתו הוא מקיים בכך מצוה, אבל לפי התורה, הוא חייב במצוה אחרת, וממש פטור ממה שעשה. כלומר, סבור הוא לתומו כי עובד הוא את השם, ועושה מצוות מתוך חשק ורצון לקיים רצון אביו שבשמים, בו בזמן שהוא ממש טועה, ואינו מקיים את רצון התורה. אין זו עבודה. טעות זו מרחיקה את האדם מן ה"עבודה".

כיצד ידע אדם אם מעשיו אכן מוכוונים על פי צו התורה, ומהו רצון התורה האמיתי והנכון? עולם ההלכה הוא המכריע בין הערכים, מה נכון ומה לא, מה עיקר ומה טפל. ורק ההלכה הצרופה, ממנה אי אפשר לסטות, היא הקובעת מהו רצון התורה, ומה אינו רצון התורה.

להמחיש את הנאמר אספר מעשה שארע לפני שנים רבות, ושמעתי מפי אחד הרבנים שיחי' בישיבה, ואוכל להעיד כי הסיפור הזה הותיר עלי רושם ממש חזק, ובכוחו להמחיש את האמור.

היו אלו ימי חג הסוכות, עת התבקש מאן דהו לשהות לצד מיטת אביו, שמצבו הרפואי הדרדר, ואושפז בבית חולים. הלה אכן נענה ברצון, והתייצב לצד אביו החולה. זה האחרון שכב על מיטת חוליו, מחובר למכשירים רבים. מוט האינפוזיה, עם הצינור הארוך והמחט, פעלו את פעולתם, והחדירו לגופו החולה תרופות ונוזלים שונים. אלא שהשעון עשה את שלו, ובטנו של הבן החלה להציק מרעב. שעת הארוחה הגיעה ובאה, והלה ביקש לאכול את הכריך, שנח באמתחתו. לפתע נזכר, הרי חג הסוכות הוא היום, ואין בנמצא סוכה כשרה, מלבד זו הנמצאת חמש קומות תחתיו. ומתוך שביקש לקיים גם את חובת האכילה בסוכה, וגם לסעוד את אביו ולמלא אחר מבוקשו, המתין לשעת הכושר, ואכן ההזדמנות לא אחרה לבא. ראשו של אביו נשמט, ותרדמה נפלה עליו. זו ההזדמנות שלי,

חשב הבן המסור. אמהר בזריזות ובריצה אל הקומה התחתונה, אכנס אל הסוכה, אסעוד את לחמי, וחיש מהרה אשובה הנה, אל אבי החולה.

ליבו אמנם נקפו בסתר, היתכן להותיר אב חולה לבדו? ומה יקרה אם לפתע יקיץ ויבקש דבר. שמא אף סיכון מה יש בכך לחיי החולה. אולי ינתק מתוך בלבול את אחד המכשירים הנחוצים לו, אולי ישלח יד למחט האינפוזיה, ויוציאה מידו. אולם לאחר היסוס מה, התגבר היהודי על מחשבותיו, הרגיע את עצמו וטען, אין חשש. הרי אבי החולה עייף כהוגן, ושקוע בשינה עמוקה, אין איפה מקום לדאגה. וממחשבה למעשה, קם הבן, יצא את חדר האב, מיהר לרדת בזריזות חמש קומות, נכנס אל הסוכה, נטל ידים, ישב על מקומו, אכל את הסנדויץ', בירך ברכת המזון, וחיש מהרה, כעבור עשר דקות, שב ועלה למחלקה בה נמצא חדר אביו, ומיטת חוליו.

כאן ציפתה לו הפתעה לא נעימה. עוד כשדרכה רגלו על מפתן המחלקה, הבחין בהמולה רבתי. ולגודל תדהמתו, נמלא חדר אביו רופאים ואחיות, צוות רפואי שלם, כולם מתרוצצים ומקיפים את החולה. התברר כי את אשר יגור, בא לו. אחד המכשירים נותק בטעות, והצוות הובהל לקול צפצופים מחרידים אל חדרו, שמא חלילה ארעה סכנה, הדורשת התערבות רפואית מיידית.

הבן שזה עתה סיים לסעוד, הרגיש כמובן מאד לא נעים, הרי אם היה נותר שם, לא היה קורה דבר מכל זה. אבל השתדל שלא להתערב ולא להפריע לעבודת הרופאים. לא עבר זמן רב, והצוות השלים את מלאכתו. אחר שווידאו כי הכל תקין, פינו את מקומם והותירו את הבן יחד עם אביו החולה.

האב, שכבר התקשה לדבר, החל להראות סימנים בפיו, כמבקש לומר דבר. כפף הבן עצמו והתקרב אל שפתי אביו, ושמע מלמול

חלש "אתה פטור". באותו רגע, כמוכה רעם, חדרה אל שכלו הכרה בהירה על גודל שגיאתו. משנה מפורשת היא "חולים ומשמשיהם פטורים מן הסוכה", עיניו נפערו ולסתו נשמטה בחוסר אמון, האמנם, כל כך טעיתית? נקל להבין את ההלם הגדול, שחש אותו רגע.

מה ארע כאן בסיפור הזה, שאף הותיר עלי רושם חזק מאד?

התשובה היא - "קרבנו מלכנו לעבודתך". הווי אומר, פעמים מרוכזים אנחנו כל כך באיזו שהיא מצווה, עובדים עבודה קשה, מתאמצים בכל מיני דרכים לקיימה, בזמן שעל פי הוראות התורה, צריך לנקוט בדרך שונה לחלוטין.

כפי שארע במעשה הנזכר לעיל. תר האדם אחר סוכה, מתוך תחושת מחויבות עמוקה, למצוות הסוכה. אבל על פי התורה, הרי היה פטור ממנה. נתעלמה ממנה חובתו האמיתית אותה שעה, לשהות סמוך לחולה, ולסייע לו בכל הנדרש. ועל כך אמרו "חולים ומְשֻׁמְשֵׁיָהוּ פְטוּרִים מִן הַסֻּכָּה" (סוכה כה, א) כפי שנפסק להלכה (שולחן ערוך סימן תרמ סעיף ג).

שגיאה כזו יכולה שתארע לכל אחד ואחת מאיתנו, דעתנו או מהלך חיינו יתמקדו במעשה שנדמה לנו כמצווה, או אפילו במהלך חיים שלם, שגם הוא נדמה לעינינו כדרך נכונה ועבודת השם, כולו מצווה. בו בזמן שחובות אחרות המוטלים עלינו, נעלמים מעינינו. עלולים אנו, מתוך תשוקה גדולה לקיום רצון הבורא, לעבוד בשוגג רק את עצמנו, ולא את הקדוש ברוך הוא.

לכן נחוצה היא כל כך הבקשה "קרבנו מלכנו לעבודתך", בה מתבטא רצוננו לעבוד את השם עבודה שנקראת עבודה על פי הגדרות ההלכה, כרצון הבורא, לבל נטעה חלילה.

ובהכרח זקוקים אנו לבקש על זאת, כי אין בכוחות עצמנו להכיר באיזו דרך תשכון אור. לפעמים איננו אובייקטיביים, נשבינו ברמה כזו או אחרת, במרוצת הפעילות השוטפת, בכיוון מאד מסוים שבחרנו בו. וממשיכים מכוח השגרה לפעול בכל הכח, בכיוון מאד מסוים, אף כי יתכן והוא ממש טעות, הרחק מן הכיוון הנכון. לכן הכרח הוא, לצורך בירור הדבר, לקבל סייעתא דשמיא גדולה מאד.

וְהִחֲזִירְנוּ בְתִשׁוּבָה שְׁלִימָה לְפָנֶיךָ

סגנון בקשה זו, בה מבקשים על תשובה "שלימה" מובן היטב אחר ההסבר לעיל, במהות שתי הבקשות הקודמות. שהרי זה עתה ביקשנו כי לימוד התורה ייעשה כדי להתחבר לדבר השם, ולא למטרות אחרות. וזה עתה ביקשנו שקיום המצוות הנעשה על ידינו יכוון בעזר ממעל לעבודה נכונה, כנדרש על פי ההלכה, ולא על פי רצוננו. כעת, נוכל לבקש על חזרה בתשובה.

בזה מתבאר היטב מה הכוונה תשובה שלימה. "תשובה שלימה" פירושה שהתורה והמצוות שלנו אכן יהיו באופן מושלם, אמיתי, ולא נסטה לכיוון מסוים, הנוטה מן הדרך הנכונה.

בלתי אפשרי להשיג תשובה שלימה אלא אחר קיום שני השלבים הראשונים שהם, השיבנו לתורתך, וכאמור, על ידי לימוד התורה כדבר השם. ובנוסף, קרבנו מלכנו לעבודתך, נדע להתאים את מעשינו לרצון הבורא, המפורש בתורה. אחר זאת, אפשר גם לבקש שהתשובה תהיה שלימה, כלומר שתתן מענה לכל העניינים בהם אנחנו אכן לא בסדר.

והנה דרכנו בביאור זה, לברר ולהסביר את יסודות האמונה שהונחו בתוך תפילת שמונה עשרה. לכן ניגש להסביר מהו היסוד האמוני המונח בברכה זו.

יתכן אולי, שהיסוד האמוני המקבל תמיכה וחיזוק בברכה זו הוא קבלת התורה מן השמים. הרי כתב הרמב"ם (בהקדמה לפרק חלק ממסכת סנהדרין), את י"ג עיקרי האמונה, שקוצרו לאמירה בתום תפילת שחרית, ואחד מהם הוא "אֲנִי מֵאֲמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שְׂזֵאת הַתּוֹרָה לֹא תֵהָא מְחֻלְפֵת, וְלֹא תֵהָא תּוֹרָה אַחֲרַת מֵאֵת הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ".

מדוע הבנה זו מוגדרת יסוד אמוני?

משום שיש מי שמנתק בין התורה לבין הקדוש ברוך הוא, כמוסבר לעיל. לפי דעות טועות אלה, התורה גם פתוחה לכל מיני פרשנויות, ואף שנאמרו בה דברים מאד ברורים, בכל מיני נושאים, תמיד באים המה ומביעים דעה נוספת בטענה שהאמור בכתוב אינו חד משמעי, כל אחד לפי האינטרס הספציפי שלו.

אבל אנחנו מאמינים שהתורה שבידינו היא התורה שהקדוש ברוך הוא נתן למשה רבנו, אותה תורה בדיוק, באופן חותך וחד משמעי, לכן זאת התורה לא תהא מוחלפת.

יסוד אמוני זה הוא שצריכים להתבונן בו, באמירת ברכה זו. כי התורה שלנו "תורתך", כלומר התורה שניתנה לנו מאת הבורא, ומטרתנו בלימודה להתחבר אל תורת השם כדי שנוכל לעבדו באופן הנכון.

~ ברכת הסליחה ~

”סִלַח לָנוּ אֱבִינוּ כִּי חָטָאנוּ, מִחַל לָנוּ מִלַּפְנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ, כִּי אֵל-טוֹב וְסִלַּח אָתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה', חַנוּן הַמְרַבֵּה לְסִלַּח”.

סדרת ביאורים זו, שמה דגש על חשיפת יסודות האמונה, המונחות בכל ברכה. כמו בכל ברכה, גם בזו טרחתני רבות למצוא את היסוד האמוני, ובהמשך אציג את שהעליתי בחכתי.

הכנעה ותשובה קודם הסליחה

כהקדמה לברכה זו, חשוב לשים לב שברכת התשובה נסדרה לפני הסליחה. הסיבה לכך היא, כדי שבקשת הסליחה תבוא על רקע בקשת התשובה. לולי כן, מתרוקנת בקשת הסליחה מכל תוכן. הרי לא יתכן לבקש מחילה, בהעדר מוכנות לשינוי.

דומה הדבר ליחסים בין אדם לחברו או בין איש לאשתו, שמטבע הדברים באים מתישהו לחילוקי דעות, עד שהיחסים עולים על השרטון. ויכולים לשוב למסלולם התקין רק אחר בקשת סליחה כנה. אבל אם באים לבקש סליחה ללא כל רצון אמיתי לשיפור, לא ישובו היחסים למסלולם. ברוח זו, רק אדם המתקרב אל הבורא בכנות, יכול לבקש סליחה על שגיאותיו.

אב שהוא מלך

חשוב להפנות זרקור אל הכפילות בנוסח הברכה. תחילה נתכנה הקדוש ברוך הוא ”אֱבִינוּ”, והכשלוך בחטא מוגדר - חָטָאנוּ. ואחר כך נתכנה הקדוש ברוך הוא ”מִלַּפְנוּ”, והכשלוך בחטא פָּשַׁעְנוּ.

פשר הכפילות יכול להיות נעוץ בהבדל בין כשלון בשגגה, שאינו הורס את היחסים בין החוטא לבורא, אלא הם עדיין כמו אב ובנו, כלומר, יחס של קירבה. אבל כישלון חמור כמו פשע ומרידה, פוגם ביחסים. ולכן כונה הבורא מִלְפָּנוּ ביחס לפשיעה, כדי שנבין כי עבירה חמורה נחשבת מרד במלך.

אבל ראיתי (בספר פירושי התפילה לר"י בר יקר, רבו של הרמב"ן) שחילוק זה בין אבא ומלך מוסבר באופן שונה. כי שם כתב וזה לשונו:

"לכך סמך סליחה לאב ומחילה למלך, שלפני האב כל זדונות דומות כשגגות, ונקלים בעיניך לסולחם. ומחול לנו מלכנו כי פשענו, אף על פי ששגגות העם דומות לפני המלך כזדונות וכו' אף על פי כן מחול לנו, כדדרשינן במדרש רות (פתיחתא למדרש רבה על רות, סוף פרשה א) אֵל־לֵהִיךְ אָנֹכִי, אָף עַל פִּי שְׁאֲנִי פְּטָרוֹנְךָ, מֵהַ פְּטָרוֹנֵי מְהַיְ בְּדִינָא".

כוונתו שמבקשים אנו סליחה בשני דרכים. הדרך הראשונה היא, כאשר היחס בין ישראל והקדוש ברוך הוא, הוא כמו אב ובן, הרי אפילו המזיד הופך שוגג. נוכל להמחיש זאת מן המציאות היום יומית. מצוי הדבר, שמאן דהו פונה אל האב ומתלונן על התנהגות הבן. פעמים רבות אלו המורים בבית הספר, שפיהם מלא טרוניות קשות על תעלולים שונים. האב, מטבע הדברים, הופך להיות סניגור גדול ופיו מלא טענות בזכות בנו. טוען הוא, כי צריך להבין את הילד. ומסתבר שהיו נסיבות מקילות, מה גם שבוודאי לא עשה זאת בכוונה. כך היא דרכו של האב, לגונן על בנו, ולהפוך כל מזיד לשוגג. אבל אם היחס בינינו לבורא הוא יחס של עבד ומלך, הרי אפילו חטא של טעות, מוגדר כהפרה חמורה. התביעה נוקשה מאד

במקרה כזה, כך מתנהגים בחצר המלך? ואין מקום לטעון "לא שמתי לב, שגגתי". כי על זה עצמו נתבעים, היתכן שלא לשים לב, וודאי סרה ממך אימת המלך, ועל כך אתה נתבע! וזו כוונת המדרש "מה פִּטְרוֹנִי מְהֵי בְּדִינָא", אין מליץ (פִּטְרוֹנִי) שיכול להמליץ טוב בדין נוקשה כזה.

לפי זה, את בקשת הסליחה שבברכה זו, מבקשים בשתי בחינות אלה. הן מן האב, והן מן המלך.

נחיצותה של בקשת סליחה יומית

והנה, מהותה של בקשת הסליחה היא הרי שישלח על עוונות שעשינו וימחל על הפגיעה שיש בכבוד המלך.

אך אינו מובן מאיזו סיבה נקבעה תדירות גבוהה כל כך לבקשה זו, שלוש פעמים ביום. אך טרם נסביר זאת, יש לשאול שאלה דומה. יום הכיפורים הוא יום מרוכז ותמציתי של בקשת מחילה מהבורא. מתוודים בכל תפילה – חטאנו. והנה זה פלא, כאילו לא די בכל התפילות של יום הכיפורים, הוסיפו ותיקנו להתוודות גם במנחה של ערב יום הכיפורים, כדי שאם חלילה ייחנק בסעודתו, ולא יספיק להתוודות ביום כיפור עצמו, יתפוס את הווידוי בתפילת מנחה של ערב יום כיפור.

הדבר טעון הסבר, מה הניע את חכמינו להוסיף ווידוי זה במנחה. הרי אם יש לחשוש למיתה, יתכן גם שייחנק עוד לפני מנחה, ומדוע לא יתוודו קודם?

ניתן אמנם ליישב בפשיטות, שהאדם לא יודע את רגעיו ועתותיו. אדם שעתיד למות ברגעי כניסת יום הכיפור, מן הסתם יהא מרוצה מאד אם יעלה בידו להתוודות טרם מותו, כדי שבכניסתו ליום כיפור, יהא כבר אחר הווידוי. הנה סבא שלי, הרב משה בוצ'קוֹ זכר צדיק לברכה, נפטר ממש בכניסת יום הכיפור.

ולולי הספיק להתוודות, לא היה זוכה ומתוודה ביום הכיפורים. לכן מזדרזים להתוודות במנחה של ערב כיפור, כי אין האדם יודע את עתותיו.

אגב, זה המקום לספר על זריזותו הגדולה של סבא זכר צדיק לברכה, שהקפיד לשלם כל חובותיו, תיכף ומיד. בשבת האחרונה לחייו, לפני יום הכיפורים, כיבדו הגבאי באחד הכיבודים. וכאשר יצאה השבת, הזדרזו ללכת אל בית הגבאי, כדי לשלם את חובו לבית הכנסת. הגבאי הביע את תמיהתו בפניו, מדוע זה תזדרז כל כך, וכבר בצאת השבת הנך מתייצב לשלם חובך? השיב לו סבא, הרי איני יודע את עתותיי. ואכן, לא חלפו יומיים, וסבא נתבקש לבית עולמו. וכשיצא מן העולם, לא הותיר אחריו חובות.

אמנם לגופם של דברים, שמעתי מאמו"ר שיחיה, כי לולי נתקנה חובה זו, היה ניתן לחשוב שרק יום כיפור הוא יום של בקשת סליחה מרוכזת ותמציתית. אבל בכל ימות השנה, אין צורך לבקש סליחה מאת הבורא. ברם, לאמיתו של דבר נדרש האדם להגיש בקשת סליחה קבועה ומתמדת, מחמת הצורך התמידי בכך. לכך נתקנה בקשת ויודוי בערב יום כיפור, כי יש בכך העברת מסר, שבקשת הסליחה אינה שייכת ליום הכיפור בלבד.

אלא שהדבר טעון הסבר, כאמור. איזו תועלת יש בריבוי גדול כזה של בקשת סליחה, שלוש פעמים ביום. אפשר אף לומר שזה מייאש קמעא, הלא כבר אמש בקשנו סליחה, ערב ובוקר וצהריים. שבוע שעבר גם בקשנו מחילה. ולכאורה צריך לשים לכך גבול, הלנצח נבקש סליחה?

ברם, זהו בדיוק היסוד החשוב שהונח בברכה זו, והוא היסוד האמוני המתאים לסדרתנו. ואף שאין זה יסוד של אמונה, הוא ודאי משמש כמקדם רוחני.

ביאורו של דבר הוא, האדם הוא נזר הבריאה. ואין בכך שום סתירה להיותו לא מושלם, כי זו מהותו. חומר ורוח, גוף ונפש שולבו יחד, להתמודדות מול אתגרי החיים, ובהכרח, שאינם מצליחים תמיד במשימתם. כל צד מושך לכיוון אחר, לצד הטוב והפכו. הכשלון כמעט צפוי מראש, באופן כזה או אחר. ועל כך אמר הכתוב (מלכים א ה, מו) "כִּי אֵין אָדָם אֲשֶׁר לֹא יִחָטָא". ושוב נאמר כן בקהלת (ז כ) "כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בְּאָרֶץ, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא". וזו היא תשובת הגמרא (סנהדרין מו, ב) לתמיהת השואל "צדיקי, לכפרה צריכי?" האמנם זקוקים הצדיקים לכפרה? משיבה הגמרא "אין, דכתיב אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". כלומר, גם צדיקים ודאי חוטאים, ובהכרח זקוקים לכפרה.

יתכן והאדם עצמו לא יהא מודע לכך שבמהותו מעורבים שתי כוחות מנוגדים ולעומתיים בקיצוניות רבה שכזו. ובעקבות חוסר מודעות עצמית זו, עלול להגרר בעתות שפל, למאיסה עצמית חלילה. יתעלם מכל מעלותיו הטובות, ומהפוטנציאל האדיר הטמון בו. לכן נחוצה היא כל כך היכולת העצמית להכיל את מהותו שלו, על כל מגרעותיו. להבין ולקבל, מתוך צלילות הדעת, את היותו לא מושלם.

אבל מצד שני, יתכן ויביאו אותו נקודות התורפה שבאישיותו להסיק, כי מכאן ואילך, הואיל וזו היא מהותו העצמית, אין כל צורך להשתפר ולשאוף לטוב יותר. הרי זו היא אישיותי, כזה אני, ומי שייתקל בי, יצטרך לקבל אותי כפי שאני. אך גם זו אינה הדרך הנכונה, כי האדם צריך לשאוף תמיד לקידום ושיפור מצבו.

לאמיתו של דבר, יש כאן הליכה על חבל דק. נדרש האדם לתפוס בחבל משני קצותיו, ולקיים שתי תנועות סותרות בנפשו. מצד אחד, עליו לקבל את עצמו, על כל חסרונותיו, ומעידותיו. מן הצד השני,

נדרש הוא שלא להסתפק במצבו, אלא לשפר את אישיותו בתדירות, ולהיות טוב יותר. דומה הדבר לתפיסת החבל משני קצותיו, כמאמר חכמינו "וְמָה אֶתָּה תוֹפֵשׁ חֶבֶל בְּתַרְוֵן רֵאשִׁין?" (בראשית רבה, פרשה לט, סימן ו) וזו הרי מלאכה קשה.

לכן יש הכרח לשוב ולשנן שתי קצוות סותרות אלה בכל תפילה ותפילה. מצד אחד, אנו אכן בעלי מגרעות. המעידות ילוו אותנו, כחלק מהווייתנו, למשך כל החיים. בין התפילה הקודמת לזו של עכשיו, אכן נהגנו לא בסדר, ויש לנו על מה לבקש סליחה. יחד עם זאת, אין האדישות אופפת אותנו, בכל הנוגע לחולשותינו. מביעים אנו, בכל תפילה מחדש, את רצוננו הכנה, הפולח כל לב, להשתפר ולהתקדם.

בבוקר מבקשים סליחה מכבוד המלך, אנו סלח, היינו לא בסדר. והקדוש ברוך הוא ברוב טובו משיב כביכול, בקשתך מקובלת לרצון, הנני סולח. חולפות מספר שעות, ושוב ניגשים לבקש, רבוננו של עולם, לא נהגנו כרצונך. אבל אתה ברוב טובך, אנו סלח, רצוננו להיות טובים יותר. שוב הקדוש ברוך הוא משיב ואומר כביכול, הנני מוחל, כי זו דרכי. חולפות השעות ותפילת הערב מגיעה, ושוב נבקש סליחה. נשיח את לבנו לפני אבינו, אחר הצהרים ספרנו לשון הרע, נהגנו לא בסדר, אנו ממך, סלח ומחל. והוא ברחמיו, מוחל וסולח, שוב ושוב ושוב. פעם ועוד פעם ועוד פעם.

חשיבות הכרת המצב האישי

חשיבות רבה וגדולה יש בה בבקשת הסליחה התמידית. לא רק כלפי הקדוש ברוך הוא, אלא בעיקר כלפי עצמנו, קרובי משפחתנו, וכל מכרינו.

מן הסתם ספג כל אדם איזה עלבון צורב או פחיתות כבוד, מאדם קרוב. ובעקבות כך נמלא כעס רב ואכזבה. מצוי מאד שעקב

העיוורון הנגרם לשכל, אחר עלבון כזה, מתחפר האדם באיזו שוחה, ומסרב לסלוח ולוותר. הנפש מרבה להרהר על הפגיעה והעלבון. ומרוב כאב באים להחלטה ש"אין לו על זה מחילה, אפילו ביום כיפור". ואף כי בתחילה זו התבצרות קטנה, ולא רצינית. אך כבר הבהירו חכמים בדרך משל (סנהדרין ז, א) "האי תיגרא דמיא לְצִינּוּרָא דְבִידְקָא דְמִיָּא, כִּיּוֹן דְרִוּוּחַ, רְוּוּחַ". ובעברית, כמו שפירש רש"י, כשהנהר עולה על גדותיו, הוא יוצא לפעמים לשדות שעל אגפיו, ונפתחים בגדותיו כעין זרמים וערוצים קטנים, שאם לא ייסתמו מיד, ילכו ויתרחבו עד שייעשו זרם עוצמתי, שאף אחד לא יוכל לעצור.

גם מריבה מתחילה בפגיעה מסוימת של מה בכך, וניתן להגדירה אירוע חולף, או מעידה מקרית. אלא שאם בתחילתה לא יעצרו בעדה, היא תתרחב ותגיע לעוצמה חזקה כל כך, שאף אחד לא יוכל לעצרה.

אביי קשישא אמר שם בגמרא, שהמריבה בתחילתה דומה "לגודא דגמלא, כיון דקם קם", ובתרגום: המריבה דומה לנסרי עץ המונחות על גשר. בתחילה, לאחר שהושמו, הם אינם קבועים, אלא מתנענעים ומתנדנדים. אבל בסוף, לאחר שדורכים עליהם פעמים רבות, הם מתחזקים ונקבעים במקומם. והנמשל הוא, שהמריבה בתחילתה אינה חזקה. אבל אם מסרבים לוותר, ומתבצרים בעמדה, כל אחד עומד על דעתו, המריבה מתחזקת ונעשית סכסוך קבוע ומתמשך.

דוגמא חיה על התרחבותם של סכסוכים לשיאים מצמררים של מרחץ דמים בלתי פוסק, ניתן לראות באלמות המשתוללת בחברה הערבית, בה גואה מספרם של הנרצחים ללא הרף. ברור שכל צחצוח חרבות שכזה מתחיל בתקרית זעירה שפגעה בכבודו של

אחד הניצים, וזו גררה חילופי דברים קשים, עד שכל קשרי הידידות פגו והיו כלא היו. משם ואילך הפלגנות מחריפה בצעדי ענק, האחד פוגע והשני מחזיר. האחד חובל, וזולתו מחבל. מקיצוניות לקיצוניות נגררים עד שהאחד מבקש לתבוע את דמו של קרובו, ונוטל נקמה. זה שנגדו לא נותר חייב, ומודד לו כמידתו. וכבר ניצבים הם על סיפה של סדרת נקמות, עקובות מדם, ואין לדבר סוף. כל כך מרחיקים המה לכת עד שלא אחת הם מבצעים את נקמות הדם עוד בהיותם בבתי החולים. עד לשם הם מגיעים, ובלבד שהנקמה תבוצע.

אף כי בחברה היהודית זה לא מרחיק לכת כל כך, ואין ההשלכות דומות. בכל זאת, גם אנו בני אדם, וסכסוכים רבים מתפתחים ונותרים לא פתורים שנים רבות. ועיקר פתרון של מריבות אלה הוא בשלביהן הראשוניים. צריך כל אדם להכיר בקושי, להתוודע אל הבעיה שארעה, ולברר עם הזולת כיצד יוכל הקונפליקט להיפתר.

כאן מגיעה חשיבותה של בקשה סליחה תדירה. כי היכולת לפתור קשיים בין אישיים נעוצה ביכולת האדם להבין, מתוך מודעות עצמית, כי גם הוא עצמו אינו מושלם.

הרי הסיבה המניעה אדם שלא לוותר ולהמשיך להתבצר בעמדתו היא, הציפיה מן הזולת לנהוג כאדם מושלם. כל אדם רואה את עצמו כאדם מושלם, החף מכל טעות, והנוהג כראוי בכל ענין²¹. בדומה לכך הוא מצפה מן הזולת לנהוג אף הוא כך.

21. ככתוב (משלי טז, ב) "כָּל דֶּרֶךְ אִישׁ זֶה בְּעֵינָיו", (משלי כא, ב) "כָּל דֶּרֶךְ אִישׁ יֵשֶׁר בְּעֵינָיו". בזה פירש הספורנו מדוע אסרה תורה לקלל דיין, כלשון הפסוק (שמות כב, כז) "אֲלֵהֶם לֹא תִקְלָל". ומשום שהאדם סבור תמיד שהוא בסדר, ובודאי הדיין טעה בפסק הדין. וזו לשונו: "אל תקלל, אף על פי שתחשוב שהטה

לכן קבעו חכמינו את בקשת הסליחה כחלק מסדר היום הקבוע, כדי להביא כל אדם למודעות עצמית. יאמר האדם סלח לנו שוב ושוב, לא כדי להתייאש חלילה, אלא כדי להכיר בחסרונותיו וחולשותיו. אלא שיחד עם זאת, מצפה הוא לסליחה מהבורא. כי יחד עם ההכרה בחולשותינו, אנו מביטים הלאה ומשתדלים להתמיד בשיפור מצבנו לטובה.

כאמור, אין זה מבט הנוגע רק ליחסנו אל הבורא, כי בה בעת, יחד עם ייחולנו לסליחתו של הקדוש ברוך הוא, עלינו לנהוג בדומה לכך גם כלפי שגיאות הזולת. וכמה מתאים השיר של דודו פישר לנקודה זו "אם אלוקים הכל סולח, סולח כל יכול, אז גם אתה יכול לסלוח ולמחול". זה כל כך קולע. כשם שנפשנו מצפה לסליחת אדון כל, בה במידה צריכה להתפתח בנו מסוגלות למחול ולסלוח, למי שטעה ביחסו, והציק, הטריד, או הכאיב לנו.

בלתי אפשרי, ואף לא נכון, להתעלם מן התקרית הלא נעימה. אין להפנות אליה עורף, כאילו דבר לא ארע. הדרך הנכונה היא להודות שאכן נזרקה מילה, נפגעת, הרגשתי נעלב. למרות זאת, אפשר למחול, ולבוא לקראת השני. כי מה לעשות, כל אחד, אינו מושלם. ועל הנפש להיות מיומנת בהכנת מקום לסליחה. להתקדם הלאה, ולא להתבצר בסירוב מתמיד לסלוח.

גיבור הרוח, שישלוט על הכעס המפעפע בו, ויכין מקום לסלוח על שגיאות הזולת, יזכה בהנהגה דומה מן השמים.

כשהייתי בצבא, והתפללנו תפילת מנחה של יום הכיפורים, נעמד הרב הצבאי, הרב אריאל חלה, ואמר יש בידי כרטיס מעבר,

---

את דינך הדיין לא תקללהו, שאין אדם רואה חובה לעצמו" (שבת קיט, א). ויש מי שהמליץ על כך את המובא במשנה (נגעים פרק ב משנה ה) "כל הנגעים אדם רואה, חוץ מנגעי עצמו".

שעמו וודאי תעברו בשלום את המשפט של יום כיפור, ותזכו לשנה טובה ומתוקה. האם אתם מעוניינים בכרטיס כזה? הופתענו לחלוטין. היוכל בר אנוש להבטיח דבר שכזה, וכי יש לו שיג ושיח בשמי מרומים? אין זאת אלא שבכוונתו להטיל עלינו איזו מצווה כבדה, שאין אדם יכול לקיימה. ולכן הוא כל כך בטוח, שבקיומה נזכה לחיים טובים ולשלום.

ברם הרב חלה שב והפתיע באמרו כרטיס המעבר הוא "מחילה, למי שפגע בכם". יאמר הנפגע כי מוחל הוא למי שציערו, ובכך וודאי יזכה לשנה טובה.

שמעו זאת החיילים ושאלוהו מה הקשר, מדוע אם נסלח לאחרים, נזכה לחיים טובים ולשלום? השיב הרב ואמר, הרי כך מפורש בגמרא (ראש השנה יז, א): "כל המעביר על מידותיו, מעבירין לו על כל פשעיו". ובאופן פשוט כוונת הגמרא היא, שאדם המעביר על מידותיו, זוכה ליחס של מידה כנגד מידה, והקדוש ברוך הוא יעביר גם לו על פשעיו, וזה בוודאי אמת.

אולם בעומק הדברים, מונחת כאן הבנה רחבה בהרבה, שיש בה חידוש. לא מדובר רק על גמול או פיצוי בעד התנהגות טובה, אלא בהשתקפות של התנהגות. המסגל את נפשו להבין את הזולת ממש כמו את עצמו, וכמו שאני עלול לנהוג גם באופן ראוי וגם באופן לא ראוי, כך גם הזולת עלול לנהוג. אדם כזה גורר בהכרח יחס זהה של הקדוש ברוך הוא כלפיו, באותה צורה בדיוק.

כלפי עצמנו, קל יותר לנהוג בהבנה וגמישות, ולהכיל את הדינמיות של פגמים והצלחות, כשלים וניצחונות. למרות שהיינו לא בסדר, נהגנו שלא בהוגנות, יכולים אנו להשתפר ולהתייעל. כלפי הזולת, הדבר כרוך אמנם במאמץ רב יותר, אבל הוא ממש אפשרי. נוכל להצליח בו, אם נעשה צעד של קירבה בכיוונו.

דומה הדבר למה שאמרנו בתחילה, אם הבורא מוגדר "אבינו", הרי כל מעשה שלילי, יכול להפוך לשוגג. כי זו דרכו של אב, ללמד זכות על כישלונות בנו. ולהיפך, אם הוא מוגדר "מלך", השוגג הופך למזיד. נמצא כי היכולת לסלוח ולמחול תלויה מאד ביחסי הקירבה. כדי לסייע בידינו, בנקיטת צעדים של קירבה כלפי הזולת, תוקנו מספר הנהגות, שממש תומכות ומסייעות בידינו, בביצוע צעדי קירבה כאלה. וסדר יומו של היהודי, מבוקר עד ליל, מלא בהנהגות דומות.

תלמיד האריז"ל²², רבי חיים ויטאל, כתב בשמו וזה לשונו:

"קודם שהאדם יסדר תפילתו בבית הכנסת וכו' צריך שיקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך, ויכוין לאהוב כל אחד מבני ישראל כנפשו".

הרי כי לדעת האריז"ל צריך האדם להחליט כי הוא אוהב כל יהודי ויהודי כנפשו.

מר זוטרא היה אמורא, שנהג לוותר בכל לילה, טרם שכב לישון, לכל מי שציערו, כמסופר במסכת מגילה (כח, א). מכאן למדו כי כך ראוי לכל אדם לנהוג, כפי שכתב בסדור בית יעקב (סדר קריאת שמע שעל המטה) שמגמרא זו יש מקור לתפילה "ריבונו של עולם הריני מוחל לכל מי שהכעיס וכו'". וכעין זה כתב בקיצור שולחן ערוך²³ שטרם השינה:

"יִתֵּן הָאֱדָם אֶל לְבוֹ לְמַחֵל לְכָל אָדָם שֶׁחָטָא בְּנִגְדּוֹ, שֶׁלֹּא יַעֲנִשׁ שׁוֹם אָדָם מִחַמְתּוֹ. דְּאִיתָא בְּגִמְרָא (שבת קמט, ב) כֹּל מִי שֶׁחִבְרוּ

22. שער הכוונות, דרושי ברכת השחר, הקדמה אחת קטנה.

23. קיצור שולחן ערוך סימן עא, סעיף ג.

נֶעֱנֵשׁ עַל יְדוֹ, אֵין מְכַנְיִסִין אוֹתוֹ בְּמַחְצָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוא. וַיֹּאמֶר שְׁלֵשׁ פְּעָמִים, שְׂרֵי לְכָל מָאן דִּי צִעְרָן. וְאַחַר כֵּן
יֹאמֶר רַבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הָרִינִי מוֹחֵל וְכוּ'."

לאמיתו של דבר, קשה היא הסליחה לאדם שממש "פגע" וציער, ומה פתאום לסלוח לו? זו פעולה בלתי אפשרית לכאורה. אך בדיוק לשם כך מומלץ להתקרב לכל יהודי, באמצעות פעולות אלה, בוקר וערב. כי בכך וודאי תיווצר אצלו תחושת קירבה ואהדה, לכל אדם מישראל. גם לאלה שנהגו כלפיו באופן ממש לא ראוי, הקניטוהו, ציערוהו, ופשעו נגדו. גם כלפם, יוכל לומר בסוף היום בלב נקי, הריני מוחל וסולח לכל מי שהכעיס אותי או חטא כנגדי.

~ לסיכום ~

היסוד האמוני בברכה זו נחוץ והכרחי באופן חד משמעי לעבודת השם. כי מצד אחד משתוקק כל עובד אלוקים להצטיין, וללכת מחיל אל חיל בעבודתו. אבל מצד שני עליו להכיר במגרעותיו, ולא להתעלם מהם. כי אם יתעלם מהם, עלול הוא לחדול לחלוטין מעבודת השם. כי המחשבה על היותו מלא חטאים ורשעות, לא תניח לו. ומתוך כך יסיק שאינו שייך לעבודת הבורא. הרי הוא כזה רחוק מהקדוש ברוך הוא.

וזו בדיוק הטעות. פעמים והקדוש ברוך הוא כבר סלח לאדם על חטאיו, עקב חרטתו העמוקה. והאדם עדיין תקוע בנקיפות מצפון

מאשימות, ורגשות האשם מקננים חזק בנפשו.

בעוד שהאמת היא, שהקדוש ברוך הוא כבר סלח לו, כי הוא שב וסולח פעם ועוד פעם. כמו שתיקנו חכמינו, בחתימת הברכה "חַנוּן הַמְרַבֵּה לְסִלְחָה", וקדמה התורה וכתבה כי זו דרכו הקבועה של הבורא, כלשון הכתוב (שמות לג, יט) וְחֲנִנְתִּי אֶת אֲשֶׁר אָחֹן. וכפי שביאר הגר"א²⁴ וזה לשונו: "ה' חונן לבני אדם פעם ראשון, גם שיודע שיחטא עוד, ויצטרך להרבות סליחה ומחילה, וזהו אֶת אֲשֶׁר אָחֹן עוד".

לא סתם נקרא הקדוש ברוך הוא "חַנוּן" ביחס לסליחה. כל כך הרבה פעמים הוא פשוט סולח ומוחל, ומעניק סליחתו במתנת חנם. למרות ששוב ושוב חטאנו, כשלנו, הוא אינו חדל מלמחול, אלא מרבה לסלוח. ובכל פעם שנשוב ונביע רצון לשיפור, הוא יקבל אותנו, ולא משנה כמה הרבינו לפשוע. אם כך נוהג הבורא, מדוע לא יסלח האדם לעצמו.

לו יכיר האדם בסליחתו של הבורא, וודאי יוכל לסלוח לעצמו, לסובביו, ולכל מי שעלב בו. בעוד שהמסרב להכיר בכח הסליחה, יהא מלא שנאה אפילו על עצמו, על תבוסותיו ומפלותיו. ובוודאי ינהג באופן זהה, כלפי חבריו וסביבתו.

לכן מוכרח האדם לבקש סליחה שלוש פעמים ביום, כדי להחדיר אל תודעתו הפנימית את ההכרה בכך שאינו מושלם, ואת ההכרה בחסדו של הבורא, הסולח פעמים רבות כל כך, שוב ושוב. מובן מאליו, שיחד עם זאת, הוא נדרש להגביר את רצונו לשיפור עצמי.

---

24. אבני אליהו על התפילה, נדפס בסדור אשי ישראל.

~ ברכת הגאולה ~

"רֵאָה נָא בְּעֵינַיִנִי, וְרִיבָה רִיבֵנוּ. וּמַהֲרָ לְגַאֲלֵנוּ גְּאֻלָּה שְׁלֵמָה
לְמַעַן שְׂמֶךָ, כִּי אֵל גּוֹאֵל חֲזַק אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל
יִשְׂרָאֵל".

הסתפקתי אם לפרש את תפילת על הניסים, כיון שאנו בימי חנוכה, או להמשיך בסדרת הביאורים על ברכות שמונה עשרה, ולבאר את ברכת הגאולה. למסקנה החלטתי לשלב ביאור על שניהם.

ברכת הגאולה במהותה קשורה לאמירת על הנסים בקשר הדוק. מאחר והיא משמשת כהודאה לקדוש ברוך הוא על גאולתנו מצרותינו, ובברכת הגאולה מבקשים על פדיונו מצרותינו, ואלו עניינים המשתלבים זה בזה.

על איזו גאולה מבקשים?

והנה נסדרה ברכה זו אחר שבקשנו דעת תשובה וסליחה, שכולם עניינים רוחניים. וכעת מבקשים אנו על הגאולה. כדי להבין מדוע נסדרה ברכה זו במיקומה הנוכחי, עלינו לברר תחילה, על איזו גאולה מבקשים. האם על גאולת הכלל, או על גאולת היחיד.

מפרשי התפילה נקטו כי ברכה זו עוסקת בגאולה הפרטית של כל יהודי ויהודי, ולא בישועה הכללית והשלימה, כמבואר ברש"י (מגילה יז, ב ד"ה אתחלתא) וזה לשונו: "דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא, אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד". כלומר הבקשה על גאולת העם מן הגלות נאמרת אחר כך, ב'מקבץ נדחי עמו

ישראל', 'השיבה שופטינו' וכדומה, אחר בקשת הפרנסה. אבל כאן מבקשים להיגאל מן הצרות הבאות עלינו תמיד.

בזה נבין מדוע נסדרה ברכה זו דווקא כאן, אחר בקשת דעת תשובה וסליחה. וכפי שביאר הרב מונק²⁵ בספרו "עולם התפילות" וזה לשונו:

"אחר קבוצת הבקשות על שלומינו הרוחני והנפשי (דעת, תשובה, וסליחה), מתחילות המשאלות על הנכסים החומריים, כדי לרמוז על תלותן הפנימית של אלו בקודמות".

כוונתו שהצלחה חומרית מקבלת ערך רק אם קדמה לה הצלחה רוחנית. ועתה, אחר שבקשנו על הצלחה רוחנית, יכולים אנו להתחיל לבקש על הצלחה חומרית, להיגאל מן הצרות ונחיה חיים טובים, בכל המובנים.

מדוע מבקשים גאולה שלימה?

אלא שלפי זה, אינו מובן המשך הברכה ומהר לְגַאֲלָנוּ גְאֻלָּה שְׁלֵמָה לְמַעַן שְׂמֶךְ. הרי זה עתה הובהר כי מבקשים על גאולה פרטית ולא על הגאולה השלימה, ומה פשר נוסח זה של "גאולה שלימה"?

הצרות הפרטיות מקורן בצרת הכלל

ראיתי בספר שיח יום שהביא תירוץ נאה מאד, על פי רש"י ושאר מפרשים, וכך הסביר. ברכת גאל ישראל שייכת אמנם לצרות הפרטיות. אלא שיחד עם זאת, קיימים שתי דרכים לסילוק הבעיות והקשיים הנערמים בדרכו של אדם. הדרך האחת, באופן מקומי. כגון, אם יש לאדם בעיה רפואית, באפשרותו ללכת לרופא, והלה

---

25. ומפרשים נוספים.

יסדר לו פתרון. וכן בכל הבעיות, ניתן למצוא פתרון ספציפי עבור הבעיה.

אך יתכן להביא פתרון אחר, כולל יותר, באמצעותו ניתן לפתור את שלל הבעיות בבת אחת. וכך הוא בענין הצרות הבאות עלינו, יכול הקדוש ברוך הוא להביא גאולה שלימה, ובכך תיפתרנה ממילא גם הבעיות הפרטיות.

בעומק מונחת כאן הבנה מהותית, על מקור הצרות הפרטיות הבאות על כל יחיד, כי עיקר סיבת צרות הפרט קשורה למצבו של כלל ישראל. ואם ישתנה מצבו של כלל ישראל לטובה, יסתדרו ממילא גם הצרות הפרטיות של כל אחד ואחד.

נמצא מן האמור כי יש בברכה זו בקשה אחת בשני אפיקים. תחילה מבקשים על הצרות בפרטיות, ועל פתרון באופן ישיר: "רְאֵה נָא בְּעֵינֵינוּ, וְרִיבָה רִיבֵנוּ". אחר כך שבים לבקש ממש על אותן צרות האישיות, אבל באופן של גאולה כללית, שתפתור את הבעיה מהשורש, ועל כך אומרים "וּמַהֲרָ לְגַאֲלֵנוּ גְּאֻלָּה שְׁלֵמָה לְמַעַן שְׂמֹד". ובכך נתבארו שני חלקי ברכה זו.

הסכנה שבמעבר בין גלות לגאולה

ראיתי בספרו של הרב שרקי, שאף הוא הלך בדרך הנזכרת לעיל, ונקט כי הבקשה שבברכה זו היא על גאולה פרטית (וגם על גאולה כללית שתפתור ממילא את הצרות האישיות). אלא שהוסיף תוספת נכבדה בענין, כשהסביר מדוע מבקשים שהגאולה תבוא במהירות - "וּמַהֲרָ לְגַאֲלֵנוּ גְּאֻלָּה שְׁלֵמָה"?

ושם פירש, כי שלב המעבר בין גלות לגאולה הוא שלב מסוכן, ועלולים להתעורר בו קשיים גדולים. להמחשת הענין, הביא עובדה מעניינת ומרתקת. הגאון מוילנא בכה וביקש שיעשו השתדלות להביא כמות של שש מאות אלף עולים יהודים לארץ ישראל,

שיעלו יחד בו זמנית. אלא שלמרבה הצער, הדבר לא הצליח, ובתחילת השואה נכחו בארץ ישראל רק ארבע מאות אלף יהודים. רק בהקמת המדינה הגיע מנין הנוכחים בארץ לשש מאות אלף יהודים, ואם היו מצליחים שש מאות אלף יהודים לבא במהירות לארץ ישראל, מי יודע, אולי היתה השואה האיומה נמנעת.

הסבר זה מבוסס על מה שהרחיב בדבריו שם, שבין במצב של גלות ובין במצב של גאולה, הקדוש ברוך הוא תמיד מצילנו מידם, אלא שיש הבדל בין גלות לגאולה, באופן ההנהגה. כלומר, ההנהגה בשמים שונה בהצלת ישראל בעת הגלות, מההנהגה הקיימת אחר השיבה לארץ ישראל, והקמת שלטון יהודי, אולם בשניהם, קיימת הגנה מוקפדת על ישראל.

אבל בזמן המעברים בין גלות לגאולה, מעוררת סכנה גדולה. פרק הזמן שבתווך, באמצע, בין הגלות לגאולה, הוא פרק זמן בו יתכן ועם ישראל ייקלע לצרות קשות, לכן מבקשים וּמַהֲרָ לְגַאֲלָנוּ גְאֻלָּה שְׁלֵמָה, כלומר עשה נא שהמעבר בין גלות לגאולה לא יארך זמן רב, באיטיות מייסרת, אלא באופן מהיר.

זה בדיוק מה שארע בפורים. תחילה, פתחו בהליכי בניית בית המקדש השני, ובאותה עת לא היו מספיק יהודים בארץ ישראל. ואכן כמעט שארעה והתרחשה ביהודים שבמדינות המלך אחשוורוש, כלומר בכל העולם, שואה איומה, כידוע. רק בנס גדול, ולאחר שהצטרפו יהודים נוספים ועלו לארץ, נמנעה השואה. ולזכר הנס חוגגים עד ימינו את חג הפורים, בו נמנעה השואה שכמעט ארעה, בשלב המעבר בין הגלות לגאולה ובניית בית המקדש השני.

כל הברכה - בקשה פרטית

אמנם ניתן להסביר שכל הברכה היא בקשה פרטית. כי הנה השרוי לא עלינו בתוך צרה, נדרש להתאזר בסבלנות מרובה. כי גם אם יתחיל לראות כיצד מתחילים ענייניו להסתדר על הצד הטוב, הרי פעמים רבות אין צרתו מסתיימת במהרה. תשאל בן אדם שגילה איזו בעיה רפואית, מה העניינים, ומן הסתם יגיב הלה ויאמר, מצאנו רופא מסוים ברוך השם, אודותיו קבלנו המלצות חמות, ואכן יש בידו את הידע והמומחיות הנדרשת לבעיה הרפואית. אלא שכעת אנו עומדים לקבוע תור. אחר שהתור מגיע, אומרים לאדם שכעת מחפשים פתרון לבעייתו הרפואית. וכך זה נמשך ונמשך לזמן ארוך מאד, העניינים יגעים, מתנהלים אט אט, עקב בצד אגודל. יש שיגדירו זאת "לאט מדי". ואמנם איננו מנהלים את העולם, אבל קיים רצון לסיים את הקושי ולצאת מן המיצר במהירות. ואף שהישועה כבר מורגשת, ועולים על הדרך הנכונה, התהליך הארוך והמתמשך אינו פשוט.

לכן תיקנו מנסחי התפילה בקשה ייחודית זו, אנא ממך הקדוש ברוך הוא, **מֵהֵר לְגַאֲלָנוּ גְאֻלָּה שְׁלֵמָה**. עשה שהעניינים יסתדרו מהר, והוציאנו מאפילה לאורה במהירות גדולה, כחץ מקשת.

אחד מהדברים הטובים שארעו במלחמת ששת הימים, הוא סיומה לאחר ששה ימים. אין ספק שנפלו בה לוחמים רבים וטובים, וזה מצער מאד, אבל הואיל והסתיימה הלחימה במהירות הבזק, היתה בכך רווחה גדולה לישראל. אבל מלחמת יום הכיפורים, שהתפרסה על תקופה ארוכה, נתפסה כאסון גדול. מובן איפה, שיש עדיפות רבה לישועה הבאה במהרה, ואינה מתנהלת אט אט.

מטרת הבקשה - למעך שמך

עתה נסביר את המילים האחרונות בברכה "לְמַעַן שְׁמֶךָ". אדם שמצבו טוב, הן מן הבחינה הפרטית והן מן הבחינה הכללית, יכול להלל את השם בקלות. אבל כאשר מצבו קשה, והאדם שרוי במועקה ובתסבוכת, אין זו עבודה קלה להלל את השם. וכחלק מהבקשה להוושע ולצאת מן המיצר, מתחייבים אנו שתהא זו גאולה לשמך, כי נוכל להודות ולהלל את הקדוש ברוך הוא, בחלוף המועקה.

היסודי האמוני שבברכה זו

כדרכנו, ניגש להסביר מהו היסוד אמוני שהונח בברכה זו. ונראה שבברכה זו, ברור הדבר מאד. כל יהודי צריך להחדיר בהכרתו כי השם הוא "גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל", הן ברמה הפרטית, והן ברמה הכללית.

פעמים, אחר סילוק הקושי, מתקשר האדם להודות לכל התומכים שלו, שסייעוהו לעבור את זמני הקושי והשבר. אבל מצוי ששוכחים להודות לקדוש ברוך הוא. ובאמת, למרות סיועם ותמיכתם של אנשים רבים, אין אלו המושיעים האמיתיים, אלא בעיקר שליחים נאמנים של הקדוש ברוך הוא. הגורם העיקרי והמרכזי של הגאולה והפתרון או המזור, הוא הקדוש ברוך הוא בעצמו.

גם נוסח תפילת על הנסים נועד להזכיר לנו כי הקדוש ברוך הוא הוא שגאל אותנו. אך טרם נסביר כיצד רואים זאת בנוסח על הנסים עלינו ליישב קושיא גדולה.

הנה רבו השואלים לאיזה צורך נעשה נס פח השמן, הרי גם אם לא היו מוצאים שמן טהור, ניתן לעשות שימוש בשמן טמא,

ולהדליק בו את נרות המנורה. מאחר והכלל הוא "טומאה הותרה בציבור"²⁶.

אף לאחר שארע הנס, אין צורך לעשות לו זכר מיוחד. כי בבית המקדש היה נס קבוע ותדיר, מידי יום ביומו, כמבואר במסכת שבת (כב, ב):

"וכי לאורה הוא צריך, והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות היא לבאי עולם, שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות, אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברותיה, וממנה היה מדליק ובה היה מסיים".

כלומר ציוה הקדוש ברוך הוא להדליק את הנר המערבי, אף שאינו זקוק לאור, ומשום שביקש להראות לכל כיצד השכינה שורה בישראל. ודבר זה, ניכר בנר המערבי, שכל המביטים בו רואים את השראת השכינה בישראל, כי שלהבתו דלקה הרבה מעבר לשמן שהיה לה, וכשבא הכהן בבוקר כדי להיטיב את הנרות, מצא תמיד את הנר המערבי דולק, וכל השלהבות האחרות, כבו.

הרי כי נס פח השמן היה מצב קבוע בבית המקדש, בכל יום. וגדולה היא השאלה לאיזה צורך תיקנו תזכורת גדולה כזו, עד שקבעו חובה להדליק חנוכייה מידי לילה. ואם אכן עורכים זכר לנס פח השמן, מדוע אין לו כל אזכור בנוסח על הנסים, ורק נס

---

26. ראה לדוגמא בפני יהושע (שבת כא, ב ד"ה מאי חנוכה) וזה לשונו: "ולכאורה יש לתמוה כל טורח הנס זה למה, דהא קיימא לן טומאה הותרה בציבור, והיו יכולין להדליק בשמן טמא, ובשלמא למאן דאמר טומאה דחוייה בציבור (פסחים עט, א) ניחא הכא שפיר קצת, משאין כן למאן דאמר הותרה בציבור דאפילו הדורי לא מהדרינן, כדאיתא ביומא (ו, ב) אם כן קשה טובא".

המלחמה נזכר בו.

אכן כבר הסביר הרב חרל"פ, ורבנים נוספים, שהסיבה העיקרית מחמתה קבעו חכמינו לעשות זכר לנס פח השמן היא כדי לגלות ולהבהיר שהנצחון במלחמה לא נבע מכח הזרוע אלא מכח השגחה אלוקית.²⁷

כי לאחר שנצחו היהודים את היוונים, חשבו רבים הנה הצלחנו לנצח אותם במלחמה. וזו סכנה שניצבת לפתחו של אדם הזוכה לגאולה או להצלחה אישית, וגם לציבור, אחר זכייה בגאולה לאומית, לשייך את ההצלחות לכוח הזרוע או לתבונה.

אף שברור כי במלחמה נגד יוון ארעו נסים רבים, שהרי נפלו גיבורים ביד חלשים ורבים מעטים וכו', עדיין היה מקום גדול לחשוב שהלוחמים עצמם, הם שהביאו את הניצחונות. כי הלוחמים עמלו קשות בהכנת טקטיקות לחימה, מליאות תחבולות ותמרונים חכמים, שהביאו את הניצחון במלחמה. כל כך מוצלחות היו הטקטיקות בהם נקטו הלוחמים נגד היוונים, שעד ימינו לומדים אותם בקורס קצינים. מנתחים את מערכי המארכים שהכין יהודה המכבי בקרב, הקצינים מגיעים לאזור בית חורון, כדי לראות מקרוב את דרכי התחבולות והתכסיסים בהם נקטו המכבים, במלחמתם נגד יוון.

ד"ר בן ארצי כתב חוברת בה הסביר כיצד פעלו המכבים במאבקם. ואף שכל המאבקים מתוארים מנקודת מבט אמונית,

---

27. וקדם לו המהר"ל, שהסביר נקודה זו כלשונו: "שעיקר מה שקבעו ימי חנוכה בשביל מה שנצחו את היוונים, רק שלא היה נראה שהיה נצחון על ידי נס השם יתברך שעשה זה, ולא מכוחם וגבורתם, ולפיכך נעשה הנס על ידי נרות המנורה, שיִדעו שהכל היה בנס, המלחמה גם כן" (חידושי אגדות על מסכת שבת, עמוד ד).

עדיין ברור מאד שהלוחמים נגד היוונים השקיעו מחשבה רבה מאד בתכנון הלחימה, הן מצביאי המלחמה והן מפקדי השטח. ואף שלפני המלחמה מן הסתם עודדו את כולם להתפלל כדי לקבל עזר אלוקי, אבל בשעת הקרב, לא ישבו בצד וקראו תהלים, בציפייה לנס, אלא ניהלו טקטיקה מבצעית. טקטיקות שאפשרו ללוחמים המועטים לגבור על הכוח הצבאי הרב שבא לתוקפם. גררו את הצבא היווני הענק אל עמקי הנקיק הצר בין ההרים, השליכו עליו בליסטראות, ויצרו מהומה ובלבול, ובחסות האנדרלמוסיה התנפלו עליהם והיכום מכת מוות.

ניצחון כזה עלול להוביל לסכנה גדולה ביותר. יכול אדם לחשוב "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה". בעוד שהאמת היא כי בהעדר סייעתא דשמיא, שום דבר לא יכול להצליח או לעבוד.

לצורך כך חולל הקדוש ברוך הוא את נס פח השמן, שנועד כל כולו למטרה זו, לחשוף ולהבהיר כי הניצחון במלחמה הושג רק מכוח הסייעתא דשמיא שליוותה את הלוחמים עזי הנפש. וחלילה לנו לחשוב בטעות "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה".

גם חובת הדלקת הנרות נקבעה כדי להבהיר שהניצחון נעשה מכח השגחה אלוקית. כלומר, כל מה שכלל ישראל עסוק מדורי דורות בהדלקת נרות חנוכה, וכל הסוגיות ההלכתיות העוסקות בדין מהדרין, ובדין מהדרין מן המהדרין, ובמיקום הראוי להנחת החנוכייה, והיכן יתפרסם יותר הנס, כל זה תכליתו לפרסם שהמלחמה נוצחה בנס אלוקי. זו החשיבות הרבה בפרסום הנס, כפי שמסביר הרב חרל"פ, כי בכך יתפרסם לכל שהניצחון במלחמה ארע בנס, ונוהל בהשגחה אלוקית.

זו גם אחת התשובות לשאלה הידועה, מדוע חוגגים שמונה ימים בחנוכה, ולא שבעה. הרי השמן הספיק בדרך הטבע ליום אחד,

ונמצא כי היו רק שבעה ימים של נס. אמנם אחת התשובות לכך היא, שהיום הראשון נחגג משום הניצחון במלחמה.

בזה מובן מדוע בתפילת "על הנסים" אין כל אזכור לנס פח השמן, ורק נס המלחמה הוא שנזכר בו [ואף כי אומרים "הדליקו נרות בחצרות קדשך", הרי עיקר הנוסח נסוב אודות נס המלחמה], ומשום שגם נס פח השמן נועד לפרסם את הנס שארע במלחמה, שהוא הנס העיקרי של אותה תקופה. ולבל נטעה לחשוב כי עוצמתנו וגבורתנו עשו את הניצחון.

עתה נשוב אל ברכת גאל ישראל, אשר בעיצומה של ביאורה אנו עומדים. כי על פי האמור מובנת היטב חתימת הברכה במילים "בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל". כי בחתימה זו אנו משננים את המסר הכל כך חשוב, שהיחיד הגואל אותנו מהצרות הפרטיות ומהצרות הלאומיות, הוא הקדוש ברוך הוא. את היסוד האמוני הזה עלינו לשנן שוב ושוב, כל יום ויום, ערב ובוקר וצהרים. אין מי שחסר לו קשיים אישיים, ולמרות זאת, בחסדי השם, אנו מצליחים להיחלץ מהם. אף כי עושים איזו השתדלות, ואף מתפללים ומבקשים על כך, הרי אחר כל זאת, אחר שהצלחנו להיחלץ, מוטל עלינו לבל נשכח את הגורם המרכזי לישועתנו. מסתיר הוא את עצמו תחת הסתרות רבות, לבל נשים אליו לב. ועדיין מצווים אנו, שלא לשכוח את העזרה שהגיש לנו, ולהעמיק בתוכנו את ההכרה בהיותו "גואל ישראל", גם ברמה הפרטית וגם ברמה הלאומית. ובתפילה, מלבד עצם בקשתנו לעזרה, צריכים להכיר שהוא יתברך גואל אותנו בכל יום ויום. ויהי רצון שנזכה להכיר בניסי השם.

~ ברכת הרפואה ~

”רפאנו ה' ונרפא, הושיענו ונשעה, כי תהלתנו אתה, והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכל מכותינו, כי אל רופא רחמן ונאמן אתה. ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל”.

רפאנו... הושיענו

בהקדמה לברכה זו, עלינו לדעת כי מרכזה טמון במילים ”כי תהלתנו אתה”, מכמה טעמים, כפי שמיד נסביר.

הנה פותחת הברכה במילים רפאנו ה' ונרפא, הושיענו ונשעה, וזו כפילות הטעונה הסבר. כי לכאורה זו בקשה אחת, ישועה, שהיא רפואה. ולא מובן מה הצורך לכפול ולבקש גם רפואה וגם ישועה.

לכן נראה, כי בקשת הישועה שונה מבקשת הרפואה, ואכן שתי בקשות שונות פורטו כאן. כי הנה האדם מורכב מבשר ונפש, וכאשר נופל גופו למשכב, לא רק הגוף חולה, אלא גם הנפש, גם היא שותפה לחולי. הקשר ההדוק בין תחושות הנפש ומצב הרוח למצבו הבריאותי של האדם, הביאה רבים בימינו לקשור בין תחושות שונות שאדם חווה בנפשו, לאיבר כזה או אחר המושפע באופן ישיר מהנפש, לטוב ולרע.

בלי להיכנס לפרטים, יכול כל אדם להבחין בכך באופן פשוט, מהעובדה הבסיסית הבאה. יוכל אדם להשקיע מאמצים רבים בהקפדה על תזונה בריאה, ללא סוכרים, ללא שומנים, קמח מלא וכל הנלווה לתזונה בריאה, ובכל זאת, יכול גופו ליפול למשכב,

ויחלה באיזה שהוא חולי. כי לא רק חיזוק הגוף מונע מחלות, הגם שיש תועלת רבה באכילת מאכלים בריאים, אלא גם הנפש צריכה להיות במצב רוח טוב. ואם נפשו של אדם אינה מקיימת אורח חיים רגוע ושלוו, אלא מליאה פחדים וחרדות, או מתחים ועימותים שונים, הרי שיש לכך השפעה משמעותית ומהותית על גופו, עד שעלול ליפול למשכב, מחמת מצבו הנפשי העגום, ולמרות הקפדתו על אורח חיים בריא.

מקובל לברך כל חולה בנוסח "רפואת הנפש ורפואת הגוף", וזו בדיוק הכוונה. כי בריאות הגוף אכן תלויה גם בבריאות הנפש. לכן מבקשים בברכה זו רְפָאנו ה' וְנִרְפָא כלפי רפואת הגוף, והוֹשִׁיעֵנו וְנִשְׁעָה כלפי רפואת הנפש. כי גם הגוף וגם הנפש צריכים לקבל ארוכה ומרפא²⁸.

אופן נוסף להסביר את החילוק בין רְפָאנו השם וְנִרְפָא להוֹשִׁיעֵנו וְנִשְׁעָה, ראיתי בספרו של הרב מונק. הרפואה מהותה תיקון איברים שחל בהם קלקול, אבל הישועה היא במצבים שהרפואה כבר מרימה ידים ואין בכוחה להועיל. בדרך משל, ריאות או כליות שקרסו וחדלו לתפקד, לא יועילו להם כל הרפואות שבעולם, כי הגוף זקוק להשתלת איבר בריא. אלא שהקדוש ברוך הוא לא קצרה

---

28. כך גם נאמר בפסוק (משלי יח יד): "רוּחַ אִישׁ יְכַלֵּל מַחְלָהוּ וְרוּחַ נְכָאָה מִי יִשְׁאַנָּה". כלומר אדם השרוי בשמחה ובמצב רוח טוב, אף שיחלה, יכלכל את מחלתו ויתרפא. אבל אם תהא רוחו עצובה ועגומה, ללא מצב רוח, יסור כוחו מעליו, ולא ישיג רפואה. כך מפורש ברבינו יונה (שערי תשובה ד, יב) שכתב וזה לשונו: "כאשר יחלה הגוף, הנפש תסבול חליו... כלומר תעזור לגוף ותסעדהו, כאשר תדבר על לבו ותנחמהו לקבל ולסבול וכו', כי הנפש סועדת הגוף בחליו".
 על דרך זו מובא גם בפירוש המלבי"ם (תהלים לח ז-ט) על הפסוק "כל היום קודר הילכתי" וזה לשונו: "הנגוע בגופו ויש לו שלום ברוחו הפנימי, יתחזק ע'ל ידי רוחו ותקווה פנימית, כמו שכתוב 'רוח איש יכלכל מחלהו'".

ידו מלהושיע כמאמר הכתוב (ישעיה נט, א) "הֵן לֹא קִצְרָה יַד ה' מֵהוֹשִׁיעַ". הוא כל יכול, ואין מושג כזה בלתי אפשרי. מלבד יכולתו לחולל שינוי ותיקון באיברים חלשים, הוא יכול גם לייצר ישועה, לחדש איבר, כאילו לא חדל לתפקד.

את הפירושים הנזכרים לעיל שיש חילוק בין רפואה לישועה, יש מהוכיח מהנוסח שתיקנו חכמינו בברכת יוצר אור "בורא רפואות, מצמיח ישועות", הרי כי נחלקו פעלים אלה לשניים, רפואה וישועה.

אחר הקדמה זו נוכל לגשת אל הנקודה המרכזית של ברכה זו האמורה במילים "פִּי תְהַלְתְּנוּ אֶתְהָ". כבר הבהרנו, כי יש כמה פנים להם, למילות התהילה הללו: לא זו בלבד שהוא מרפא את הגוף ואת הנפש, הוא גם זה שעומד מאחורי כל היצירות החדשות בעולם הרפואה. הוא לא רק מתקן איברים פגומים שנחלו והתקלקלו, הוא גם מצמיח ישועה, כלומר, מביא בני אדם לפתח פיתוחים חדישים בעולמות הרפואה, כדי להביא מזור לבני אדם. ידוע לכל שעולם הרפואה כיום מלא בפיתוחים שנולדו לאחר מחקרים מעמיקים ורחבים, של מיטב החוקרים הרפואיים. שלל מוחות מבריקים עמלו בגאונות לסלול דרך לפתרון בעיות רפואיות מורכבות ומסובכות. וכמעט אין סוף למגוון העצום של הפיתוחים המשוכללים והמתחכמים, שנוצרו בעולם הרפואה.

הלבלב המלאכותי, שהומצא לטובת חולי הסוכרת, יכול להוות דוגמא אחת מני אלף על האמור. הוא אמור להזריק אינסולין אל גוף המטופל, באמצעות עירו קבוע, ובכך יפטור את הצורך בדקירות תכופות, מלבד שאר פעולותיו, המזהים את מצבו של האדם, ובשעת הצורך, גורמים לגוף לפעול בצורה מסוימת, כתחליף לפעולת הלבלב, שחדל מתפקידו. הרי כי הפתרונות היצירתיים

שהקדוש ברוך הוא סייע ביד האנושות לפתח, ממלאת את מקומם של האיברים שאינם מתפקדים בגוף.

נכון הדבר ששכל האדם נחשף במלוא עוזו הדרו ופארו, בהמצאות הכבירות הללו. אך עלינו להבהיר לעצמנו כי למרות כל הפיתוחים הללו, הכוח האמיתי שבסופו של דבר מניע את כל הדברים האלה, הוא הקדוש ברוך הוא.

וכך כתב הרב מונק (עולם התפילות עמוד קמא):

”הוא היוצר הבלעדי והממציא המקורי של כל התרופות שבטבע, אשר אנשים שהוא חנן בכשרונות מיוחדים הצליחו לגלות במרוצת אלפי שנה, ולהשתמש בהם לטובת האנושות. ולכן אפילו בהתחשב בכל הישגיו המפליאים של המדע הרפואי בעשרות השנים האחרונות, הרי היהודי המאמין ממשיך לבשר בכל יום מחדש, שלא לוקינו מגיע השבח 'כי תהלתנו אתה'.”

כלומר, למרות שהרופאים עושים מאמצים ומפתחים הרבה פיתוחים, אנחנו בכל יום מזכירים שמי שנותן את הכח והיכולת והחכמה לאדם, ומי שבעצם עומד מאחורי הכח והחכמה של כל המדע והרפואה זה הקדוש ברוך הוא. וזהו פן אחד של המילים ”כי תהלתנו אתה”.

רְפָאוּנוּ וְנִרְפָּא

כעת עלינו להסביר מדוע הוסיפו את המילה וְנִרְפָּא, הרי היא מיותרת לכאורה. אם הקדוש ברוך הוא ירפאנו, מה צריך לבקש ”וְנִרְפָּא”, הרי ודאי נתרפא. כמו כן יש לשאול על ההמשך ”כִּי אֵל רֹפֵא... נֶאֱמַן”, מה צריך לציין שהקדוש ברוך הוא רופא נאמן, הרי ברור שהקדוש ברוך הוא נאמן?

אכן ההסבר לכך הוא שיש רופאים העמלים לרפא את לקוחותיהם, ובכל זאת לא עולה הדבר בידם. דוגמא ברורה לכך ניתן לראות בעלון לצרכן הנלווה לכל תרופה, שם פורטו בהרחבה תופעות הלוואי העלולות להיגרם בנטילת התרופה. אפילו בתרופה כמו אקמול ודומיהם, מהנפוצות והמוכרות שבתרופות, פורטה רשימה ארוכה של תופעות לוואי, העלולות להיגרם. ומשום שבכל תרופה קיימת תרכובת רכיבים, שכוחם גדול לרפא תופעה מסוימת. ובד בבד, יכולים לגרום היזק לאיבר אחר בגוף, להחליש או לפגוע. לא תמיד אלו תופעות לוואי מטרידות, ולפעמים הן קטנות ונסבלות. אבל לפעמים הן אכן מציקות כל כך, עד שאנשים עושים חשבון אם עדיף לסבול בשקט, מבעיה רפואית מטרידה, שתרופתה ודאי תגרום לתופעות לוואי מציקות, או ליטול את התרופה, ולסבול מתופעות הלוואי שלה.

לכן מבקשים רַפְאֵנוּ השם, כלומר הקדוש ברוך הוא הוא היחיד היכול לרפא רפואה שלא תגרום לתופעות לוואי. וזו משמעותה של המילה "רַפְאֵנוּ", כלומר תהא זו רפואה מוחלטת, שאין בעקבותיה כל תופעות לוואי. זו גם משמעות המילים "פִּי אֵל-רֹפֵא... נְאֻמְךָ", כלומר הרפואה של הקדוש ברוך הוא אמינה במאה אחוז, ללא כל חשש. כי לא זו בלבד שודאי נקבל רפואה, היא גם רפואה אמינה, ללא כל חששות.

פִּי תְהַלְתֵּנוּ אֶתָּה – בריאות כדי להלל

כבר הסברנו בדרך אחת, את התהילה היוצאת להשם מן הרפואה. כעת תוסבר תהילה זו, באופן שונה.

אדם שנפל למשכב ושרוע על מיטתו, כשראשו דואב בחוזקה או כאבי הבטן אינם מרפים ממנו, אינו מסוגל לקום ולהתפלל. ואף כי צריך להתאמץ ולא לוותר, אלא להשתדל לקום ולקיים את המצווה

ברמה הכי טובה שאפשר, לפעמים זהו בלתי אפשרי. לכן מבקשים אנו רפאנו וכו' **פִּי תְהַלְתֵּנוּ אֲתָהּ**, כלומר קשה מאד להלל אותך השם, כאשר מערכות הגוף נתונות תחת מתקפה של חיידק, או גורם חולי אחר. וזו החשיבות הגדולה לקיומו של הגוף בבריאות איתנה, ולשם כך מבקשים רפואה, כדי שנוכל לקיים את תפקידנו בעולם, ולתת הלל והודאה להשם יתברך.

פִּי תְהַלְתֵּנוּ אֲתָהּ - בריאות למשרתי הבורא

דרך נוספת להסביר את המילים "פִּי תְהַלְתֵּנוּ אֲתָהּ" היא, שדווקא מצב גופני בריא וחזק של בני ישראל גורם תהילה להשם יתברך.

כאשר חפץ מלך כוזר לברר איזו דרך חיים רצויה לפני הבורא, פנה לחכמי הנצרות והאיסלם, כי לדעתו, היו מעשיהם רצויים לפני הבורא. את חכמי היהודים אפילו לא העלה בדעתו לשאול, מאחר ומעשיהם, כפי שהניח, אינם רצויים לבורא. בהכרח איפה, שהאמת אינה בדרכם. עובדה היא, שהם מיעוט בעולם, ויש להם צרות בלי סוף. הכל מואסים בהם, ושונאים אותם (כוזרי מאמר א אות ד).

קביעה זו, עם היותה לא פשוטה לעיכול, נכונה ואמיתית מאד. עובדי הבורא צריכים להיות במצב הכי משופר וטוב שיתכן, גדולים, רבים, וחזקים. אבל כאשר הם נרדפים וחלשים, יש בכך חילול שמו יתברך. וכדי למנוע את חילול השם צריך לצאת במסע הסברה, להסביר שזה רק בגלל הגלות, וזה לא קבוע, אלא יחלוף במהרה. מתי מתהלל שמו של הקדוש ברוך הוא? כאשר בני ישראל חזקים ובריאים.

סיום הברכה המדגיש שהקדוש ברוך הוא רופא חולי עמו יִשְׂרָאֵל, אף הוא מבהיר את הענין האמור, שיש אינטרס אלוקי בריפוי חולים יהודיים, כי אם הם בריאים וחזקים, נצמחת מכך תהילה להשם.

דבר זה שמצבו של אדם העובד את השם צריך להיות מן המשופרות, למדנו מן התורה שפירטה בהרחבה רבה את מצבם הפיננסי המשובח והאיתן של אבותינו, אברהם יצחק ויעקב, כלשון הכתוב (בראשית יב, ב): "וְאֲבֹרָם כְּבַד מְאֹד בְּמִקְנֵה בְּכֶסֶף וּבְזָהָב: וְעַל יִצְחָק אֲבִינוּ נֹאמֵר (שם כו, יד): "וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּמְצָא בְּשָׂנֵה הַהוּא מְאֹה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה'; וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיִּלְךְ הַלֹּךְ וַיִּגְדַּל עַד כִּי גָדַל מְאֹד; וַיְהִי לוֹ מִקְנֵה צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבָדָה רַבָּה". גם על יעקב מצאנו תיאור דומה בלשון הכתוב (שם ל, מג): "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת וְשִׁפְחוֹת וְעֲבָדִים וּגְמָלִים וַחֲמֹרִים".

לא כתבה זאת התורה כדי להתפאר, כי דברי התורה כולם נאמרו כהוראה לדורות, וברור שיש בכך הוראה על הדברים בעבודת הבורא, שלא זו בלבד שאינם נחלשים, אדרבה, אדם העובד את השם, ומשמש כנציגו עלי אדמה של הבורא, מתחזק מצבו להיות טוב וחזק, גם מבחינה חומרית.

נמצא כי מבקשים רפואה ובריאות על "כִּי תִהְיֶה תַּלְתְּנוּ אֶתֶּה". הווי אומר, עצם היותנו נציגי הבורא המייצגים אותו בעולם הזה, די בזה לעשותנו בריאים וחזקים. כי זה יגרום שכולם יהללו את שמו יתברך, שכן עובדיו מחוזקים, בכל בחינה שהיא.

אדם שמצבו חזק ואיתן יוכל לקדם רעיונות רוחניים בעולם, כאשר מראהו בריא וחזק, הוא יוכל להפיץ את אור האמונה, ולהשפיע על אחרים, להתקרב לאבינו שבשמים ולשפר את מצבם הרוחני²⁹.

29. כעין זה מצינו בספר החינוך על מצוה רע"ה, שלא יעבוד כהן בעל מום וזה לשונו: "בהיות האדם חשוב במראהו וטוב במעשיו, ימצא חן ושכל טוב בכל אשר יעשה בעיני כל רואיו. ואם יהיה בהפך מזה, פחות בצורתו, ומשונה באבריו, ואם אינו ישר בדרכיו, לא ייאותו פעולותיו כל כך, אל לב רואיו. על כן באמת ראוי

פי תהלתנו אָתָה - סיבה לקבלת התפילה

ניתן להסביר את המילים "פי תהלתנו אָתָה" על פי יסוד כללי הנוגע לכל התפילות. הנה כל מתפלל חפץ שתפילותיו ובקשותיו יתקבלו לרצון. ואף שעלינו לדעת כי הקדוש ברוך הוא לא חייב לנו כלום, ואף לא מגיע לנו כלום, הרי אנו בכל זאת מצפים שתפילותינו תתקבלנה.

מתפלל המבקש מאת השם יתברך בקשות שונות, ומטרתו אמיתית וכנה למענו יתברך, מסייע לבקשותיו להתקבל. נסביר זאת על פי משל. הנה כל מפעל או עסק המבקש להפיק את מירב התועלת מעובדיו, מציב להם יעדים, דורש מהם לעמוד בהם ולהשיגם. אלא שלא תמיד תנאי מתחם העבודה מיטיב עם העובדים. העדר תנאים טובים, גורם לעובדים שלא לנצל את מלוא כוחם, ולא לעמוד בהשגת היעדים.

ברור איפה, שעובד המבקש להיטיב את יכולותיו, ייגש אל בעל הבית, כדי לבקש הטבת תנאים. אלא שלפניו שני דרכים, כיצד להגיש את בקשתו. נצייר לעצמנו עובדי הייטק, היושבים באיזה אולם רחב ידים, כל עובד עם שולחן העבודה שלו, והמזגנים האמורים להשרות אוירה נינוחה ונעימה, אינם פועלים את פעולתם, וחלל החדר מרגיש חנוק ודחוס, חם ומעיק. אם יבוא העובד אל בעל הבית וישיח באזניו על האויר הדחוס והלא נעים, ויבקש תוספת של מזגנים. האחראי ישיב מן הסתם כי כרגע זו הוצאה כבידה עבירו, ובמצב הנוכחי, אינו יודע מתי יוכל למלא את מבוקשו. הרי מזגן חדש, דורש גם טכנאי והתקנה, וזו הוצאה של

להיות השליח שהכפרה תלויה עליו איש חן, יפה תאר ויפה מראה, נאה בכל דרכיו, למען יתפשו מחשבות בני איש אחריו".

כסף רב וכרגע אין כסף נזיל... אבל בכל זאת, נשקול את הענין, ונראה מה יהא.

עובד חכם לעומת זאת, יציג בפני המנהל טיעונים שיוכיחו, כי המנהל והמפעל עצמו רק ירוויחו משיפור התנאים. וכך יאמר לו, ראה נא אדוני, הנה בזכות עמלנו ובזכות כישורינו יוצרים אנו פתרונות טכנולוגיים נהדרים לכל הלקוחות, ובכך אנו מייצרים הכנסות גבוהות למפעל, מידי יום ביומו. אבל דע לך, מנהל נכבד, כי החום השורר בחלל אולם הייצור פשוט מאט את קצב העבודה, ומעכב אותנו מלהשיג יותר. מתחייב אני, ימשיך העובד ויאמר, כי אם יותקן מיזוג אויר כנדרש, שיעשה את פעולתו, האוירה תהא נינוחה בהרבה, וכמו מאליו עבודת כולם תפיק רווחים גבוהים בהרבה, ובוודאי ההכנסות יגדלו עשרות מונים. טענות מעין אלה, שבאים לטובת בעל הבית, יותירו רושם כביר על המנהל, ומסתבר מאד, שבו במקום ירים המנכ"ל טלפון לזמן את הטכנאים שיתקינו מיזוג אוויר, שכן זה בעיקר לטובתו.

ברוח זו גם התפילה אל השם, צריכה שתהא למען שמו. וזה מסייע מאד לקבלת התפילה. אף כי חובה להבהיר שאיננו מנסים לשכנע את הקדוש ברוך הוא לתת לנו, כי איננו מנסים לשנות את סדר ההנהגה בשמים ממעל. חלילה. לא זו מטרתנו. אלא את עצמנו אנו עמלים לשכנע, להחדיר אל הווייתנו כי מטרת הבריאות, ושאר צרכינו, אחת היא "כי תהילתנו אתה", מבקשים אנו לחיות חיים מלאי תהילה ושבח להשם יתברך.

~ לסיכום ~

ראשית כל, אומרים אנו כי רפואת הקדוש ברוך הוא, בשונה מרפואת בני אדם, אין בה תופעות לוואי. לכן מבקשים אנו רפואנו

השם ונרפא, כלומר אם השם הוא שירפא אותנו, ודאי תהא רפואתנו רפואה.

שנית, בל נשכח כי למרות שהרפואה מושגת באמצעות רופאים ופיתוחים מדעיים, הרי תהילתנו אתה. כלומר, הרעיונות והפיתוחים והיכולות העצומות של העולם הרפואי, כל אלה מקורם בקדוש ברוך הוא, שהוא בורא רפואות ומצמיח ישועות.

דברנו גם על הקשר בין הגוף לנפש. רפאנו השם ונרפא – בגוף, הושיענו ונוושעה – בנפש. ייתכנו חולאים שהגוף נחלה בהם כתוצאה מקשיים נפשיים. לכן גם חשוב מאד לשמור על יחסים תקינים בין אדם לחבירו, להאיר פנים ולעזור אחד לשני, להזהר בכבוד השני, כי פגיעה בכבוד הזולת עלולה לפגוע בבריאותו התקינה ואולי אף להפילו למשכב.

עוד אמרנו שיש צורך שעם ישראל יהא חזק ובריא, כי אנו נושאי דגל עבודת השם בעולם, שם השם נקרא עלינו, ואם נהיה בריאים וחזקים אזי ייגרם מכך "כי תהלתנו אתה". הווי אומר, תהילת השם מתפרסמת כשעם ישראל בריא וחזק.

הדבר האחרון שאמרנו, כשפונים אל הקדוש ברוך הוא בבקשת עזרה, מבהירים אנו כי איננו חפצים בזאת ללא תכלית, אלא כדי שנוכל להודות ולהלל להשם יתברך על כל הטובות.

נסיים בברכה ש"נהיה בריאים", ובכח בריאות זו, בעזרת השם נהלל את השם כמה שיותר.

~ ברכת ברוך עלינו ~

”ברוך עלינו ה' אלהינו את השנה הזאת. ואת כל מיני תבואתה לטובה. ותן טל ומטר לברכה על כל פני האדמה. ורוה פני תבל ושבֵע את העולם כלו מטובה. ומלא יְדִינוּ מברכותיה ומעֲשֵׂר מתנות יְדִיהָ. שְׁמֶרָה וְהַצִּילָה שָׁנָה זוּ מִכָּל דָּבָר רָע. ומִכָּל מִינֵי מְשַׁחִית ומִכָּל מִינֵי פְרַעֲנוֹת. וְעֲשֵׂה לָהּ תַקְוָה טוֹבָה וְאַחֲרִית שְׁלוֹם. חוֹס וְרוֹחַם עָלֶיהָ וְעַל כָּל תְּבוּאֶתָהּ וּפִירוֹתֶיהָ. וּבְרָכָה בְּגִשְׁמֵי רֶצוֹן בְּרָכָה וּנְדָבָה. וְתֵהִי אַחֲרֵיתָהּ חַיִּים וְשִׁבְעַת וְשְׁלוֹם, כְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת לְבְרָכָה. כִּי אֵל טוֹב וּמְטִיב אֶתְהָ וּמְבָרֵךְ הַשָּׁנִים. בְּרוּךְ אַתָּה ה', מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים.”

ברוך עלינו – בקשה כוללנית

ברכה מיוחדת זו, היא קו פרשת המים של התפילה. עד ברכה זו, נאמרו ברכות שעיקרם בקשות פרטיות. ובבקשת הפרנסה, הן מסתיימות, כי הפרנסה אף היא נוגעת לאדם הפרטי. לאחריה, מבקשים על עניינים הנוגעים לכלל. קיבוץ גלויות, שופטים הגונים, הצלחת צדיקים, בנין ירושלים וכדומה.

עם זאת, העובדה המעניינת היא, כי בשונה מברכת רפאנו, בה מבקשים רפואה עבור חולי ישראל, כנוסח החתימה ”ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל”, גם ברכת ברוך עלינו כוללת בקשה עבור הכלל. ולא רק עבור כלל ישראל, אלא עבור העולם כולו. שהרי אומרים ”לְבְרָכָה עַל כָּל פְּנֵי הָאֲדָמָה”, וגם ”רוּחַ פְּנֵי תַבֵּל, וְשִׁבְעַת אֶת

הַעוֹלָם כְּלוֹ", הרי שמבקשים הצלחה בענייני הפרנסה, לכל תושבי העולם כולו.

מאיזה טעם, מבקשים באופן עולמי וכוללני כל כך? נראה שזה משום שמלבד היותה של הברכה נקודת הסיום של בקשות הפרט, היא גם מבוא והקדמה לבקשות הכלל. והרי מהותם של בקשות הכלל הוא תיקון העולם, שהרי מבקשים קיבוץ גלויות, שופטים הגונים, דין ברשעים ובפושעים הזדים, הרמת קרן הצדיקים, בנין ירושלים וביאת דוד, וכל אלה הם מרכיבי הגאולה העתידה ותיקון העולם.

הליך זה של תיקון העולם ודאי יתבצע באמצעות כלל ישראל. שהם נועדו לתפקיד זה, כמאמר התורה (שמות יט, ו) "תְּהִי לִי מִמְּלֶכֶת כְּהִנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ". הלכך דווקא בברכה הפרטית האחרונה, שהיא שלב המעבר, בין בקשות הפרט לבקשות הכלל, דווקא שם אנו מגדילים ראש וכוללים בבקשתנו לא רק אותנו עצמנו, אלא גם את כלל האנושות, מאחר וכולם זקוקים להשפעת הבורא. מלבד זאת, כפי שמיד נרחיב, יש גם קשר הדוק בין רווחה כלכלית, לגאולת העולם כולו. לכן, כהקדמה לבקשות שתבואנה מיד אחר כך, כוללים בבקשת הפרנסה הן את ישראל והן את כלל העולם.

התוצאות השליליות של דוחק כלכלי

עתה ניגש אל הנקודה המרכזית שבברכה זו, שהיא בקשת שפע. קבלת השפע, יש בה חשיבות רבה מצד אחד. אבל מצד שני, סכנה רבה מאד, לא פחות מן הטובה הטמונה בה, כפי שמיד נסביר.

הנה, בהעדר שפע, נתון האדם, מטבע הדברים, בלחץ מתמיד של מאבק הישרדות. לא נותר בידו זמן להרהר על תיקון העולם, ואין ראשו צלול או פנוי לחשוב על מעשים שיובילו למטרות נכספות,

והוציא פקודה דחופה לכל הנוגשים, בה ציווה להכביד את עול העבודה על ישראל, כלשון הפסוק "נִרְפִּים הֵם, עַל כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נִלְכָּה נִזְבַּחַה לֵאלֹהֵינוּ. תִּכְבֵּד הָעֶבֶדָּה עַל הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲשׂוּ בָּהּ, וְאֵל יִשְׁעוּ בְּדַבְרֵי שֶׁקֶר".

גם היטלר הלך בדרך זו, ולא הותיר לעם הכבוש זמן למחשבות או הרהורי גאולה. יעסקו היהודים הכבושים במלחמת קיום והישרדות. יוטרדו בחומרי בנייה וטיט, יבנו בניינים, יסללו כבישים, יקימו מחנות, וירעבו עד מוות. ובלבד שתהא דעתם נתונה כל רגע למאבק ההישרדות, לבל יישאר פנאי בידם להרהר במהפכות או במאבק לשחרור וגאולה. כי בני אדם שכל מעייניהם נתונים למאבקי הישרדות, אינם מסוגלים להעלות על דעתם תוכניות או מחשבות גדולות ונעלות, כגון פדות ושחרור.

עיוורון העיניים התוקף את השרויים במאבקי הישרדות קשה כל כך, עד שכתב עליהם הרמח"ל (שם) וזה לשונו:

"ההולך בעולמו בלי התבוננות, אם טובה דרכו או רעה, הנה הוא כסומא ההולך על שפת הנהר, אשר סכנתו ודאי עצומה ורעתו קרובה מהצלתו".

במאה מאתיים שנים אחרונות אנו עדים לשפע בלתי פוסק ההולך וגובר באופן תדיר. שינויים חלו כמעט בכל תחום בעולם, והביאו שפע עצום לכל השווקים.

רווחה זו, נעוצה בכך שאנו מצויים בשלבים של תחילת הגאולה, כי רק באופן הזה, יוכלו הבריות לעסוק ברעיונות נעלים התואמים לשחרור, גאולה, ושיבה לציון. זו גם הסיבה שמבקשים עבור העולם כולו, כדי שגם דעתם תתפנה לקליטת רעיונות נעלים של גאולת העולם ותיקונו.

הסיכון הטמון ברווחה כלכלית

כעת נפנה את הזרקור לזווית נוספת בברכה זו, והיא, היסוד האמוני או הרוחני, שנחשפת, כדרכנו בסדרת ביאורים זו, בכל אחת מברכות העמידה.

הנה, משאלתנו המרכזית בברכה היא, שינוי לטובה במצבנו הכלכלי, עד שנהיה מסודרים לגמרי. אלא שצריך לדעת, כי השינוי האמיתי הוא דווקא זה המתבקש מאיתנו. שינוי הדיסקט, או ביצוע ריסטרט, מוטל עלינו. גישתנו בכל הנוגע למצבנו הכלכלי, הטוב או שאינו, הוא זה שצריך לעבור שינוי, מהטעם שיוסבר מיד.

למרות המעלות הגדולות הטמונות ברווחה כלכלית, יש בה גם סיכון עבור האדם, כי היא פוערת תהום לרגליו, שם הוא עלול ליפול. שפע חומרי יכול להוביל לבגידה בבורא, כמאמר הכתוב (דברים לב, טו) "וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט, שָׁמַן עֲבֵיתָ כְּשֵׁיתָ, וַיִּטֹּשׂ אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ, וַיִּנְבֵּל צוּר יִשְׁעָתוֹ". הווי אומר, ריבוי השפע והפנאי, עלול לגרום את האדם למצבים רוחניים מזעזעים, עד כדי זניחת הבורא ומצוותיו, ואולי אף גינויו וביזויו.

ברוח זו אמרו חכמינו (ברכות לב, א):

"אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם בשביל כסף וזהב שהשפעת להם לישראל, עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל וכו' אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר. אמר רבי אושעיא משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו, אמר לה מי גרם לך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתיך".

הרי כי בעלי חיים השקועים במאבק קיומי, אינם פנויים למאבק במטיב להם. כך גם בני אדם, בהיותם טרודים במאבקי הקיום, אין להם פנאי לחטוא נגד הבורא, ולהמרות את פיו. אמנם אלה ששפר עליהם גורלם, ומצבם החומרי בכי טוב, עלולים להתנהל מול הבורא, מנהיג העולם, בצורה כפוית טובה, וזו סכנה רבה.

ניתן לראות זאת באופן מוחשי, כאשר נותנים לילד מתנה או דבר טוב, ובמקום שייגש להודות, הוא יכול לחשוב "אם נתנו לי דבר טוב, כנראה אני באמת זכאי לכך. ואם אני זכאי, הרי מגיע לי הרבה יותר". ומנצל את ההזדמנות, כדי לתבוע עוד. הרי התנהגתי טוב, ומגיע לי יותר...

גם האדם הזוכה לחיי רווחה, עלול להפוך לחסר מעש, וימיו יחלפו עליו בבטלה מרובה, שתגרור עמה בהכרח ירידה גדולה במצבו הרוחני, ובכל שטחי החיים. כי דווקא כאשר האדם מוקף בשפע רב, הבלבול תוקף אותו בעוז.

רבים הם שזכו בסכומי עתק בהגרלות הלוטו, ובאופן מפתיע במיוחד, רבים מהם מצהירים "הלוואי ולא הייתי זוכה...". אותם "מאושרים" לכאורה הופכים באחת למבולבלים יותר ויותר. וככל שהזמן חולף, הזעזועים והמשברים החולפים עליהם מערערים את כל יסודות החיים שלהם. המריבות והבעיות המתעוררות במשפחה גוברים והולכים, היחסים עם השכנים נהרסים לחלוטין, וכל שאר עניני החיים הופכים לגרועים יותר ויותר. כל זאת משום שאינם יודעים להתנהל נכון מול שפע ענקי זה, שנפל בחלקם.

לצורך מניעת הסכנה הטמונה בשפע כלכלי, תיקנו חכמינו לומר "פְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת לְבִרְכָּה". כלומר, שתבוא אלינו ברכה כאותם שנים, בהם גרם השפע החומרי לתוצאות חיוביות, והביא להתרוממות הרוח, ולא להשחתה וקלקול המידות.

שביעות רצון – בכל מצב

בהמשך לשון הברכה אנו מוצאים בקשה על שובע – וְשִׁבְעַת אֶת הָעוֹלָם כְּלוֹ מְטוֹבָה, וְתִהְיֶה אַחֲרֶיהָ חַיִּים וְשִׁבְעַת וְשָׁלוֹם. ואצל האשכנזים הנוסח הוא "וְשִׁבְעֵנוּ מְטוֹבָה". כלומר הושם כאן דגש חזק על בקשת השובע. ולכאורה צריך להסביר, לאיזה צורך מבקשים שובע?

היה אמנם מקום להסביר בשתי דרכים פשוטות. יכול אדם לקבל מן השמים שפע רב, ועדיין, למרות רווחתו הכלכלית, לא יחוש שלוה ורוגע נפשי. כלומר, רק כאשר יש שְׁבֹעַ, יש שלום. אבל אם אין שְׁבֹעַ, אין שלום, אלא תחושת חֶסֶר קבועה נלווית אל האדם תדיר. ואין הברכה מסייעת בהשגת תחושת רוגע ושלוה. לכן מצרפים למשאלת הברכה והשפע בקשה נוספת והיא, לשבוע מן השפע.

עוד ניתן לפרש, שגם אם מושפעת ברכה מרובה על העולם, לא תמיד זוכה האדם ליהנות ממנה. כי לאחד ניתן שפע רב, ולאחר ניתן פחות. על כך אנו מבקשים, אם גזרו ברכה ושפע על העולם, אנה עזור לנו, שגם אחרים ייהנו מן השפע, וגם אנו נזכה בכלל כולם, להיות שבעים מכך.

אבל יותר נראה שהפירוש העיקרי והנכון הוא ממד השובע הנפשי. כי בו מתבטא השינוי הפנימי, עליו דברנו לעיל. וכפי שמוכח מהבקשה בתפילות שבת "שבענו מטובך". ובשבת הרי אין מבקשים על צרכי הגוף, ובהכרח שבקשה זו מופנית בעיקר על צרכי הרוח והנפש.

אגב, זה המקום להסביר מדוע מבקשים על שובע נפשי גם בשטחים רוחניים. וכי דבר הגון הוא להסתפק בהישגים רוחניים, הרי לכאורה ראוי יותר שלא יסתפק בהישגיו, ויבקש תמיד

להתקדם עוד במצבו הרוחני. אמנם ההסבר הוא, כי יש והאדם מלא שאיפות להתקדמות ועליה במצבו הרוחני, ואף משיג הישגים רוחניים נהדרים, ולמרות זאת חש חוסר סיפוק. תחושה כזו עלולה להביא אותו לחדול לחלוטין מהתקדמות ועלייה בשטחיים של תורה ועבודה וכדומה. ואף שיש לה לתחושה זו חשיבות מה, בהיותה גורם לשיפור בלתי פוסק, הרי ברור שהאדם זקוק גם לחוש שביעות רצון נפשית, ושמחה בהישגים שכבר הושגו, כי רק שובע כזה יכול לגרום להמשיך במאמציו.

תובנה זו היא העומדת בבסיס אמירתם של חכמינו ז"ל, שאמרו (אבות ד) "איזהו עשיר השמח בחלקו". כי העשיר האמיתי שבע רצון במצבו הנוכחי, כפי שהוא.

אינני עובד בנק, ולא ראיתי את העובדה הבאה במו עיני, אך שמעתי מאדם נאמן כי רישומי הבנק הוכיחו פעם אחר פעם כי ככל שהכנסותיו של אדם תגדלנה, כך גם המינוס וחסרון הממון שלו בבנק יתרחב וילך. כלומר אדם המרויח מידי חודש סך חמש מאות אלף ₪, גם החריגות והמינוס בחשבונות עומד על סכום זהה להכנסותיו. אבל אדם שהכנסותיו בגובה עשרים אלף ₪, לא ייכנס למינוס מעבר לסך עשרים אלף.

זו עובדה מציאותית, כפי ששמעתי ממקור נאמן. ומה פשר הדבר, מדוע לא יהיה המינוס של זה עם ההכנסות הגבוהות בגובה של עשרה או עשרים אלף? התשובה לכך היא כאמור. ככל שגדל סך ההכנסה, כך גדלה תאוות הממון, והשאיפות מתרחבות. ומתוך כך מגיע בעל הממון, לאותו מקום נמוך מאד של מחסור.

זו תובנה חשובה מאד. מצד אחד מוכוונת תנועת הנפש לריבוי ושגשוג, ולכן פורטו בקשות רבות על עושר שפע וברכה, כנוסח עדות המזרח "וְרַוְחָה פְּנֵי תֵבֵל וְשִׁבְעַת אֶת הָעוֹלָם כֶּלּוֹ מְטוּבָהּ. וּמִלֵּא

יְדִינֵנוּ מִבְּרִכּוֹתֶיךָ וּמֵעֲשֶׂר מִתְּנֻגוֹת יְדִיךָ". ויחד עם זאת, נדרשת הסתפקות ושמחה במה שיש.

עזר שמימי נדרש לכל אדם, כדי להכווין את הזמן הפנוי למטרות נאותות כשם שבכל הצלחה בה זוכה האדם, זקוק האדם ל"שמירה הדוקה". שהרי תיכף אחר ברכת הכהנים "יברכך", מוסיפים הכהנים ואומרים "וישמרך". כלומר יחד עם הברכה, נחוצה גם שמירה.

~ לסיכום ~

כדי שתבוא גאולה, זקוקה האנושות בראש ובראשונה לשפע כלכלי ורווחה בעולם. שכן שפע וגודש פנאי מותירים את האדם פנוי לחשיבה עילאית על עניינים נשגבים יותר ממאבק ההישרדות היום יומי. אך יד ביד אנו מבקשים גם שבענו מטובך, כלומר פונים אל הקדוש ברוך הוא וקוראים גם לעצמנו, לשמוח בחלקנו, ברמה הגשמית וברמה הרוחנית. כי השמח במצבו ומרוצה מחלקו, יכול להתקרב לבורא העולם, ולעשות את הדברים הטובים באמת.

~~~~

~ ברכת קיבוץ גלויות ~

"תקע בשופר גדול לחרותנו, ושא נס לקבץ גלויותינו, וקבצנו
מהרה יחד מארבע פנות הארץ לארצנו, ברוך אתה ה' מקבץ
נדחי עמו ישראל".

הבחירה במילים בשופר גדול, מבוססת על לשון הכתוב "ביום
ההוא תקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ
מצרים" (ישעיהו כז). אם כי הדבר טעון הסבר, כי אם תקיעת השופר
מסמלת את בוא הגאולה, מה זה משנה אם השופר קטן או גדול, וכי
יש הבדל אם הקדוש ברוך הוא תוקע בשופר גדול או קטן?

התשובה לדבר מוסברת במאמרי הראי"ה³⁰, באחד המאמרים
שהרב קוק עוסק בענין השופר, שם הרחיב להסביר כי מצינו
במקורות שלשה סוגי שופרות, וכל אחד מבטא מוטיבציה שונה
ליציאה מן הגלות ועליה לארץ.

טרם ניגש לביאור החילוק שבין סוגי השופרות ומשמעותם
השונה, נחזור על הנקודה שהוסברה בברכת ברוך עלינו, והיא,
שסדרת הבקשות הפרטיות בברכות האמצעיות, הפותחת באתה
חונן, מסתיימת בברכת ברוך עלינו. וכאן בברכה זו "תקע בשופר
גדול", פותחים בסדרת בקשות על צרכי הכלל. בראש ובראשונה,
קיבוץ גלויות, כי תחילת הגאולה היא לאחד שהיהודים כולם

30. מאמר השופרות.

מתקבצים לארץ ישראל³¹.

עתה נשוב אל דברי הרב קוק במאמרי הראי"ה, שם ביאר, כי יש מניע שכיניו "שופר קטן", לו הוא קורא שופר טמא. כלומר המניע הגרוע ביותר ליציאה מן הגלות, הוא המצוקות הפורעניות והשוואות שאירעו בגולה. קשיים אלה מעוררים רצון, לחתור להימלטות, ולמצוא מקלט מדיני, בארץ ישראל. זכרוני כי בהיותי ילד רך בשנים, בכיתה א' או ב', פגש בי גוי נקלה, באופן מקרי ממש, באמצע הרחוב, וחרץ את פיו בגידוף נתעב "יהודי מלוכלך". סגנון חיים צורב כזה, מעורר רצון לעלות לארץ ישראל, שם ניתן למצוא מפלט מן הצרות.

המניע השני המעורר את הרצון לצאת מן הגלות, שהרב כינה "שופר בינוני", הוא כאשר בני ישראל מבקשים לשוב ולהתנהל בארץ שלנו, ככל עם המבקש להתגורר בארצו.

המניע השלישי המעורר רצון לבוא אל הארץ, הוא זה שכיניו "שופר גדול", הוא לקיום המטרה הנכספת והנעלה של השראת השכינה. הלב מלא בשאיפה כנה, לראות בעינינו את קיום "המחזיר שכינתו לציון", כי לא יוכל דבר השם להתגלות אלא אחר שובו של עם ישראל אל ארצו.

אין זו בקשה בלבד, אלא גם חלק מתפקידנו. כי בכוחנו להחדיר תודעה נעלה זו בקרב כל אחד מאתנו. שכן יכול כל אחד מאתנו להשפיע על עצמו וסביבתו תובנה חשובה זו, אשר שהותנו בארץ לא נועדה רק כדי לא לסבול, אלא בעיקר כדי להביא את דבר השם לעולם כולו.

31. כמבואר בגמרא (מגילה דף יז עמוד ב): "ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים - דכתיב ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא".

מסר זה רלוונטי לא רק לתושבי חוץ לארץ העומדים להתיישב בארץ, כי אם גם לתושבי הארץ. שכן כל אחד מדיירי הארץ צריך לשוב ולהבהיר לעצמו, שסיבת המגורים בארץ, אינה רק משום המקלט המדיני, ואינה רק צורך לאומי, אלא בעיקר אמצעי להשראת השכינה.

לפני כשבע עשרה שנה, זנחה מדינת ישראל מספר חלקים מן הארץ, והפקירה אותם ליד אויבינו. היו אלה ארבעה ישובים בצפון השומרון, וחבל ארץ גדול בגוש קטיף. אחד מהישובים שנזנחו בצפון השומרון הוא הישוב חומש. ישובים אלה מנעו את הרצף הערבי, וראשי השלטון החליטו לגרש משם את היהודים. למרות זאת, קמו מספר יהודים צדיקים, וביניהם הרב אלישמע כהן שיחי', שבמסירות נפש עמלו לקומם את הריסות הישוב בחומש. טרחתם בהקמת היישוב מחדש, מוגדרת לפי האמור כהשמעת קול שופר, משום שהנחלת דבר השם והפצתו בעולם, הם שעומדים בלב ליבה של פעילותם העילאית. כל כך נשגבה היא פעילותם של אנשי הישיבה בחומש, המוסרים עצמם למען ישוב ארץ ישראל, והיא מתסיסה את האויבים הערבים, עד שמתאמצים וטורחים בכל כוחם להוציא פיגועים רצחניים באנשי המקום. אלו כוחות חזקים מאד, הלוחמים כנגד המתיישבים במקום.

אחד מאנשי הישיבה שפעל רבות למען ארץ ישראל היה יהודי צדיק ושמו יהודה דימנטמן השם יקום דמו. שבסיום יום לימודים בישיבה, עת ירדו מספר תלמידים ברכבם מן ההר, ארבו להם מחבלים בעיקול הדרך, וירו צרורות של כדורי מוות ברכבם. למרבה הצער עלה זממם בידם, והצליחו לפגוע בו ולרצחו. מאורע מסעיר זה עורר רבים לפעול, ומלבד הצעדה הגדולה שנעשתה ביום חמישי, וסעודת מלווה מלכה רבתי שנערכה במוצאי שבת, הביעו רבים את רצונם, בצורה משמעותית ביותר, לחזור ולהתיישב בחומש.

אם נשאל את עצמנו, מהי החשיבות הרבה לחזור ולהתיישב במקומות אלו, נוכל להסביר זאת על פי שלושת הרבדים שנזכרו לעיל:

קיימת חשיבות ביטחונית ממדרגה ראשונה לנוכחות יהודית באזורים אלו, כי אם לא כן ייחשף אזור המרכז כולו לטרור קשה ששיאו ירי מסיבי של טילים. רובד זה, הנזכר לעיל, הוא המכונה "שופר קטן".

מלבד זאת, יש אינטרס בסיסי ומהותי ליישב מקומות אלה מחדש, והוא, שכל מקום כזה הוא הבית שלנו, ולא הוציאו אותנו מתוכם אלא כדי להתרפס בפני אויבינו. רובד זה, הוא המכונה "שופר בינוני".

הרובד המשמעותי והעיקרי מכולם הוא רובד ה"שופר הגדול". ככל שעם ישראל מתפרס ונפוץ במקומות רבים יותר בארצו, כך גם מתרבה השראת השכינה בארץ, כי קיום המצוות אף הוא גדל בכל אזור בארץ. לכן הדגל אותו נושאים בגאון אנשי הישיבה בחומש, אינו מכריז רק הבה ונתגורר באזור כזה או אחר, אלא מפרסם בעיקר את קולו של השופר גדול. שכן מלבד האינטרס הבטחוני עליו הם שומרים, ומלבד החזרה אל הבית, הם פועלים בעיקר כדי להשמיע את קולו של השופר הגדול. הווי אומר, מפיצים את אור התורה, ומגדילים את השראת השכינה.

תובנה זו מחייבת גם אותנו כאמור, לפעול להרחבת תחומי הישוב היהודי בארץ הקדושה. שכן ככל שמתרבים האזורים המיושבים על ידינו, באותה מידה גדלה השראת שכינה ונפוצה על פני כל הארץ.

הבנה עילאית זו עולה מדברי חכמינו זיכרונם לברכה, שהתבטאו ואמרו (כתובות קי, ב): "כל הדר בחוצה לארץ, דומה כמי שאין לו

אלוה". הרי כי המגורים בארץ מוכיחים כי לא זו בלבד שהשכינה שורה באדם ובלימוד התורה, אלא גם בארץ. כלומר, השפעת השראת השכינה מתפשטת ונפרסת עד הרבדים החומריים ביותר, עד רגבי האדמה, גם מתוכם עולה ומבצבצת ההשראה האלוקית.

אחד התחומים המרכזיים, בו יש להביא לידי ביטוי תובנה בעלת משמעות זו, הוא תחום ההסברה. טרם יצאה ההתנתקות אל הפועל, הושקעו מאמצים רבים למניעתה. מפגשי הסברה רבים, פנים אל פנים, נערכו באותה עת. אלא שההסברה התמקדה בטיעון הבטחוני, כי אם נזנח את תחומי עזה, נחשף כולנו לטרור מתמשך וירי טילים. אלו טענות צודקות מאד, ולמרות נכונותם, אין להעמידם במרכז ההסברה. כי גם בהעדר טרור, אין לזנוח ולנטוש מקומות יישוב בארץ ישראל, מאחר והפקרתם פוגעת ב"שופר הגדול", כלומר בהגברת התפשטות ההשפעה האלוקית בעולם. וככל שעם ישראל מתנהג כעם קדוש בארץ, ונפוץ במקומות רבים, גם השראת השכינה תגבר, וכלל אומות העולם תושפענה מכך.

לכן אנו מבקשים תקע בשופר גדול דווקא. ומלבד הבקשה, יש כאן גם קריאה לעצמנו. להסביר לאחרים, ולרצות בעצמנו להתגורר בארץ, כדי להשרות את השכינה, ולהגביר יותר את השראת האלוקות בעולם, באמצעות הבאת כל היהודים לארץ.

"קִבְּצוּ מֵהָרֶה יַחַד"

נוסח זה בו אנו מבקשים על המאורע הגדול של קיבוץ גלויות, שיתרחש "יחד", טעון הסבר. איזו תועלת יש בכך, שהגלויות יתקבצו דווקא יחד?

אכן התשובה לכך היא, שאם הגלויות יתקבצו בנפרד, יגרום הדבר להפסד גדול של מעלות ותכונות טובות. שכן אם תעלה קבוצת יהודים מאחת מארצות הגולה, טרם תבואנה קבוצות

אחרות, יכולה היא לקבוע תרבות ונוהג מסוים. וכדי שלא להגרר לחיכוכים ועימותים, עלולות קבוצות אחרות, שתגענה אחריה, להשתעבד למנהגם. דוגמא לדבר ניתן לראות מלימוד תורה, שהרי מתווה הלימוד שהונהג בסגנון מסוים במקום פלוני, היה שונה ממתווה הלימוד במקומות אחרים. דרך הלימוד של ליטא היתה שונה מזו של צפון אפריקה, וכן הלאה. ואם תוקדם הגעתם של תושבי ארץ מסוימת לפני זו של אחרים, לימוד התורה בארץ יונהג על פי דרכם של תושבי הארץ. לכן נחוץ מאד להגיע יחד, בכפיפה אחת, אל הארץ. כי בכך תימנע התבטלותה של קבוצה אחת לחברתה, והכלל כולו ירוויח את מעלותיה של הקבוצות השונות. מי שמתקשה להבין את הדוגמא שהבאנו מלימוד התורה, יכול להבין זאת באמצעות סגנון האוכל, המשתנה בין קבוצה לחברתה.

נקודה נוספת שיש לעמוד עליה בענין השופר הגדול, היא זו שעמד עליה הרב מונק בספרו, שם ציטט מדברי המדרש (פרקי דרבי אליעזר פרק לא) לגבי קרני האיל שהוקרב בעקידת יצחק, וכלשון המדרש: "שתי קרניו של איל, שופרות. בשל שמאל, תקע בו הקדוש ברוך הוא על הר סיני, שנאמר 'ויהי קול השופר' (שמות ט). וקרן של ימין הוא גדול מן השמאל, ועתיד לתקוע בו לעתיד לבוא בקיבוץ של גלויות, שנאמר 'ויהי ביום ההוא יתקע בשופר גדול' (ישעיה כז)".

הרי שחילק המדרש בין הקול שנשמע במתן תורה, המוגדר "שופר קטן", לקול העתיד להישמע בקיבוץ גלויות, והמוגדר "שופר גדול". משמעות אבחנה זו היא, שבמתן תורה, רק עם ישראל נכח ושמע קול דברי אלוקים חיים. אבל לעתיד לבוא, לא רק עם ישראל יבוא לקול השופר, אלא כל העולם ישמע מזה.

שופר גדול זה, העתיד להישמע בעת קיבוץ הגלויות, הוא הקול העולה מהתנהגותם של עם ישראל בארץ ישראל. כי הנהגה נפלאה

וייחודית זו, משפיעה על כלל תושבי העולם, ותביא אותם להכרה בשם השם.

"מִקְבֵּץ נְדָחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל"

כלומר מלאכת ליקוט והשבת כל היהודים שנתפזרו במהלך אלפי שנות הגלות, צריכה לכלול את כל סוגי היהודים, לא רק את היהודים שהתאחדו בקהילות גדולות, בצורה כזו או אחרת. אלא גם את כל המבודדים, כגון עשרת השבטים, ויהודים שונים שנפוצו בכל קצוות תבל.

בישיבה שלנו אנו זוכים לראות במימושה של התקבצות זו, ואנו אף מתהדרים בנוכחותם של בחורים מארבע כנפות העולם, ארצות הברית, מרוקו, צרפת ודרום אמריקה.

מלבד נדחי ישראל, התברכנו גם בתלמידים גרים, שזה אחד מסימני הגאולה, כמו שאמרו בגמרא (פסחים פז, ב) "לא הגלה הקדוש ברוך הוא את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים". וכאן בישיבה אנו זוכים שהם יימנו על תלמידינו. זאת ועוד, תלמידים רבים קשורים אל הישיבה, מן הארצות הרחוקות בדרום אמריקה. וגם אם אינם נוכחים פיזית בישיבה, הם מקיימים קשר תורני הדוק עם הרב קורטז שיחי, באמצעות ה'זום'. ומקווים אנו כי בעזרת השם תגענה אלינו קבוצות חדשות. וכל זה הוא כאמור חלק מ"מקבץ נדחי עמו ישראל", כי קבוצות שלמות יבואו ויצטרפו לעם ישראל ולארץ ישראל.

~ לסיכום ~

כדי שהגאולה תתקדם, זקוקים אנו להתיישב בכל מרחבי הארץ. ולא רק חלקי הארץ כולם צריכים להתיישב, אלא כל סוגי היהודים צריכים להגיע לארץ. והגעתם צריכה להיות עבור המטרה הנכספת והנעלה, הקרויה "שופר גדול". בהבנה שככל שתגדל התפשטות בני ישראל במרחבי הארץ, כך תגדל גם ותתרבה הופעת שם השם בשלימות.

~~~~

~ ברכת הדין ~

”הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבְרָאשׁוֹנָה, וְיִוָּעֲצֵינוּ כְּבִתְחִלָּה. וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יְגוֹן וְאַנְחָה, וּמֶלֶךְ עָלֵינוּ מִהֲרָה אֲתָה ה' לְבִדָּה, בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצַדֵּק וּבְמִשְׁפָּט, בְּרוּךְ אַתָּה ה' מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט.”

גם בגופה של ברכה וגם בחתימתה, שילבו חכמינו זיכרונם לברכה את ענין הצדקה. ”בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים, בְּצַדֵּק וּבְמִשְׁפָּט, מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט”, והדבר טעון הסבר. כיצד משתלב ענין צדקה וחסד, במשפט, הרי כל כולו מידת הדין. ואם בכל זאת, למרות הניגודיות החריפה, שולבו יחד צדקה ומשפט, הכרח הוא שהמשפט נערך לא רק על פי מדת הדין, כי אם גם בחסד וברחמים, ועל כך נעמוד בשורות הבאות³².

מובא במדרש (בראשית רבה יב, טו):

”אָמַר הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אִם בּוֹרָא אֲנִי אֶת הָעוֹלָם בְּמִדַּת הַרְחָמִים, הָיִי חֲטִיָּיה סְגִיאִין. בְּמִדַּת הַדִּין, הָאִיךְ הָעוֹלָם יְכוּל לַעֲמֹד. אֲלֵא הֲרִי אֲנִי בּוֹרָא אוֹתוֹ בְּמִדַּת הַדִּין וּבְמִדַּת הַרְחָמִים, וְהִלּוּאֵי יַעֲמֹד.”

הרי כי בבריאת העולם נהג הקדוש ברוך הוא בשילוב ושיתוף המידות המנוגדות – דין ורחמים. כי רק בדרך זו, יוכל העולם

32. כך הקשתה הגמרא (סנהדרין ו, ב) על הפסוק וַיְהִי דָוָד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה לְכָל עַמּוֹ (שמואל ב ח, טו), והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה, וצדקה אין משפט.

להתקיים. לו היה מונהג העולם במידת הדין בלבד, היתה בכך לא רק בעיה גדולה, אלא הרס העולם.

והנה הנהגה זו מקורה בתורה, כמאמר חכמים (זהר הקדוש, תרומה קסא, א):

"דכד ברא קוב"ה עלמא, אסתכל בה באורייתא, וברא עלמא". תרגום: שְׁשִׁבְרָא הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, הַתְּבוֹנֵן בְּתוֹרָה וּבְרָא אֶת הָעוֹלָם.

נמצא איפה, כי אם בריאת העולם הושתתה על הנהגה שיתופית זו, ודאי וברור כי גם מערכת המשפט, גם היא בנויה על שיתוף זה. ודיני התורה אינם תמיד "יקוב הדין את ההר", אלא יש בהם שיתוף של דין עם חסד ורחמים.

כך הורתה התורה בפסוק (שמות יח, כ) "וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יִלְכוּ בָּהּ, וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן", כפי שפירשו חכמינו (בבא קמא ק, א): "וְאֶת הַמַּעֲשֵׂה, זֶה הַדִּין. אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן, זֶה לַפְּנִים מִשׁוֹרֵת הַדִּין". נוכל להציג כאן שתי דוגמאות, בהם רואים את שילוב הצדקה עם הדין:

א. "שומא". כלומר, שָׁמוּ בֵּית דִּין לַמְלוּהָ קַרְקַע שֶׁל לוּוה, וְלֵאחֵר פֶּרֶק זְמַן הַשִּׁיג הַלוּוה מִסְפִּיק מִמוֹן, כְּדִי לְהַשִּׁיב אֶת חוּבוֹ לַמְלוּהָ, וְלִקְבַל אֶת קַרְקַעוֹ חֲזָרָה לִידֵּיו.

וראה בגמרא (בבא מציעא טז, ב) "דשומא לעולם הדר, ואף שמדינא לא בעיא למיהדר, אבל אמרו רבנן דתהדר, משום ועשית הישר והטוב בעיני ה'".

גם להלכה מבואר כן (שם לה, א): "והלכתא, שומא הדר לעולם, משום שנאמר ועשית הישר והטוב".

והנה על פי שורת הדין, המלווה אינו צריך להחזיר את הקרקע לידי הלווה, כי היא הפכה להיות שלו, שהרי גבה אותה במקום החוב. ובכל זאת, תיקנו רבנו, שהשומא תתבטל, כדי לעשות צדקה עם הלווה.

ב. דינא דבר מצרא:

מובא בגמרא (בבא מציעא קח, ב) וכן פסק הרמב"ם (הלכות שכנים פרק יב הלכה ה) והשולחן ערוך (חושן משפט קעה, ו) "המוכר קרקע שלו לאחר, יש לחברו שהוא בצד המצר שלו, לתן דמים ללוקה, ולסלק אותו וכו' משום שפאמר (דברים ו, יח) ועשית הישר והטוב" (לשון הרמב"ם).

והנה מעיקר הדין, נעשה כאן מכר כדת וכדין. ובכל אופן, כדי לעשות צדקה עם השכן, רשאי בן המיצר לתת כסף לקונה, ולרכוש את הקרקע הסמוכה לזו שלו.

נראה שלכך כיוונה הגמרא בהמשך (בבא מציעא ל, ב):

"אשר יעשון, זה לפני משורת הדין. דאמר רבי יוחנן לא חרבה ירושלים, אלא על שדנו בה דין תורה, אלא דיני דמגיזתא לדיינו? אלא אימא שהעמידו דיניהם על דין תורה, ולא עבדו לפני משורת הדין".

ובחפץ חיים פירש (שמירת הלשון שער הזכירה פרק א) שעל ידי שנהגו תמיד לא לוותר, ועמדו על מידת הדין, באותה מדה מדדו להם, והקדוש ברוך הוא נהג עמם במדת הדין בלבד, ולא מחל להם. עתה מובן מדוע שילבו חכמים את ענין המשפט יחד עם צדקה, חסד ורחמים. כי זהו רצון הבורא יתברך, כפי שגילה בתורתו, לשלב עם הדין גם צדקה וחסד.

עתה יש להסביר מדוע מוקמה ברכה זו, דווקא כאן, כי הנה נחלקו הברכות האמצעיות לשני חלקים. בחלק האחד, צרכי הפרט. ובאחר, צרכי הכלל. הצבת ברכה זו בתחילת צרכי הכלל, מלמדת על חשיבותה של מערכת המשפט התורנית. כלומר, על היותה בסיס והכנה לכל מערכות החיים הכלליים, כפי שמיד נראה.

באחת הפעמים שקשרתי שיחה עם הרב ניר שיחי, פנינו לאחד הגורמים ברבנות, אודות נושא מסוים. והלה אמר כי ידיו כבולות, ואינו יכול לסייע בנידון. מאחר וכל דבר המבוצע על ידו, עובר דרך יעוץ משפטי. ואף אם ישמיע באזני הייעוץ המשפטי טיעונים הגיוניים ביותר, ההחלטה הסופית נתונה בידם, ומן הסתם יחליטו שאינם מסכימים, והדבר לא יקום ולא יהיה. דוגמא ידועה נוספת ניתן להביא מחוקי הכנסת. גם לאחר שהמחוקקים חוקקו חוק כלשהו, יכול גוף אלמוני או עותר בודד לפנות לשופטי הבג"ץ, והללו יקבלו החלטה, על סמך מידתיות וסבירות שהם קבעו, ויכריעו כי יש להימנע מחקיקת החוק. ואם צריך, אף לבטלו.

דוגמאות מעטות אלה משקפות את כוחו העצום של המשפט, אשר בכוחו לנווט, את כלל מערכות החיים השוטפות, לכיוונים שהוא בוחר. לכן אחר בקשתנו על קיבוץ גלויות ושיבת ישראל כולו בצורה פיזית לארץ, מבקשים אנו להשרות שכינה בתוכנו. הווי אומר, שכל רבדי החיים יונהגו על פי מערכות התורה. דבר הבא לידי ביטוי בצורה האמורה, שהמשפט יוכרע, בכל נושא שהוא, על פי דין תורה. וכיון שכל כך גדולה ועקרונית היא שיבתה של מערכת משפט התורנית לחיינו, לכן מוקמה בתחילת הברכות של צרכי הכלל. שכן, האומה היהודית זקוקה למערכת משפט תורנית, שתעגן ותנהיג את כלל מערכות החיים, על פי חוקי התורה, אותם קבע הקדוש ברוך הוא.

יש להוכיח נתון זה, לפיו יש למשפט התורני אמירה (say) בכל נושא שהוא, מהאמור בפרשת יתרו (שמות יח, יד):

”וַיֵּרָא חֲתָן מֹשֶׁה אֶת כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה לְעָם, וַיֹּאמֶר מָה הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לְעָם, מִדּוֹעַ אֶתָּה יוֹשֵׁב לְבַדָּה, וְכָל הָעָם נֹצֵב עָלֶיךָ מִן בְּקָר עַד עֶרֶב; וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחַתְּנוֹ כִּי יבֹא אֵלַי הָעָם לְדַרֵּשׁ אֶל־לֵהִים; כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בְּאֵלַי, וְשִׁפְטִיתִי בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ, וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו”.

מבואר כי ראה יתרו את משה, מוקף בכל העם, שעמד עליו מבוקר עד ערב, והדבר התמיה אותו, עד שהביע את פליאתו באזניו. ולאמיתו של דבר, זהו אכן צעד חסר פשר. הלא משה גדל בבית פרעה, ושם ודאי התמחה בסדרי המלכות, ומדוע ראה לנכון לאפשר לכל העם לעמוד עליו מבוקר עד ערב, וכי עצה פשוטה כזו נעלמה מעיניו?

מתשובת משה ליתרו אנו למדים, כי היתה לו בכך מטרה חשובה, הלא היא ”וְהוֹדַעְתִּי אֶת חֻקֵי הָאֱלֹהִים וְאֶת תּוֹרֹתָיו”. כלומר, ביקש משה רבנו לפרסם באזני כל אחד ואחד, כי בתורה שניתנה לנו מאתו יתברך, יש מענה ועצה או פתרון, לכל נושא. לא רק לצורת ההתנהלות בבית הכנסת, אלא לכל מעגלי החיים. אם התפתח סכסוך כלשהו בין אדם לשכנו, יש מי שבוחר ללכת לאיזה בורר, לצורך יישוב ההדורים. אבל משה רבנו ביקש לפרסם, שבכל נושא יש לקב"ה מה לומר, כפי שמסר לנו בתורתו. לכן הרשה לכל אחד לגשת אליו, שכן רק מכוחה של נגישות זו, יעלה בידו לפרסם את יכולתה הבלתי מוגבלת של התורה, לתת מענה לכל בעיה, בכל נושא שהוא.

עתה נתמקד בעדיפות העליונה שיש להעניק למערכת המשפט התורתית. טרם כל, נפנה לעיין בהבדל שבין משפט אלוקי למשפט

אנושי. המשפט האנושי נובע מתוך סברתו ומחשבתו של שופט בשר ודם, כפי הנראה לעיני שכלו. מחשבתו נטולה גורם עליון, שמנחה את הדברים. וכיון שהמחשבה נחצבת מתוך דעת האדם, היא הרי בעלת חסרון גדול, ואין ביכולתה להוציא את האמת לאור.

לעומת זאת, דיינים השופטים כל נושא לאור ההלכה ודין התורה, לא זו בלבד שיכולת ניתוח המציאות בעומק עין שכלם היא פנומנלית ומבריקה, הרי עיקר הכרעתם אינה מתבססת על שכלם החרף, אלא על ההלכה הצרופה, והוראות התורה. ואנו מאמינים כי מוצאה וכור מחצבתה של התורה, בשונה מהחוק האנושי, הוא בשכל עליון, בדעת אלוקים. וכשזה מקור דיני התורה, זו ודאי האמת לאמיתתה.

אמונתנו, כי נביעתם של דיני התורה הוא מן השכל העליון, בדעת אלוקים, מכריחה אותנו לכופף את דעתנו, גדולה ככל שתהא, ולהיצמד לדינים בדיוק כפי שמופיעים בתורה ובגמרא. המצויים בעולמה של תורה מכירים את הסיטואציה השכיחה, בה עמלים על טקסט מסוים בגמרא, והשכל ממאן, או מתקשה, לקבל את האמור. הרי הדין המסוים הזה, נראה לכאורה כחסר היגיון. ובדיוק בנקודה זו, נדרש האדם לעמול בשכלו ולהעמיק לשם מציאת הסבר נאות, שיעניק היגיון פשוט ושכל ישר, לאותו דין חסר פשר. ובמילים אחרות, נדרש האדם להימנע מניסיון עקר חסר תכלית, לשנות את הכתוב. אדרבה, עליו להודות כי חוסר הבנת הנידון אינה בגופה של הלכה, רק בהבנה השגויה שלנו.

דוגמה לדבר אנו רואים בהלכה הקרויה "משטה אני בך". מובא

בברייתא (בבא קמא קטז, א):

”הרי שהיה בורח מבית האסורין, והיתה מעבורת לפניו. אמר לו טול דינר, והעבירני, אין לו אלא שכרו, אלמא אמר ליה, משטה אני בך.”

כלומר נמלט אסיר יהודי מן הכלא, והוא כולו חרדה, מחשש להיתפס. ולפתע הוא נתקל בנהר, אותו עליו לחצות. הדרך היחידה היא באמצעות סירה, אלא שבעלי הסירה מבקשים מחיר גבוה בהרבה ממחיר השוק. והבורח, בלית ברירה מסכים לכך. רשאי הוא הנמלט, על פי ההלכה, לשלם לו בסיום החצייה, את מחיר השוק הרגיל, ולא מעבר לכך, למרות התחייבותו. ומשום שיכול לטעון לבעל הסירה ”לא התחייבתי בכנות, אלא משטה הייתי בך”.

הלכה זו נראית במבט ראשון, כחסרת היגיון. הרי אם זה מה שסיכם הנמלט, כיצד מאפשרת ההלכה שלא לעמוד בדיבורו? ברם לאמיתו של דבר, יש בכך היגיון בריא מאד. מאחר והתחייבותו נעשתה מתוך ניצול מצוקתו וחרדתו של הנמלט. הזו עת ראויה לתביעת תשלום מופרז כזה? ודאי שלא. לכן רשאי האסיר הנמלט, במציאות מורכבת זו, להסכים למראית עין לתשלום מופרז כזה. ובלב פנימה, להתנגד לכך (רק במקרה שהאסיר הנמלט כבר שילם את הסכום המופרז, הפוסקים חלוקים אם יוכל לקבלו חזרה. ולמעשה מקובל, שלא יוכל לקבל את הכסף בחזרה).

חוסר היגיון דומה נראה לכאורה גם בדברי הגמרא (בבא מציעא סוף כג, ב), שם אמרו:

”בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו, במסכת ובפוריא ובאושפיזא.”

מפרש רש"י:

"במסכת; יש בידך מסכת פלוני, סדורה בגירסא או לאו? ואף על גב שסדורה היא לו, יאמר לו לאו, ומדת ענוה היא. בפוריא; שימשת מטתך? יאמר לאו, מדת צניעות הוא. באושפיזא; שאלוהו על אושפיזו, אם קבלו בסבר פנים יפות, ואמר לאו. מדה טובה היא, כדי שלא יקפצו בו בני אדם שאינן מהוגנין, לבא תמיד עליו, ויכלו את ממונו".

הרי כי הותר לחכם להשיב על שאלות מביכות, באופן שונה מן האמת. ולכאורה השינוי מן האמת, הוא דבר שאין לעשותו, וכיצד הותר? אכן ההסבר לכך הוא, שהשואל את השאלה, נהג שלא כדין. כי אם ישיב הנשאל את האמת, כפי שהיא, יגרום הדבר למריבות. ולצורך השלום, הותר לשנות מן האמת, כמו שמבואר בלשון המחבר (חושן משפט רסב, כא) "בְּמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בְּתַלְמִיד וְתִיק שְׂאִינוּ מְשַׁנָּה בְּדַבְרוֹ כֹּל אֶלָּא בְּדַבְרֵי שְׁלוֹם, אוּ בְּמִסְכָּתָא אוּ בְּפוּרְיָא, אוּ בְּאוֹשְׁפִיזָא". לכן נאלץ המשיב, להגיב כפי שהשיב, הכל כדי לשמור על השלום.

אחר הבהרת נקודה זו, כי תורתנו תורה מן השמים היא, שדיניה נובעים משכל עליון ודעת אלוקים. נשוב ונבהיר כי אין התורה מכריחה לנהוג על פי שורת הדין בלבד, אלא יש בה שילוב של משפט וחסד. והתורה לוקחת בחשבון לא רק את המשפט אלא גם את הצדקה. כפי שניתן לראות, במושגים כגון "שורת דין", שמשולבים יחד עם "לפנים משורת הדין". "פטור מדיני אדם, וחייב בדיני שמים".

האבודרהם אומר כי יש הקבלה בין שש הברכות הראשונות (אתה חונן - ברך עלינו), לשש האחרונות (תקע בשופר - שמע קולינו). המקבילה של הברכה השניה "השיבנו אבינו לתורתך", היא ברכת "השיבה שופטינו". וכמו שמהותה של בקשת השיבה לתורתך היא שיבה לתורה השם, כך גם בקשת השיבה שופטינו מהותה שיבה למערכת משפט המתבססת על משפט השם, ככתוב בתורה.

עתה צריך להסביר, מה הכוונה "השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחילה". וכי יש צד שאם ישובו לשפוט על פי התורה, לא יהא זה כבתחילה?

הרב שרקי פירש, כי לפעמים ישנם מצבים במציאות, שדיני התורה אינם מאפשרים נקיטת צעדים. כגון נושא ההטרדות המיניות, שאם בא מקרה כזה לפני מערכת המשפט, כמעט ולא יוכלו לחייבו ולהאשימו. הרי נצרכים שני עדים שראו בדיוק מה עשה, ויעמדו בחקירות ודרישות. ומרוב תנאי סף, סביר שלא יואשם הנאשם. עם זאת, ניתן להאשימו במערכת משפט נוספת, המוגדרת "דין המלכות".

הר"ן בדרשות הגדיר זאת "דין המלכות שמגובה על פי דיני תורה", כי זה מסייע להגיע לאיזון במציאות. יש סיטואציות בהם התורה עצמה מורה להכריע על פי דין המלכות, מחמת העדר היכולת, או הכלים המתאימים, לטפל בהן. והוא אשר המשיך הרב שרקי והסביר, אם המלכות תשלים עם תוקפם של דיני התורה בצורה בסיסית, היה מקום שדין תורה יקבל את דין המלכות, ודין

המלכות יוכל לקבל תוקף תורני. אך הבעיה היא, שאין הכרה של המלכות בדיני התורה³³.

לכן מבקשים על שיבת השופטים כבראשונה, כי אם הם ישובו לשפוט על פי דין התורה, נגיע גם ליועצינו כבתחילה, כלומר יוכל דין המלכות אף הוא לשוב, ומערכת המשפט תהא מאוזנת, ותתן מענה לכל סיטואציה משפטית.

בימינו, כאשר נתון נושא מסוים בחוסר הסכמה, ושני הצדדים נזקקים להכרעה משפטית, יש נמנעים ואינם הולכים לדין תורה. סבורים הם, כי אין כל תוקף חוקי להכרעת הדיינים, ולא ניתן לעשות דבר על פי הכרעתם. אך חשוב לדעת שיש לזה תוקף מבחינה משפטית וחוקית, כי אם שני הצדדים חותמים על שטר בורות, דין תורה זה מקבל תוקף חוקי. וגם אם יסרב אחד הצדדים

---

33. כל זה מיוסד על דברי הר"ן (דרשות הר"ן דרשה יא) וזה לשונו: "הרי שנינו בפרק היו בודקין (סנהדרין מ, ב) תנו רבנן "מכירים אתם אותו? "התרתם בו?" "וקבל התראה?" "התיר עצמו למיתה?" "המית בתוך כדי דבור?" וכו'.

ואין ספק כי כל זה ראוי כפי משפט צדק, כי למה יומת איש אם לא שידע שהכניס עצמו בדבר שיש בו חיוב מיתה ועבר עליו. ולזה יצטרך שיקבל עליו התראה וכל יתר הדברים השנויים באותה ברייתא, וזהו "משפט צדק" אמיתי בעצמו, הנמסר לדיינים.

אבל אם לא יענש העובר כי אם על זה הדרך, ייפסד הסידור המדיני לגמרי, שיתרבו שופכי דמים ולא יגורו מן העונש.

ולכן ציווה השם יתברך לצורך יישובו של עולם במינוי המלך, כמו שכתוב "שום תשים עליך מלך" וכו' והמלך יכול לדון שלא בהתראה, כפי מה שיראה שהוא צריך לקיבוץ המדיני.

נמצא שמינוי המלך שווה בישראל וביתר אומות שצריכים סידור מדיני, ומינוי השופטים מיוחד וצריך יותר בישראל. וכמו שהזכיר עוד ואמר: "ושפטו את העם משפט צדק", כלומר: שמינוי השופטים ויכולתם הוא שישפטו העם במשפטים צודקים אמתיים בעצמם.

להכרעת הדיינים, ניתן לשלוח את טופס הבוררות אל מערכת בתי המשפט, שם הוא נבדק, כדי לוודא שהעניינים התנהלו כשורה, והכרעת הדיינים מקובלת גם על בית המשפט.

העדפת בתי הדין ההלכתיים, בכל הכרעה משפטית, מעניקה תוקף וקיום לתורתנו הקדושה. כי אין עוד אומה בכל העולם מלבדנו, שזכתה לחוקי התורה. כפי שהתורה אומרת (שמות כא) "וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֶיךָ", ולא לפני עובדי כוכבים (גיטין פח, ב). וככל שתינתן עדיפות למערכות המשפט ההלכתיות, הן תקבלנה יותר כח ועוצמה. חיזוקם יביא לתוצאה חיובית מאד, של הכרת מערכות המשפט זו בזו. אך טרם נגיע אל השלב בו יכירו מערכות המשפט זו בזו, עלינו לעורר ביקוש רחב וגדול, של העם. כי ככל שיגבר הביקוש מצד העם, לדיונים והכרעות של בתי הדין ההלכתיים, כך ייגרם השינוי המבורך של המערכת עצמה.

"וְהִסֵּר מִמֶּנּוּ יְגוֹן וְאַנְחָה"

שיבת מערכת משפט הלכתית הדנה על פי דיני התורה, בצירוף מערכות המלכות, שתסייענה במקרה הצורך, תסיר ממנו יגון ואנחה. כי פסק דין מעוות, המוכרע שלא כדין, מביא צרות לעולם, והן גורמות ליגון ואנחה. אך אם נחזור לבתי דין הלכתיים, ויקויים בנו "השיבה שופטינו", ממילא "יסורו ממנו יגון ואנחה", כי השופטים יכריעו את הדין על פי דין תורה.

אין כמו דיני התורה המביאים לשילוב ואיזון מושלם, של מידת הדין, עם חסד וצדקה. בשונה מן האסלאם האוחזים רק במדת הדין, ולא כמו הנצרות, שלקחה רק את החסד. אלא גם צדקה וחסד, וגם משפט. ומשום שדת תורתנו הקדושה מקורה כאמור בדעת אלוקים, והשם יתברך שילב בחכמתו את כל הערכים השונים, כדי להגיע לאיזון.

יהי רצון שנזכה להשבת המשפט, ולקרב בכך את הגאולה
בעזרת השם.

~~~~

~ ברכת למינים ולמלשינים ~

”לְמִינִים וְלַמְלָשִׁינִים אֵל תְּהִי תַקְוָה, וְכָל הַזְּדִים כְּרָגַע יֵאבְדוּ,
וְכָל אוֹיְבֶיךָ וְכָל שׁוֹנְאֵיךָ מִהֲרָה יִפְרָתוּ, וּמַלְכוּת הַרְשָׁעָה מִהֲרָה
תִּעְקַר וּתְשָׁבַר וּתְכַלֵּם וּתְכַנְיֵעַם בְּמִהֲרָה בְיָמֵינוּ, בְּרוּךְ אַתָּה ה’
שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמְכַנְיֵעַ זְדִים”.

ברכה זו שונה מאד משאר הבקשות, ויש קושי גדול בהבנת מהותה: רוב ככל ברכות העמידה נסובו על עניינים חיוביים ורצויים, כגון בריאות פרנסה בנין ירושלים וכדומה. ובתוך כל הטוב הזה, שולבה ברכה שמהותה התנגדות, כריתה, עקירה ושברון.

כמה שאלות עולות מכך: האחת, נוסח הברכה מדגיש שכוחות הרוע כְּרָגַע יֵאבְדוּ, מִהֲרָה יִפְרָתוּ, מִהֲרָה תִּעְקַר, וּתְכַנְיֵעַם בְּמִהֲרָה בְיָמֵינוּ. והדבר מחייב הסבר, מה הסיבה למהירות זו דווקא בברכה זו, מה שלא ראינו בשאר הברכות. השנית, קשה מאד מדוע מבקשים על הכרתת הרוע, ולא על תיקונו. הרי מבואר בגמרא (ברכות י, א) כי לאחר שהתפלל רבי מאיר על אותם פושעים בשכונה, שהשביעוהו מרורים וירדו לחייו, שימותו. אמרה לו ברוריה אשתו, שאין להתפלל על שברונם ומיתתם. ואף על פי שכתוב (תהילים קד, לה) ”יִתְמוּ חַטָּאִים מִן הָאָרֶץ”, הרי לא נאמר חוטאים, אלא חטאים³⁴.

34. מסר זה עולה ממעשה נוסף, המובא בגמרא (שם בברכות, דף ז, א): ”ההוא צדוקי דהוה בשבבותיה דרבי יהושע בן לוי, והוה קאי מצער ליה טובא בקראי. יומא חד שקל רבי יהושע בן לוי תרנגולא, ואוקמיה בין כרעיה דערסא, ועיין בה. וכי מטא ההיא שעתא, אלטייה. כי מטא ההיא שעתא ניים. אמר רבי יהושע בן

זאת ועוד, הכתוב שם מסיים וְרָשָׁעִים עוֹד אֵינָם. כלומר, אם יחדלו הרשעים ממעשיהם הרעים, לא יהיו עוד רשעים. לכן יש לבקש רחמים על שיבתם בתשובה.

לאור האמור קשה, מדוע מבקשים בברכה זו על אבדון כוחות הרוע, הכרתתם עקירתם ושברונם, הרי צריך לבקש את תיקונם.

מי תיקן ברכה זו?

הסבר העניין מונח בהיסטוריה של ברכה זו, שנתקנה בדרך לא פשוטה כלל ועיקר, כמובא בגמרא (ברכות כח, ב - כט, א):

”אמר להם רבן גמליאל לחכמים, כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים? עמד שמואל הקטן, ותקנה.”

הרי כי חיפשו חכמינו אדם היודע לתקן את ברכת המינים, ולא נמצא אף אחד הגון שמתאים לכך. עד שבא שמואל הקטן, וניסח אותה.

טרם נגיע לנקודה המרכזית מוכרחים אנו להבהיר, כי תיאורו ”הקטן” נראה לכאורה, כתיאור לא הולם בלשון המעטה. וכי היה קטן? הלא מבואר בדברי חז”ל שהיה אדם עצום, ואף הייתה לו יכולת נבואית מסוימת, כמובא בגמרא (סוטה מח, ב):

”פעם אחרת היו מסובין בעלייה ביבנה, נתנה להן בת קול מן השמים ואמרה להן, יש בכם אדם אחד שראוי שתשרה שכינה עליו, אלא שאין דורו זכאין לכך, נתנו עיניהם בשמואל

לוי: שמע מינה, לאו אורח ארעא למעבד הכי, ”ורחמיו על כל מעשיו” כתיב. ”גם ענוש לצדיק לא טוב”. כלומר, אין זה מעשה הולם, מאחר ורחמיו על כל מעשיו, ו”כל מעשיו”, כולל גם את הרשעים. וגם אין זה טוב ונכון שצדיק יעניש, ויהא אדם נענש בשבילו.

הקטן".

מלבד זאת, הרי אנשי כנסת הגדולה הם שתיקנו את תפילת העמידה. ומהם מרדכי הצדיק, חגי זכריה מלאכי ונחמיה (ברטנורא אבות א, א), כמו שאמר רבי יוחנן בגמרא (מגילה יז, ב):

"מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים, תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר".

אם אחד החכמים ביקש להציע נוסח לאחת מברכות העמידה, היה עליו להיות בהכרח בעל רוח הקדש, כמו שביאר בספר נפש החיים (שער ב פרק י) וזה לשונו:

"והמשכיל יבין מדעתו שלא לחנם הוצרכו לתיקון תחנה קטנה ותפלה קצרה כזו ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים. אלא שהמה השיגו ברוח קדשם והשגת נבואתם העליונה ונהירא להו שבילין דכל סדרי בראשית ופרקי המרכבה. לזאת יסדו ותקנו מטבע ברכות והתפלות באלו התיבות דוקא".

מובן מאליו, שגם שמואל הקטן, אם היה מסוגל לתקן נוסח ברכה כזו, ודאי עשה זאת ברוח הקודש. וכן ביאר פני יהושע (ברכות כח, ב):

"שכל ברכות התפלות מיוסדים על אדני פז, במספר התיבות ואותיות, מלבד מה שיש בהם סוד מופלא וכו' ומהסוד שבהם יכולין לעשות רושם למעלה, עד כדי שיתקיים המכוון באותה ברכה וכו' שאם לא תאמר כן, מה זה שאמר רבן גמליאל כלום יש אדם שיודע לתקן".

ושוב אנו רואים כמה גבוהה היתה דרגתו הנשגבה, וכלל לא היה "קטן".

אלא שאם כן יש להקשות, כיצד שכח שמואל הקטן את מילותיו שלו עצמו, כמבואר בהמשך הגמרא (ברכות שם):

”לשנה אחרת שְׁכַחָהּ, והשקיף בה שתים ושלש שעות, ולא העלוהו. אמאי לא העלוהו, והאמר רב יהודה אמר רב טעה בכל הברכות כולן אין מעלין אותן, בברכת הצדוקים מעלין אותן, חיישינן שמא מין הוא. שאני שמואל הקטן, דאיהו תְּקַנָּה.”

כלומר שנה אחר ניסוח מילות הברכה, ירד שמואל הקטן לפני התיבה כשליח ציבור. וכשהגיע לברכה זו, לא עלה בידו לומר את המילים שהוא עצמו ניסח, אף לא כעבור שעתיים שלוש. ואף שבדרך כלל, מי שהתחיל לגמגם בברכה זו, נחשד מיידית כרשע וכופר, וסולק מתיבת החזן, עם שמואל הקטן נהגו אחרת והמתינו בסבלנות, כי לא יכול להיות שמנסח הברכה עצמו חשוד במינות. ואכן כעבור זמן מה, שב ונזכר בה.

האמנם יתכן שאחר עמל גדול שהשקיע בניסוח הברכה, התקשה באמירת תיבותיה, הרי אלו המילים שלו עצמו. וגם, מדוע דווקא שמואל הקטן נמצא ראוי, הרי מן הסתם היו חכמים נוספים שברוח קדשם יכלו לכוון, ומדוע לא נמצא חכם ראוי לכך, מלבד שמואל הקטן?

תוכנה הנגיבי והמסוכן של ברכת המינים

התשובה שתתן מענה לכל התמיהות, היא תוכנה ומהותה של ברכה זו, שיש בה תוכן מטריד מאד. כלומר, כל עיקרה מבוסס על פעולות שליליות, של הכרתה וכילוי, עקירה ושברון קבוצות מסוימות. תוכן נגיבי כזה, טומן בחובו סכנה רבה מאד. הרי לכל אחד מאיתנו קיימים צדדים אפלים של אלימות, ורצון להילחם.

חיזוקם של נטיות שליליות אלה, אפילו לצורך מלחמה נכונה וצודקת בכוחות הרוע, עלולה להוביל אדם לסגנון חיים כזה. דוגמא פשוטה לכך ניתן לראות במעשים שבכל יום, כגון אדם שהיה צריך להאבק על נושא מסוים, במקום עבודתו. ולצורך כך הרים את קולו ודפק על השולחן, עד שהעניינים הסתדרו. אדם זה, בשובו אל ביתו, עלול מאד להמשיך בגישה לוחמנית זו. ועל סכנה זו אנו מדברים. סביר מאד, שרוח הלחימה ימשיך ללוות את האדם, גם למקומות בהם אין כל צורך.

והנה מוצא שפתינו בתפילת העמידה, מנותב ומתועל לדעתם של אנשי כנסת הגדולה, עת קבעו מה תהיינה תיבות התפילה. דוגמא לדבר ניתן לראות ממה שאומרים בהתרת נדרים "לְדַעַת רַבִּי שְׁמַעוֹן בֶּן יוֹחָאִי וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּנוֹ, וְלְדַעַת רַבֵּנוּ יִצְחָק לְוִרְיָא אֶשְׁפְּנִי". מצאנו סגנון כזה בדברי הגמרא (נדרים כה, א) במשה רבינו, כשהשביע את ישראל בערבות מואב על שמירת התורה, אמר להם: "הו יודעים, שלא על דעתכם אני משביע אתכם, אלא על דעתי, ועל דעת המקום".

יש אפילו מי שניסח אמירה ממש דומה, בנוגע לתפילה, כפי שכתב בספר חמדת הימים (חלק ג פרק ו) ³⁵ וזה לשונו:

"ותפילתנו זו אנו מכוונים דרך כלל לדעת רבי שמעון בן יוחאי הקדוש ולדעת רבי אלעזר בנו הקדוש ולדעת יותם בן עוזיהו הקדוש, ופינו כפיהם, ותפילתינו כתפילתם, וכוננתנו ככוונתם, והרי אנו סומכים עליהם בכל מכל כל,

35. מחברו חי בזמן האריז"ל, ושמו רבי בנימין ב"ר מאיר הלוי זיע"א. רבו המובהק היה רבי חייא רופא זיע"א (נפטר שע"ט). שאר רבותיו: הרמ"ע מפאנו זיע"א (ש"ח - ש"פ). מהר"ם לונזאנו זיע"א (נפטר בשנת ש"פ) ועוד.

יהיו לרצון...".

הואיל וחבויה בכל ברכה עומק דעתם וכוונתם, הכרח גדול היה שהעומד ליצוק את תוכנה של ברכת המינים, יהא אדם שכל מהותו רחוקה כמטחווה קשת מכל לוחמנות או כוחנות שהיא. זך וטהור, צלול ונקי מכל שנאה שהיא. כדי שגם אנו, עת נביע בשפתינו בקשה מיליטנטית זו, לא נבקשה מתוך עוינות ואנטגוניזם כלשהו חלילה, אלא מלב צלול נטול שנאה.

והנה במסכת אבות (פרק ד משנה יט) מסופר כי שמואל הקטן נהג לומר "בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך". וכל המפרשים תהו בפליאה, האמנם אמר זאת שמואל הקטן, הלא זה פסוק מפורש (משלי כד) "בְּנֶפֶל אוֹיְבֶךָ אֶל תִּשְׂמַח, וּבְכִשְׁלוֹ אֶל יִגַּל לִבֶּךָ, פֶּן יִרְאֶה ה' וְיָרַע בְּעֵינָיו וְהָשִׁיב מֵעֲלֶיךָ אָפוֹ". ומדוע קבעה המשנה שהוא יוצר האמרה?

ההסבר הוא, כי בכל אורחות חייו הנשגבים, נהג להקטין את עצמו³⁶. לא ראה באף אחד אויב, או איום כלשהו. כל זה מכח הפסוק אותו שינן שוב ושוב, ולפיו אין לשמוח על האישיות שספגה מכה, כי אם על הרוע שנעלם. אף כי לאמיתו של דבר, טבע האדם הוא, באופן כמעט בלתי נמנע, לשמוח לאיד בנפול אויבו. שמואל הקטן נתייחד בכך, שאמרתו של שלמה המלך הטביעה חותם עמוק בנפשו, עד שנעשתה חלק מחייו. כל כך גבוה התעלה בהנהגה זו, עד שהיה לבו נקי ונטול שְׁנָאוֹת. לכן גם אחר שהתבקש לתקן נוסח שכל עיקרו ומהותו לוחמנית ושלילית, היה מסוגל לבקש על כריתת הרוע, ולשמר את נפשו העדינה, לבל תיפגע ותיטה אחר כוחנות

36. כמבואר בירושלמי (מסכת סוטה פרק ט) ולמה נקרא שמו קטן, לפי שהיה מקטין עצמו.

ולוחמה.

כעת מובן מדוע בחלוף שנה, עת ירד להתפלל, התקשה להגות את מילות הברכה שהוא עצמו תיקן. הוא הרי חי את הדברים שציטט תדיר, וכשבא להגות את מילותיה הקשות של הברכה, ביקש למצוא בנפשו רוגע ושלווה, ללא שריד של אנטגוניזם שהוא, כי רק באופן הזה ניתן לבקש על כריתת הרוע. זקוק היה אותה שעה, להשקיט את המיית הלב, כדי להתעלות לאותה דרגה בה אחז, עת יצק את תיבותיה של בקשה זו.

כנגד מי תוקנה ברכה זו?

כדי להשלים את הנקודה, נסביר עתה מהו אותו גורם שהניע את חכמינו זכרונם לברכה, לתקן ברכה זו. הנה לאחר שהפיח ישו הנוצרי את דת הנצרות בעולם, נטו אחריו מאמינים רבים, שהיו חלק מעם ישראל. קבוצה זו כינתה את עצמה "יהודים נוצרים", והמשיכו להשתתף בחיי הקהילה היהודית, כגון הגעה אל בית הכנסת. ואף נהגו להקריב קורבנות בבית המקדש. עם זאת, למרות שהיהודים סלדו ובחלו בדרכם, עדיין לא נעשו פעולות להוציאם מקרב היהדות, ולא הפכו לאינם מקובלים.

מתי הוחלט בכל זאת להוציאם אל מחוץ לחברה היהודית, היה זה לאחר שנקטו באידיאולוגיה נאלחת ולפיה אין כל הבדל בין היהודים לגויים. השקפת עולם זו, גררה אותם למעשים שפלים ונבזים. כי מאחר ולא נותרו נאמנים לאחיהם היהודים, הותרה הרצועה, וניתן לבגוד בהם. ואכן, הגו עלילות גלזות, הלכו אל השלטונות והלשינו על יהודים אחרים. פעילות בוגדנית זו, הובילה את מנהיגי היהודים להחלטה כי מצב זה הוא קו פרשת המים, עקב הפגיעה הנגרמת ליהודים.

תגובת הנגד של חכמינו זכרונם לברכה לבוגדנותם, כמו שהובא לעיל, היתה תיקון ברכה זו. וכמו שכתב הרמב"ם (הלכות תפלה פרק שני הלכה א):

”בִּימֵי רֶבֶן גַּמְלִיאֵל רַבּוּ הָאֶפִיקוֹרוֹסִין בְּיִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מְצָרִים לְיִשְׂרָאֵל, וּמְסִיתִין אוֹתָן לְשׁוּב מֵאַחֲרֵי הַשֵּׁם. וְכִיּוֹן שְׁרָאָה שְׂזוּ גְדוּלָה מִכָּל צָרְכֵי בְנֵי אָדָם, עֲמַד הוּא וּבֵית דִּינּוֹ וְהִתְקִין בְּרָכָה אַחַת, שֶׁתְּהִיָּה בָּהּ שְׁאֵלָה מִלְפְּנֵי הַשֵּׁם, לְאַבֵּד הָאֶפִיקוֹרוֹסִין.”

צעד קשה וכואב כזה, שמהותו הוצאת חוטאים מכלל ישראל, ננקט לאחר שלא נותרה כל ברירה. וברור שלא נותרה כל ברירה, כמו שהובהר לעיל, אין כל רצון או תקוה שהרשעים ייתמו, אלא שהרשעים ישובו למוטב. כי בכך יתמו החטאים, ממילא מן הארץ. ועדיין, למרות רצוננו החזק לראות בשיפור מעשי הרשעים, לפעמים הרוע מתגבר כל כך בהרסנותו, עד שהוא מכריח אותנו, נגד רצוננו, למתוח גבול ברור, אותו אין לחצות. הקו הזה הוא פגיעה ביהודים, ומסירתם לשלטונות הגויים.

גם בימינו מתוודעים אנו לתוכניות זדוניות, שמדי פעם נטוות נגדנו, ולא אחת, תאוותם אף עולה בידם. ביקורת נוקבת מציפה את לבנו, אל מול רעיונות העוועים שלהם. והשאלה היא, כיצד נצליח לשמר את לבנו הזך משנאה וטרוניה, לבל ניטוף מרירות. מסופר על הרב וולדמן זכר צדיק לברכה, שגם אם היתה לו ביקורת קשה על הממשלה, היה ממלא פיו מים, עת ביקר במדינות חוץ לארץ, וקשר שיחה עם תושבי המקום. מילה אחת של ביקורת על הממשלה, לא נשמעה ממנו. רק במקומות בהם סבר שתהא השפעה לביקורתו, פצה את פיו בצחות לשונו, ודיבר את אשר על ליבו. עלינו ללמוד לשלוט בתחושותינו, לבל יהפכו לחלק ממהותנו. לו

חלילה ייטה לבנו אחריהן, עלולה מציאות חיינו להפוך לחיי לוחמה וכוחנות, גדושי סיאוב ורפש.

נמצא כי יש בה בברכה זו אתגר גדול. מצד אחד נדרשים אנו שלא להעלים עין מן הרוע הקיים, כי יש רע בעולם, ואכן צריך להכרית אותו. אך באופן זהה, יש לנקוט במשנה זהירות, לבל ניפגע אנו עצמנו, מן הצעדים בהם ננקוט נגד כוחות הרוע, העלולים לפגוע בנו.

וְתִכְנְיֵעַם בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ

על פי האמור נוכל להבין מדוע הושם דגש על המהירות – כְּרָגַע יֵאבְדוּ, מְהֵרָה יִפְרָתוּ, מְהֵרָה תִּעֲקָר וכו' וְתִכְנְיֵעַם בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. נקודה זו, כפי האמור בתחילת הדברים, זקוקה להסבר. מאיזה טעם מבקשים על הכנעת הרוע בדחיפות רבה כזו?

ההסבר הראשון לכך הוא, שמדובר בעובדי אלילים, המהווים סתירה לכל המציאות האמיתית, ויש לשאוף לכיליונם חיש מהרה. ואף שאנו מלאי סבלנות והכלה, בכל הנוגע לכל יהודי שדבק ברוע, מפאת הנקודה הפנימית הטובה, שקיימת בנפשו. ולבנו מיחל ומצפה מתוך תקווה לשיפור דרכיו. ופעמים אנו אכן נוחלים הצלחה בהסרתו מדרכו הרעה, פעולה שזכתה בספרים הקדושים לכינוי "בירורי ניצוצות". אך בל נשכח, ברכה זו עוסקת במלשינים, ובאויבי העם. ודווקא מחמת דרכנו הטובה, להתעלם מן הדברים הרעים, דווקא מחמת כך, באה ברכה זו להבהיר, כי הרע הוא רע, ויש לצפות ולבקש על כיליונו.

שנית, וכאן אנו שבים ומתחברים אל האמור. הואיל והושם דגש גדול כל כך על כוחות של איבוד ואנטגוניזם, לצורך הכנעת ושברון הרוע, לכן אנו מייחלים כי הדבר יארע מהר ככל האפשר, לבל נצטרך להמתין או להתמהמה בכך. כי הכח השלילי העוין הזה,

עלול לחדור אל נפשנו, ועלינו למנוע בכל דרך את השפעתו המזיקה.

~ לסיכום ~

נדרש מאתנו איזון רב. מצד אחד, עלינו לוודא כי לא ניפגע מהכוחנות ומהאמצעים הננקטים לצורך ביטול הרע. ומצד שני, עלינו לפקוח עיניים ולהבין כי יש מולנו כוחות של הרס ורוע שרוצים לפורר ולקעקע הכל, ומבקשים אנו את סילוקם וביטולם המוחלט.

נישא תפילה שהרע יעקר בעזרת השם, וכי זה יקרה במהרה. ויחד עם זאת, למרות המלחמה בכוחות הרוע, נחזק את תקוותנו לבל תושפע נפשנו לרעה, אלא יישאר הלב זך ונטול שנאה, שאינו מייחל לכיליון העולם, כי אם לתיקונו השלם.

~~~~

~ ברכת על הצדיקים ועל החסידים ~

”עַל הַצְּדִיקִים וְעַל הַחֲסִידִים וְעַל שְׂאֵרֵי עַמּוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל זַקְנֵיהֶם וְעַל פְּלִטַת בַּיִת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל גְּרֵי הַצְּדָק וְעַלֵינוּ, יְהִימוּ נָא רַחֲמֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ, וְתֵן שְׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת, וְשִׁים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם, וְלַעוֹלָם לֹא נִבּוֹשׁ כִּי בָּךְ בְּטַחְנוּ, וְעַל חֲסִדְךָ הַגָּדוֹל בְּאַמֶּת נִשְׁעָנֵנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה ה' מְשַׁעַן וּמְבַטֵּחַ לְצַדִּיקִים.”

תפילה על הצדיקים

הנה מבקשים אנו כי יהמו רחמי הבורא יתברך, על הצדיקים וכו'. אך לא נזכר על איזה ענין מבקשים רחמים. הווי אומר, יש חסרון מסוים, אותו מבקשים אנו למלא, אך הוא אינו נאמר במפורש. וצריך הסבר, איזה חסרון מבקשים שהקדוש ברוך הוא ימלא?

כמה הסברים ניתנו לכך. הרב שרקי כתב, כי במעברים שבין גלות לגאולה, נדרשת עזרה רבה לצדיקים ולחסידים, ולצורך כך מתפללים עליהם. עבודת השם המתבצעת בגלות אינה דומה לזו הנערכת בגאולה. דווקא האנשים האידיאליסטים ביותר, אחר שהורגלו בסגנון עבודת השם מסוימת, שומה עליהם לשנות את דרכם, ולחדש את סגנון עבודתם. זהו שינוי דרסטי. לצורך כך, אנו מתפללים עליהם, שיצליחו להביא זאת לידי מימוש.

הרב מניטו הסביר באופן דומה, ובדבריו חילק בין דור האבות לדור הבנים. כלומר, הצדיקים בדורות שקדמו לנו, נשארו תואמים לתקופה הקודמת. וחלקם לא הבין שעבודת השם הפרטית בגלות

הסתיימה. וכעת אנו עוברים לעבודת השם הכללית בארץ ישראל. לכן מבקשים ומתפללים שיבינו את דבר השם, כי הם מנהיגי הדור. ואם חלילה תיפול שגגה תחת ידם, יכולה היא להוביל למשגים ותקלות, ואף לטעויות גדולות. לא רק על הצדיקים והחסידים מבקשים בברכה זו, אלא על העם כולו. ואף שהיא מתחילה בצדיקים ובחסידים, הרי מיד אומרים "וְעַל שְׂאֵרֵי עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל", ומוסיפים גם "וְעַלֵּינוּ", משמע כל עם ישראל. ומבקשים עליהם "יְהִמוּ נָא רַחֲמֶיךָ ה' אֱלֹהֵינוּ".

וְתַן שְׂכָר טוֹב לְכָל הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת

והנה ממשיכים ומבקשים "וְתַן שְׂכָר טוֹב לְכָל הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בְּאַמֶּת", כלומר, תן שכר טוב לצדיקים שהשיגו דרגה של מדת הבטחון, וסומכים על הבורא. ומלבד זאת, "וְשִׁים חֲלָקְנוּ עִמָּהֶם". כלומר, גם מי שלא זכה, ומדת בטחונו בקדוש ברוך הוא עדיין איננה שלימה, מבקש לזכות גם הוא למעלת הצדיקים, הבוטחים בהשם יתברך.

אלא שבקשה זו אינה מובנת, מדוע מבקשים שכר טוב עבור הצדיקים, הרי ברור כשמש שהצדיקים יקבלו שכר טוב. ומה הטעם לבקש על כך?

ישוב הדבר הוא, כפי שהסביר הרב איתן זנבר, שלא מדובר על בקשת השכר לזמן העתיד לבוא, אלא שכבר בעולם הזה יקבלו שכר טוב, וכפי שהאריך להסביר. הנה דבר מצוי הוא, שיש אנשים, צדיקים גדולים, המקיימים רצון השם יתברך, ולמרות זאת לא שפר עליהם מזלם, בלשון המעטה. זאת לעומת רשעים גדולים, שנוהגים הפוך לגמרי מרצון הבורא יתברך, ובכל זאת שפר עליהם מצבם, בכל המישורים.

למעשה, זהו דיון בשאלות כגון "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו" אשר הוא עתיק יומין. משה רבינו כבר הקשה ושאל את הקדוש ברוך הוא שאלות אלה, כמובא בגמרא (ברכות ז, א):

"הוֹדַעְנִי נָא אֶת דְּרֻכְךָ" (שמות לג, יג), אמר (משה) לפניו, ריבונו של עולם מפני מה יש צדיק וטוב לו, ויש צדיק ורע לו. יש רשע וטוב לו, ויש רשע ורע לו."

ואכן ברבות השנים, היו צדיקים רבים, ובכללם תנאים ואמוראים, אשר למרות שיעור קומתם הרוחנית האדירה, לא שפר עליהם גורלם. אדרבה, היה רע ומר, כפי שהאריך הרב זנבר שיחיה בדוגמאות רבות.

הפתרון לכך, מונח בתובנה על שורש כל אותם קשיים. כי באמת, הגלות היא שעומדת בבסיס כל הצרות הבאות על הצדיקים. וכל השאלות נופלות כשאנו רואים את אבותינו, אברהם יצחק ויעקב, שבתחילת דרכם התמודדו, כל אחד מהם, עם קשיים גדולים, כגון רעב עקרות וכדומה. ובכל זאת השתנה מצבם לטובה, עלו לגדולה והצליחו בכל. כי בהמשך נעשו עשירים, וישבו בבית השם לאורך ימים, ואף זכו לכבוד רב מאת הגויים.

נמצא כי המענה לכל השאלות מונח בגזירת הגלות, כלומר במצב של הסתרת פנים, שבא לידי ביטוי בסילוק השראת השכינה. כי מצב של "הסתרת פנים" יוצר סתירה בין הצדיק לשכרו הטוב. כל כך גדול הוא הסתר הפנים, עד שניתן לבוא לידי טעויות מרות ונמהרות, כפי שטעה התנא אלישע בן אבויה. כי הנה מובא בגמרא

(חולין קמב, א):

”מאי חזא, איכא דאמרי כי האי מעשה חזא, ואיכא דאמרי
לישנא דרבי חוצפית המתורגמן חזא, דהוה מוטלת באשפה.
אמר, פה שהפיק מרגליות, ילחוך עפר?”

מבואר כי אלישע בן אבויה יצא לתרבות רעה, בעקבות מקרים מסמרי שיער שראה בעיניו, בהם התייסרו צדיקים, למרות שקיימו את רצון הבורא. כגון אב שביקש את בנו לטפס על עץ, כדי לקיים מצוות שילוח הקן, והלה טיפס על סולם רעוע ומת. או שראה את לשונו של רבי חוצפית המתורגמן, שהיתה מוטלת באשפה, ויצא וכפר.

מה באמת ההסבר לכך, הרי קיימו את רצון הבורא, וכיצד זה ארעו להם דברים נוראיים כל כך? אכן כבר ביארה הגמרא שם, שאף על פי שמגיע לצדיקים שכר מצוות, הוא אינו ניתן בעולם הזה, אלא בעולם הבא. מהותה של תשובה זו היא התוצאה של ”הסתר פנים” המאפיין את הגלות. כלומר השכינה מסתלקת, ומסתרת את השגחתה. וכשזו נסתרת, אין כל חפיפה או התאמה, בין מעשי הצדיקים לשכר הראוי להם.

זהו הסבר דברי הכוזרי (הובאו גם לעיל בברכת רפאנו), שפנה רק לחכמי הנצרות והאיסלם, כדי לברר על דתם. תחילה היה סבור, כי רק הנוצרים או המוסלמים רצויים לפני הבורא. אך דרכם של היהודים ודאי איננה נכונה, ולכן לא העלה בדעתו לשאלם, כי עובדת היותם מיעוט בעולם, והכל מואסים בהם, ושונאים אותם מוכיחה כי ההשגחה העליונה אינה מלווה אותם (כוזרי מאמר א אות ד). כיצד אכן ניתן להסביר שמאמיני דת האמת מושפלים וסובלים כל כך? התשובה היא, כאמור, ככל שהנהגת השם בעולם יותר

בהסתר פנים, כך הם יותר מתייסרים ודואבים. וזו מהותה של תשובת הגמרא, שהשכר והעונג לצדיקים ניתנים רק בעולם הבא.

דורות רבים היו הכאב והתלאובה בני לוייה קבועים של עם ישראל. ולמרות שכיום אנו מצויים בעידן נפלא, אין בכך כדי להמעיט ולו במעט מכמויות כוסות התרעלה ששתו בני עמנו, או להקטין את מצרי השאול שעברו עליהם.

על כך בדיוק נתקנה ברכה זו. אומרים לקדוש ברוך הוא כי איננו משלימים עם מציאות בלתי נסבלת זו, שמהותה סותרת את שכרם הטוב של הצדיקים, אלא מבקשים כי עוד בעולם הזה יתגלה שכרם הטוב. במילים אחרות ניתן לומר, כי בקשה זו במהותה מבקשת על גילוי השכינה, כי רק התגלותה תגרום לגילוי השכר הטוב בעולם שלנו.

לְכָל הַבוֹטְחִים בְּשֵׁמֶךָ בְּאַמֶּת, וְשִׁים חֲלָקְנוּ עִמָּהֶם

הנה עֵבֶר קְצִיר, כְּלֵה קִיץ, וְאֶנְחָנוּ לֹא נוֹשְׁעֵנוּ. למרות התפילות הרבות, משך אלפי שנים, עדיין קיימת מציאות כזו, שצדיקים נתקלים בחייהם באתגרים וקשיים רבים. נוכחותם הבלתי פוסקת של המצוקות, גוררים עמם בהכרח ייאוש מכל תקווה שהיא. וכאן המקום בו אנו חייבים להתמלא בביטחון בקדוש ברוך הוא, הן האדם עצמו והן הסובבים אותו. וכשאנו אומרים שגם הסובבים צריכים להתמלא בביטחון כוונתנו, שפעמים רבות אדם מן הסביבה הקרובה שרוי במציאות קשה. וזה הזמן לחזק אותו, לבל יאבד תקווה. צריך לגשת ולומר לו, כי התקופה הקשה חלוף תחלוף. והיא עצמה התקווה שמילאה את ליבותינו, שנים רבות כל כך. אכן לא נענו כל תפילותינו, ובכל זאת היתה אמונה ותקווה, שלמרות המצוקות, התקופה עוד תחלוף בעזרת השם.

תקופת הקורונה יכולה להוות המחשה מעולה לכך. רבים הבריות שנבעתו מפני גלי הקורונה. היו גם מי שהגדילו לעשות ונמס ליבם בקרבם, מרוב ייאוש. המשאב שבכוחו להעניק חיזוק, לעמידה איתנה, מלבד הגברת האמונה וביטחון בקדוש ברוך הוא, הוא ההבנה שהקושי בסוף יתמסמס ויימוג, למרות שעכשיו זה ממש לא קל.

כנגד היאוש, אנו מבקשים להיות מאלה שבוטחים בו יתברך. ואף שהצדיקים עצמם עמוסים באמונה כזו גדולה וחזקה, וימשיכו להאמין בכל מקרה שהוא. הרי אנו, שעדיין לא השגנו דרגת בטחון ראויה, בלתי אפשרי להמשיך במציאות קשה כזו, ואנו רוצים מציאות מתוקנת. ואם יש לאדם את דרגת הביטחון הזו, שכל הקשיים יחלפו כלא היו, הרי הוא מלא בכוחות נפש, שיסייעו בידו לעבור את המשברים.

וְלְעוֹלָם לֹא נִבּוֹשׁ כִּי בְּךָ בְּטַחְנוּ, וְעַל חֶסֶדְךָ הַגָּדוֹל בְּאַמַּת נִשְׁעָנּוּ

אחת השאלות שגרמו חילול השם היתה "אתם היהודים, ומדוע אתם כל כך מושפלים". המענה לקובלנה זו היא בקשתנו, הואיל ואנו נשענים ובוטחים בחסדך הגדול, איננו רוצים להתבייש. אלא, גלה את השגחתך בעולם, כדי שתהיה לנו תשובה, הנה ראו נא, הקדוש ברוך הוא לא עזב אותנו.

מייסד השיבה בארץ, הרב משה בוצ'קו זכר צדיק לברכה, היה נפגש עם אנשים נוצרים, עמם נהג להתווכח. ידוע שביסוד אמונת נצרות עומדת האמונה שעם ישראל נענש, בגלל שלא קיבלו את אותו האיש, והנוצרים הם שהפכו להיות עם סגולה. במפגש אחרי מלחמת ששת הימים, אמר להם הרב: הנה הנביא ישעיהו אמר (ישעיהו מ, א) "נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי". תגידו לי, מי זה עמי? והם נותרו

ללא מענה בפיהם. ובכך באה לקיצה סדרת מפגשים זו על עניין זה. תוקנה בקשה זו, לבל נתבייש, אלא נראה את חסדו הגדול מתגלה.

עומדים אנו בפתחם של ימי חודש אדר, ובסידורים נוסח אשכנז יש פיוט בשם שוֹשַׁנֵּת יַעֲקֹב צְהֵלָה וְשִׁמְחָה, שם מופיעות המילים "לְהוֹדִיעַ שְׂכָל קְוֵיךָ לֹא יִבְשׂוּ". מילים שהפכו גם לשיר מוכר. במילים אלה מובעת הבקשה שכל מי שיש לו תקווה בקדוש ברוך הוא, לא יתבייש. כיצד הן קשורות לסיפור של פורים, אליו מתלווה בכל שנה שמחה גדולה, פורצת גבולות. הטעם לכך הוא, שדווקא באותה תקופה, עם ישראל שרוי היה בחשיכה גדולה של גלות והסתר פנים גדול, שונאינו וצוררנו ביקשו לעשות כלה ושואה, להשמיד להרוג ולאבד. אבל במציאות, ארע ההיפך הגמור. ונהפוך הוא, רבים מעמי הארץ מתייחדים, כי ראו את גילוי ההשגחה העליונה של השם יתברך, שנמצא תמיד, ומשגיח על עם ישראל, בניו האהובים.

חג זה מהווה תזכורת גדולה אודות המציאות האמיתית, שלא משנה מה עובר עלינו, הקדוש ברוך הוא תמיד עמנו. גם אם חלילה יעברו עלינו תקופות קשות, צריך לזכור תמיד שהן רק זמניות. ולכן הגילוי הגדול שארע בימים ההם, עת התגלתה נוכחותה של ההשגחה התמידית, בבירור ובבהירות, גורר שמחה גדולה כל כך.

נאחל שנזכה להמשיך לראות, בין בכלל בין בפרט, בכל המצבים הקשים, את השכר הטוב. שהקדוש ברוך הוא ייתן אותנו כבר בעולם שלנו, כלפינו וכלפי הצדיקים, וכי ילכו גילויי ההשגחה ויתגברו עוד ועוד, עד שנגיע לגאולה השלמה, בעזרת השם.

~ ברכת בונה ירושלים ~

”תִּשְׁכַּח בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עֵינֶיךָ כְּאִשֶׁר דִּבַּרְתָּ, וְכִסֵּא דָוִד עֲבֹדֶךָ
מִהֲרָה בְּתוֹכָהּ תִּכְיֶן, וּבְנֶה אֹתָהּ בְּנֵן עוֹלָם בְּמִהְרָה בְּיָמֵינוּ
בְרוּךְ אַתָּה ה' בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם”.

עיקרה של בקשה זו נסוב אודות בנין ירושלים, ולפיכך מה תמוה הדבר שנשזרה כאן בקשה נוספת על מלכות בית דוד. הלא תיכף ומיד, בברכה הבאה, הבקשה העיקרית היא על מלכות בית דוד “את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח”, ולאיזה צורך נוספה בברכת בונה ירושלים? מה גם, שהיתה אפילו מחלוקת אם לאחד שתי ברכות אלו³⁷, עקב היותם בעלי מסר זהה. ואם בכל אופן חולקו שני מסרים אלה לשתי ברכות שונות, אין זאת אלא משום שבניית ירושלים, שונה במהותה, באופן כלשהו, מהקמת מלכות בית דוד. ומעתה קמה וגם ניצבה התהייה, על שום מה ראו להזכיר את מלכות בית דוד בצוותא חדא עם בניין ירושלים, ושוב בברכה הבאה?

יכול אי מי לטעון, כי אין חשיבות רבה כל כך לשילוב מלכות דוד בברכה זו. ברם לאמיתו של דבר, אין בטענה זו ממש. כפי העולה מדיני ברכת המזון (שולחן ערוך אורח חיים סימן קפז סעיף ד) “אם לא הִזְכִּיר בְּבוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם מְלָכוֹת בֵּית דָּוִד, מִחֲזִירֵינן אֹתוֹ”. כלומר ברכת

37. ראה בתוספות רי"ד (תענית יג, א) שכתב וזה לשונו: “שהיו כוללים ברכת דוד בבונה ירושלים, כדתניא בתוספתא דברכות (ג, כה). אבל התלמוד שלנו סובר כדתניא בההיא ברייתא ואם אמר אלו לעצמן ואלו לעצמו יצא, וכך נהגנו אנו כתלמוד שלנו, שאנו מברכים י"ט ברכות של דוד בפני עצמה ושל בונה ירושלים בפני עצמה”.

בונה ירושלים, ללא הזכרת מלכות דוד, חסרה ממהותה, וצריך לחזור ולהזכיר בה מלכות בית דוד. הרי כי למרות שפוצלו הברכות לשתיים, בתפילת העמידה, הוענקה חשיבות רבה להזכרת מלכות דוד דווקא בבקשה על בנין ירושלים. ובהכרח שיש סיבה שורשית לכך, וצריך להבין מהי?

ונראה, כי יש כאן אכן מהות שלימה, המורכבת מכמה חלקים, כפי שמיד נסביר. בנין ירושלים היא הקומה החומרית, המשמשת הקדמה ובסיס, לזו הרוחנית. דומה הדבר להדלקת נר, משמן ופתילה. כלי ריק נטול שמן, לא יוכל לשמש כנר דולק, ולא תדלוק הפתילה אלא אם כן ימולא השמן בכלי. בדומה לכך, הקומה הרוחנית לא תוכל לשוב ולהופיע אלא אם תקדם לה הכנה של קומה חומרית. יציקת קומה רוחנית ללא החומרית, זכתה בספרים הקדושים לכינוי "אורות בלי כלים"³⁸. וכדי שיהיה לאור על מה לחול, הכרח הוא להכין תחילה קומה חומרית.

כל אדם אף הוא מורכב משתי מהויות שונות גם יחד, חלק הנשמה וחלק הגוף³⁹. וכדי שתבוא הנשמה מן העולם העליון, ותדר מטה אל עולם החומר, זקוקה היא לגוף חומרי, בתוכו תשכון. פטירתו של אדם אין פירושה שהאדם חדל מהיות. כי רק גופו הוא שחדל להתקיים, וכיון שהגוף כבר אינו חי, אין באפשרותה לשהות בגילוי בעולם החומר, לכן עולה היא השמימה, כדי לשוב אל מקור

38. ראה לדוגמא, מה שכתב שער הכוונות לאריז"ל (ענין מנחת שבת) וזה לשונו: "ונודע הוא כי האורות העליונים אי אפשר להם לעמוד בלי לבוש, בשום אופן. ואינם מתגלים בלתי לבוש וכלים, כנודע".

39. כפי שמבואר במקומות רבים "האדם הזה, נפשו מן השמים, וגופו מן הארץ" (ספרי פרשת האזינו פייסקא א. ילקו"ש תהלים פרק פ"ב, סוף רמז תתלא, ועוד).

מחצבתה.

למרות חשיבותו העליונה של הגוף, בהיותו כלי ומקום משכן עבור הנשמה, מה שמחייב לטפל בו כראוי. עדיין יש להימנע מעיסוק מוגזם בטובתו של הגוף, יתר על המידה. כי סכנה רבה טמונה בכך, שהגוף יתפוס את מרכז תשומת הלב, והנשמה לעומת זאת, תידחק ולא תבוא לידי ביטוי.

את הביטוי על בנייתה החומרית של ירושלים, אנו מוצאים בבקשה "תִּשְׁכֹּן בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ". כלומר הקומה החומרית היא זו שעומדת במרכז ברכה זו, כי החומר הוא הבסיס לשוב השראת השכינה. וכדי להשיבה אל ירושלים, עלינו לפעול בדרכים חומריות. כיצד תוכל השכינה לשכון בירושלים פעם נוספת, ללא בנינים? הלא גם השכינה מצויה יחד עם ישראל, בגלות. כמאמר רשב"י (מגילה כט, א) "כמה חביבין ישראל לפני הקדוש ברוך הוא, שבכל מקום שגלו, שכינה עמהן". לכן אנו מבקשים שתיבנה ירושלים, ויחד עם זה גם השכינה תחזור לשם. כי הקמה חומרית של בניני ירושלים, ממהרת את שיבתה של השכינה.

יש סידורים בהם מובא בכתב קטן שצריך לכוון במילים "כסא דוד עבדך" על משיח בן יוסף שלא ימות על ידי ארמילוס הרשע⁴⁰,

---

40. כתב מהרח"ו (שער הכוונות דרושי העמידה - אות ו) וזה לשונו: "באמרו וְכִסֵּא דָּוִד עֲבָדְךָ מְהֵרָה בְּתוֹכָהּ תִּכְיֶין, צריך לכוין כוונה זו, אשר פירושה שמעיה ואבטליון למורי ז"ל, יום א' אשר הלכנו לגוש חלב, להשתטח על קבריהם, ושם אמרו לו הם עצמם, שצריך לכוין במלות אלו בג' תפלות שבכל יום ויום, לכוין להתפלל להשם יתברך על משיח בן יוסף שיחיה ולא ימות על ידי ארמילוס רשיעא כו' ועליו אנו מתפללין וכסא דוד עבדך מהרה בתוכה תכין".

וננסה לבאר את הדברים:

תקומתו של עם ישראל במדינתו, מלווה בהכרח במאבקים אין ספור, בין הצד הגשמי לצד הרוחני. כל כך איתן הוא המאבק, עד שחלק מן הרבנים אמרו כי מוטב לזנוח את ההתעסקות החומרית המסובכת. ואף הגדילו במכתביהם ואמרו, שלא כדאי לעלות לארץ, כי אפשר להתקלקל, ולא תמיד למצוא את הקהילה הנכונה.

יתכן כי זו אחת המשמעויות של הבקשה על אי מיתת משיח בן יוסף. כלומר, מבקשים אנו שלא תיווצר דעה כזו המתנגדת להקמת הקומה החומרית של הארץ, כדי להימנע מהתמודדות. כי גם הקומה החומרית הכרחית היא להשראת השכינה, ובלעדיה, לא תשרה השכינה בארץ. ולחזק בקרבנו את התובנה כי העיסוק בפן החומרי של עם ישראל, הוא קירוב וזירוז של גילוי השראת השכינה בישראל.

לפני זמן מה, שבו כמה תלמידים מהשירות הצבאי אל ספסל הלימודים בישיבתנו. אחת הנקודות שעלו ונשנו בשיחות עמם היתה, שבתחילת הצבא הם אמנם הצליחו לעמוד ברמה רוחנית נעלה יותר, בהקפדה על הלימוד היומי. אבל בהמשך, מפאת עומס התפקידים, התקשו להתמיד בכך. עובדה שגרמה לתחושה מסוימת של ירידה, כי פתאום יש לחייל פחות זמן, והוא מתעסק יותר בעולם החומרי, מה שגורם לכך שהוא פחות יכול ללמוד.

נראה לי שצריך להעיר על תחושה זו, כי התפיסה הנכונה של מצב כזה, בראש שלנו, צריכה להיות "הרי אנו עסוקים במצוה". ולמרות היותה של תקופה זו עמוסה במטלות צבאיות, ופחות אפשר ללמוד בה, סוף כל סוף אנו מצויים בעלייה רוחנית, כי עוסקים בדבר קדוש, בבנין ירושלים והגנה על האומה בארצנו. העיסוק ברבדים החומריים של יישוב הארץ, הוא ממש דבר רוחני,

כי בכך מכינים את כסא דוד. עורכים הקדמה לברכת צמח דוד, להופעה של משיח בן דוד, לכן למרות שהכנת הכסא הוא דבר חומרי, הרי זו התעסקות של קודש.

נמצא כי הקושי שנגרם לאותם תלמידים יקרים, אותו חשו עקב עיסוקם בבנין החומרי של ארצנו, ירידה כלשהי במצבם הרוחני, הוא בדעתם. כי השקפת העולם הנכונה היא, שהעיסוק בבנין החומרי של עם ישראל, שהוא גם בנין מלכות בית דוד, הוא הכנת כלי לאור. אם נרכוש תובנה יקרה זו, לא נחוש כל תחושת ירידה. כי אין הפרדה בין העולם הצבאי החומרי, לבין ההישג התורני או הרוחני. אלא כאמור, העולם החומרי הוא ענין אלוקי, וזה יקל על המעברים האלו, שלא יהיו כל כך חדים.

עתה נשוב להסביר לאיזה צורך שולבה מלכות בית דוד בבנין ירושלים. כי אף שנראה לכאורה, שנושא מלכות בית דוד שונה ונפרד מהנושא של בנין ירושלים, האמת היא, שבכך הורו לנו חכמים, מתקני נוסח התפילה, כי אין לנתק ביניהם, מאחר וניתוק כזה עלול לגרום לירידה רוחנית. שכן אחת היא העיסוק החומרי של בנין ירושלים, כמו העיסוק הרוחני בביסוס מלכות בית דוד. אדם שחסרה לו ההבנה כי העיסוק בבנין ירושלים, הוא ההקדמה וההכנה להחזרת מלכות בית דוד, מחזירים אותו, עד שיתעמק ויבין כי דווקא העיסוק החומרי, דווקא הוא מהווה חלק מהשבת השכינה. רבים מן התלמידים שאכן הבינו את הקשר והחיבור בין העיסוק בחומר ובבנין הארץ לבין הכנת מקום להשראת השכינה, הצליחו לנצל את זמנם המועט בצבא, לטובת המשך עלייתם הרוחנית, ובכללה קריאה בתורה ועיון במסכתות, ושאר ענינים רוחניים, ומהם היו אף כאלה שסיימו מסכתות.

~ לסיכום ~

העבודה המוטלת עלינו בברכה זו היא, להפנים את החיבור בין בנין ירושלים למלכות בית דוד. ולהבין שגם העיסוק ברבדים החומריים של בנייה ותקומה, גם הוא חלק אינטגרלי בלתי נפרד מהעיסוק בענייני קודש. וצריך לדעת שהקדוש ברוך הוא בונה את ירושלים, ואנו שותפים שלו.

~~~~

~ ברכת מצמיח קרן ישועה ~

"אֵת צֶמַח דָּוִד עֲבַדְךָ מִהֲרָה תִצְמַיֵחַ, וְקִרְנֵו תִרְוֵם בְּיִשׁוּעָתְךָ. כִּי לְיִשׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ וְצִפִּינוּ כָּל הַיּוֹם. בָּרוּךְ אַתָּה ה' מִצְמִיחַ קֶרֶן יִשׁוּעָה".

ברכה זו שמה דגש על נושא הצמיחה. לכן נמקד את הדברים הן מההיבט של צמיחת מלכות בית דוד, והן מן הזווית הנוגעת לצמיחה האישית של כל אדם.

המשיח כונה כבר בכתובים בלשון צמח, ככתוב (זכריה ו, יב) "הִנֵּה אִישׁ, צֶמַח שְׁמוֹ", וְאוֹמֵר (ירמיה כג, ה): "וְהִקְמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צְדִיק וּמֶלֶךְ מֶלֶךְ וְהִשְׁפִּיל וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה בְּאֶרֶץ". ובמדרש אמרו (במדבר רבה יח, כא) שאיש זה הקרוי צמח, הוא המשיח. כינוי הליך הגאולה, וגם שמו של המשיח, מנקודת ראות של "צמיחה", מצביע על קשר מהותי בין תכונות הצמח, לתכונות המשיח. וצריך להבין, מהי אותה תכונה מיוחדת, המשותפת לצמח ולמשיח בן דוד?

נראה, כי בניגוד להליך שארע בבריאת העולם, עת נוצרו כל הבריות יש מאין, כל מה שמתפתח בעולם, מאותה עת, נעשה בדרך הוצאה מן הכח אל הפועל. כלומר, כל ההתפתחויות נמצאות בכח, אך לא בפועל. וזו תכונה אחת שניתן ללמוד מן ה"צומח".

תכונה נוספת הנלמדת מן הצמח, הוא קצב ההתפתחות. לו היה הצמח גדל במהירות הבזק, היה ניתן להבחין בהתפתחותו, מכל נקודת מבט שהיא, אך לא כך הוא. הצמח מתפתח אט אט, מיום

אל יום, עקב בצד אגודל. רק כעבור תקופה, ניתן לראותו ניצב על עומדו, בשיא פריחתו.

גאולת מצרים, ארעה בניגוד מוחלט להליך הצמיחה. החפזון והקדחתנות ליוו את כל שלביה, כמאמר הכתוב (דברים טז, ג): "כִּי בַחֲפִזוֹן יֵצְאֶת מִאֶרֶץ מִצְרַיִם". סיבת החפזון היתה, מעורבותו הבלעדית של הקדוש ברוך הוא, בכל שלבי המילוט. פעולה שזכתה לכינוי "אתערותא דלעילא". הוא לבדו פעל עשה והוביל את כל הליכי ההיחלצות, כפי שנאמר (שמות יט, ד) "וְאֵשָׂא אֶתְכֶם עַל פְּנֵי נְשָׁרִים". כלומר, אני הוא שפעלתי והובלתי במהירות הבזק, את הצלתכם. כפי שמתאר רש"י שם על אתר: "שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן, ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת, נקבצו כלם לרעמסס". לא היו אלה ישראל שהשתדלו ועשו מאמצים שונים להשתחרר, אלא הקדוש ברוך הוא לבדו, הוא שהוביל את כל הליכי היציאה.

כחלק מ"אתערותא דלעילא" זו, לא הסתפק הקדוש ברוך הוא בחילוצם ממצרים, אלא העביר את ישראל מהפך מוחלט, מעם נכבש נכנע ומובס, לעם אצילי ומלכותי. פעולה שהכתוב הנזכר לעיל מגדיר "וְאָבֵא אֶתְכֶם אֵלַי", כפי שפירש אור החיים הקדוש שם:

"הגם שהיו גוי מקרב גוי ערום ועריה בלא שום התעוררות אף על פי כן אני הבאתי אתכם אלי ולא אתם התקרבתם אלי".

וכן כתב רבי צדוק הכהן:

"שֶׁהָיוּ אֵזֶּי יִשְׂרָאֵל מְשֻׁקְעִים בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה שְׁעָרֵי טְמֵאָה, וְהָיָה יִתְבָּרֵךְ הוֹצִיאָם מִשָּׁם בְּלִי אֶתְעָרוּתָא דְלִתְתָּא" (פרי צדיק פסח אות כד).

גאולת ישראל העתידה תהא שונה בתכלית, כי אופייה יישא תכונות של צמיחה. השתלשלות האירועים שתגרום לה, לא תתרחש בקצב מהיר, כחץ מקשת. אלא כפי שהכתוב אומר (ישעיהו נב, יב):

”כִּי לֹא בְחַפְזוֹן תִּצְאוּ, וּבְמְנוּסָה לֹא תֵלְכוּן”⁴¹.

בשונה ממצרים, הליכי הגאולה העתידה תלויים רק בבעירה הפנימית, ובהתעוררות שתבוא מן השטח כלפי מעלה, מה שהספרים הקדושים מכנים ”אֲתַעְרוּתָא דְלִתְתָּא”. עלינו לדרוש ולבקש את הגאולה בכל לב, ואלה הליכים האורכים זמן רב. ולמרות שמבקשים ”אֵת צֶמַח דְדוּד עֲבָדְךָ מְהֵרָה תְצַמִּיחַ”, התפתחותה אורכת בכל אופן זמן ממושך.

תפיסה זו חשובה לכל שטחי החיים. כי בדיוק כמו שהכח הרוחני של מלכות בית דוד, טמון בתוכנו, ונמצא בהליכי צמיחה והתפתחות. והגעתו לבשלות מוחלטת, תלויה במעשינו האישיים, ולא בגורמים חיצוניים. כך גם הליכי התפתחות אישיים, בכל שטחי החיים, אינה תלויה בגורמים חיצוניים, אלא במעשינו, ובהתאמצותנו. אל לנו לזלזל בכישורים הגדולים, רבי עוצמה,

41. חכמינו זכרונם לברכה האריכו בדבר בכמה מקומות, כגון המובא במדרש (תנחומא פרשת דברים פרק א): ”שִׁבְשַׁעָה שְׁהִקְדוּשׁ בְרוּךְ הוּא מְגַלָּה שְׁכִינְתּוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינוֹ נִגְלָה עֲלֵיהֶם פְּאֻחַת וְכוּ' מֵהַ קְדוּשׁ בְרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה, מְתַגַּלָּה לָהֶם קִמְעָא קִמְעָא. בְּתַחֲלָה מְשִׁישׁ אֵת הַמְדָּבָר, שְׁנֵאֵמַר: יִשְׁעוּס מְדָבָר וְצִיָּה. וְאַחֲרֵי כֵן, תִּגַּל עֲרֵבָה וְתַפְרַח פְּחַבְצָלָת. וְאַחֲרֵי כֵן, פְּרַח תַּפְרַח. וְאַחֲרֵי כֵן, כְּבוֹד הַלְבָנוֹן נָתַן לָהּ. וְאַחֲרֵי כֵן, הִמָּה יָרְאוּ כְבוֹד ה' הָדַר אֶל־הֵינּוּ”.

וכן במדרש תהלים (שוחר טוב סוף מזמור יח): ”כתוב אחד אומר מגדיל וכתוב אחד אומר מגדול, אמר רב יודן לפי שאין הגאולה של אומה זו באה בבת אחת, אלא קימעא קימעא. ומהו מגדיל, שהיא מתגדלת והולכת לפני ישראל וכו' לכך היא באה קימעא קימעא ומתגדלת והולכת”.

הגנוזים בנפשנו. אשר התברכנו בהם, אם מכח ההורים שנטעו בנו כוחות גדולים, אם מכח הנשמה של האדם. כל שעלינו לעשות הוא להתאמץ בחשיפתם, והוצאתם מן הכוח אל הפועל.

למרות שזה פשוט, ניתן ללמוד על נוכחותם של כוחות גדולים בקרבנו, מדברי הגמרא (נדה ל, ב) שם מובא כי בעוד העובר מתפתח בבטן אמו, מלמדים אותו את כל התורה כולה. אך כשהוא בא לאויר העולם, מגיע מלאך וסוטר על פיו, כדי שישכח את התורה כולה. ואף כי דברים אלו מעוררים תהייה, כי אם המלאך משכח את תלמודו, מדוע מלמדים אותו תחילה? אבל המענה לכך הוא המסר החשוב, המבקש להבהיר כי ביד כל אחד ללמוד את התורה כולה. אין רכישת התורה מוגדרת יצירה "יש מאין", אלא חשיפת יכולות גנוזות, והוצאתם מן הכוח אל הפועל. האדם כבר למד את התורה כולה, וכשעמל על לימודה, דומה הדבר לחזרה על לימודו.

למעשה, עלינו לדעת שגילוי משיח וצמיחת מלכות בית דוד אינם בגדר "לא קיימים", כי הם באמת נוכחים נמצאים וקיימים. עלינו מוטלת המשימה להכשיר את השטח, להכינו לגילוי הנרצה. לעורר את לבבות ישראל, בתשוקה וציפייה להשלמת הליך הגאולה. וגם, מבקשים אנו בברכה זו שנצליח להוציא לפועל, לממש ולהצמיח, את הכישורים הגדולים הטמונים בכל אחד מאתנו. להביא לידי ביטוי את הנשמה האלוקית, כחלק מן הגילוי של מלכות בית דוד, שכל העולם יראה כי הקדוש ברוך הוא שוכן בקרבנו.

כִּי לִישׁוּעָתְךָ קָוִינוּ וְצִפִּינוּ כָּל הַיּוֹם

משמעות המילים מגלה, כי קיימת חשיבות רבה לציפיה עצמה. כלומר, הציפיה עצמה, תגרום לצמיחת הישועה. ולכן אומרים "את צמח דוד תצמיח", ומדוע, "כי ציפינו כל היום". לא רק בברכה זו אנו

פוגשים בנחיצותה של הציפיה לישועה, אלא גם בגמרא (שבת לא, א) שם אמרו כי בשעה שמכניסים אדם לדין, שואלים אותו מספר שאלות, ובהם "האם צפית לישועה". שוב אנו מוצאים זאת בפסיקתא (רבתי, פסקא לד, גילי מאד בת ציון ד"ה דבר אחר גילי) שאמר הקדוש ברוך הוא לצדיקים, לא יפה עשיתם שחיבתם לתורתך ולא חייתם למלכותי. הרי שגם צדיקים המחבבים תורה, נדרשים לצפות לישועה.

אך מדוע יש לה חשיבות רבה כל כך, לציפיה?

התשובה היא, שבכח הציפיה אנו מקדמים את הגאולה. כפי שאמרו חכמים (ילקוט שמעוני איכה רמז תתקצז):

"בשעת חורבן הבית אמר יצחק אבינו לפני הקדוש ברוך הוא, ריבוננו של עולם שמא אין חזרה לבנים. והשיב הקדוש ברוך הוא אל תאמר כך, יש דור שהוא מצפה למלכותי, מיד הם נגאלים, שנאמר 'ויש תקוה לאחריהם נאום ה' ושבנו בנים לגבולם'".

כלומר, אם יקום דור שבניו מקווים לאחריהם, מיד ושבנו לגבולם.

אם כי, למרות חשיבותה של הציפיה, שטף טרדות החיים תופס את תשומת לבו של אדם. המחשבות נעות על ציר העניינים האישיים, בכל גיל שהוא. הצעיר טרוד במחשבות ותוכניות על עתידו, מבקש הוא לישא אשה, להתחתן, לגדל ילדים. המבוגר יותר עסוק בטרדות הפרנסה, או ענייני רפואה ובריאות. סופו של דבר, עם היותנו מצפים לישועה, חסרה ציפיה אקטיבית. דומים אנו לחייל שהופקד על עמדת שמירה כלשהי, ומפאת עיסוקיו הפרטיים זנח אותה, ופנה הצידה, לטפל בהם. רק מידי פעם, הפנה את ראשו, כדי לוודא שהכל כשורה. ברור שהוא חוטא למטרה, כי לא תיתכן

מציאות כזו, שעמדת השמירה תופקר ותיוותר פנויה. הפוך בדיוק, נדרש הוא הצופה להיות ערני ודרוך, עד רגע סיום המשמרת.

כך מבואר בדברי הרב קוק זכר צדיק לברכה, שכמו שהצופה עומד על המשמר ימים ואף שנה, ואינו נוטש את העמדה, אפילו לא קרה דבר, ודריכות תמידית מלווה אותו בכל תנועותיו. כך גם רמת הציפייה לישועה שלנו צריכה להיות הגבוהה ביותר. צריכה היא שתדמה לזו של הלוחמים היוצאים למבצע רציני, שדריכותם וערנותם לכל המתרחש סביבם, עומדת ברף הגבוה ביותר. הכדור טעון בבית הקנה, כדי שברגע בו ירים האויב את ראשו, הוא יחוסל מיידית. כך נראית ציפייה אקטיבית.

נמצא כי מצד אחד עלינו להמתין ולראות כל הזמן מה יהיה. אך מצד שני, לא להיכנס לשאננות. אדרבה, עלינו להיות אקטיביים כמו צופים, הרואים מתי נפתחת הזדמנות או שעת כושר, לקדם את הגאולה. כלומר, כל אחד צריך לשאול את עצמו, מה הוא יכול לעשות, או להוסיף, כדי לקרב את הישועה.

~ ברכת שומע תפילה ~

”שִׁמַע קוֹלֵנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ, אָב הַרְחֵמוֹן רַחֵם עָלֵינוּ, וְקַבֵּל
בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ, כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלוֹת וְתַחֲנוּנִים
אֲתָה, וּמְלַפְנֵיהָ מְלַכְנוּ, רִיקָם אֵל תְּשִׁיבֵנוּ. חָנּוּנוּ וְעֲנֵנוּ וּשְׁמַע
תְּפִלָּתֵנוּ. כִּי אֲתָה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ
תְּפִלָּה.”

ברכה זו תובעת הסבר, כי לכאורה, אין בה צורך. הרי ברכות האמצע מפרטות את כל צרכנו, החל מאתה חונן, שם פורטו הצרכים הפרטיים. וכלה בברכת קיבוץ גלויות, ממנה ואילך פורטו הצרכים הנוגעים לכלל. וברור לגמרי כי מייחלים אנו שהשם ישמע לתפלתנו. מהו איפה הצורך בברכה זו, שלכאורה אינה אלא כפילות סתמית.

נראה, כי שתי סיבות משמעותיות הביאו לכך. האחת, לבל נחשוב כי התפילה נחשבת כאמצעי בלבד, להשגת משאלותינו. כלומר, יש מקום לחשוב שהתחינה המופלת לפני הבורא, באה לצורך הגשמת משאלות, ולא כדי לזכות בתואר "מתפלל". יתירה מכך, ניתן לחשוב שהתפילה משמשת תחליף לעבודת הקרבנות. הרי כך מובא בגמרא (ברכות כו, ב): "רבי יהושע בן לוי אמר, תפלות כנגד תמידין תקנום". וכפי שמפורט שם בגמרא, תפילת שחרית נתקנה כנגד תמיד של שחר, מנחה כנגד תמיד של בין הערביים, וערבית כנגד איברים הנקרבים על המזבח כל הלילה.

ברם, מדברי חכמינו ניתן להיווכח, כי לא כך הוא. מובא בגמרא (מגילה יז, ב - יח, א) "וכיון שנבנית ירושלים בא דוד וכו' וכיון שבא דוד באתה תפלה". הווי אומר, גם אחר הגאולה, נמשיך ונתפלל. ואם התפילה משמשת רק אמצעי להשגת מבוקשנו, כבר אין צורך להתפלל, שהרי כבר השגנו את מבוקשנו, ירושלים נבנתה, ומלכות בית דוד שבה וצמחה. ומלבד זאת, כבר שבה עבודת בית המקדש לסדרה, והקרבנות מוקרבים תמידים כסדרם.

בכל זאת, למרות שבאו משאלות הכלל לידי מימוש, ולמרות ששבה עבודת המקדש לסדרה, נמשיך ונתפלל, ללא הרף, כלשון הגמרא:

"וכיון שבא דוד, באתה תפלה".

פשר הדבר הוא, שיש לתפילה ערך עצמי. היא הלא הגורם המקשר ביננו לבין הקדוש ברוך הוא, באמצעותה אנו משבחים ומפארים אותו, ומראים את תלותנו רק בו. ואף שאם חפצים אנו במשאלה כלשהי, והדרך להשגתה היא על ידי בקשה מהבורא, מהותה העקרונית של התפילה איננה כלי או דרך להגשמת משאלות, אלא מטרה לכשעצמה. לכן גם לאחר שבא משיח ומקדש וקורבנות, לא נפסיק להתפלל, כדי שנחדיר את הקשר בינינו לבורא, בקרבנו, בכל עת מצוא.

הסיבה השניה להוספתה של ברכה זו היא, כדי שתקלוט נפשנו את נוכחותה של האוזן הקשבת, השומעת בכל עת ובכל שעה, את משאלותינו, כפי שמיד נבאר ונוכיח.

הנה מובא בגמרא (ברכות לא, א):

"אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם בא לומר אחר תפלתו, אפילו כסדר של יום הכיפורים, אומר".

ונחלקו הראשונים אם הכוונה שיש הגבלה מסוימת על שאילת הצרכים בברכות שמונה עשרה, כפי שסבורים רבינו יונה (ברכות כב, ב בדפי הרי"ף ד"ה אעפ שאמרו), והמרדכי (ברכות פרק חמישי סימן קד). או שאין כל הגבלה, וניתן לבקש בכל ברכה מעין הברכה, ובשומע תפילה יכול לשאול כל צרכיו בכל ענין שהוא, כפי שנקטו הרמב"ם (פרק ו מהלכות תפלה הלכה ב והלכה ג), והרא"ש (ברכות פרק הסימן כא).

למעשה, הכריע הבית יוסף שמעיקר הדין ניתן להקל, אבל אם רוצה להאריך, יעשה כן רק בסוף התפלה כמו שכתב (אורח חיים סימן קיט, סוף ד"ה ומ"ש): "וכיון דהרמב"ם והרא"ש ז"ל בחדא שיטתא אזלי הכי נקטינן. ומכל מקום טוב לחוש לדברי ה"ר יונה ז"ל". בשולחן ערוך הביא את שתי הדעות, וכתב כי גם לרבנו יונה, המתיר לבקש בברכות האמצעיות על ענייניו האישיים השייכים לברכה, בלשון יחיד. אך על כל נושא שהוא, אין הוא רשאי לבקש, מלבד בברכת שומע תפילה, שהיא המקום בו ניתן לבקש כל בקשה פרטית. וכיון שלחלק מהראשונים אין להאריך גם בשומע תפלה, ראוי וטוב להמתין לסוף התפילה, סמוך ליהיו לרצון, ושם אפשר להאריך כמה שרוצים.

ההיגיון העומד מאחורי הוראה זו הוא, שלמרות ההיתר להוסיף בקשות שונות, ראוי להימנע משינוי מבנה התפילה ומהותה, כי זו נבנתה כמערכת מסודרת. לכן למרות שיש זווית אישית לכל אדם, ראוי לוודא שלא לחרוג יותר מידי. ובכל זאת, למרות החשיבות הגדולה בעיסוק בצרכי הכלל, הצד הפרטי עלול להישכח, לכן הוכן מקום לעניינים הפרטיים של כל אדם, בברכת שומע תפילה.

משמעות הדבר היא, שביקשו חכמים להחדיר בנו את היסוד שהקדוש ברוך הוא שומע תפילה. כי משך כל תפילת העמידה, עד ברכת שומע תפילה, עסוקים בהגשת בקשות רבות ומגוונות. אך

כיון שאנו קרוצי חומר, ואיננו שומעים כל מענה או תגובה לבקשות, יכולים אנו לחשוב כי אין אף אחד ששומע את הבקשות. בעוד שהמציאות היא, שכל בקשה נשמעת אצל הקדוש ברוך הוא. פעמים הוא משיב על הבקשה בחיוב, פעמים בשלילה, ופעמים אינו משיב כלל. אך בכל מצב, הוא תמיד שומע.

כאן בברכה זו, אנו מחדירים מציאות זו בתוכנו, שהקדוש ברוך הוא שומע את תפילותינו. גם כאשר המענה אינו כרצוננו, אין הדבר מוכיח שהקדוש ברוך הוא לא שומע. רבי נחמן מברסלב התבטא על כך במספר מקומות⁴², וכתב שאחת הסיבות לאי התקדמות אנשים בנושא התפילה היא, חוסר אמונתם בכך שהקדוש ברוך הוא אכן שומע לתפילות.

זו הסיבה השניה מחמתה הוסיפו חכמים ברכה זו, לאחר כל הבקשות. כי ביקשו להחדיר בתוכנו את האמונה, שכל תפילה נשמעת היטב אצל הקדוש ברוך הוא. ואכן, יש מי ששומע ומאזין

42. ראה ליקוטי מוהר"ן בכמה מקומות, כגון (אות סב, יחוד האכילה) וזה לשונו: "ובאמת אם היה יודע האדם ידיעה בלב שלם, שמלא כל הארץ כבודו, והקדוש ברוך הוא עומד בשעת התפלה, ושומע התפלה, ודאי היה מתפלל בהתלהבות גדול, והיה מדקדק מאד לכוון את דבריו. ובשביל שהאדם אינו יודע זאת ידיעה בלב שלם, בשביל זה אינו מתלהב כל כך, ואינו מדקדק כל כך".

שוב כתב כן (שם אות קנה - עצבות היא מדה רעה) וזה לשונו: "בודאי אם היה לו אמונה שלמה, והיה מאמין שהשם יתברך עומד עליו, ושומע כל דבור ודבור שיוצא מפיו, ומאזין לקול תפלתו, בודאי לא היה לו שום עצבות ועצלות וכבודות בתפלתו, ובודאי היה מתפלל כראוי".

וראה בקיצור ליקוטי מוהר"ן (אות ב - אמור אל הכהנים) וזה לשונו: "אל יטעה חס ושלום שהשם יתברך אינו שומע תפילותיו ושיחותיו כלל, רק יאמין באמונה שלימה שהשם יתברך שומע ומאזין ומקשיב כל דיבור ודיבור של תפילה ותחינה ושיחה, ואין שום דיבור נאבד חס ושלום".

לבקשות. אל לו לאדם לומר, מה לי בכך שבקשותי נשמעות, אם הן אינן נענות בחיוב? משום שעצם העובדה שיש מי ששומע ומקשיב לבקשות, יש בה תועלת גדולה לאדם.

אוכל להעיד, ממעשים שבכל יום, שאנשים שונים ניגשים אלי כדי להתייעץ, בנושא כזה או אחר, ואין בפי מענה. כפי שארע פעם, עת נכנסתי לנחם משפחה אבלה על מות האם. היה זה מאורע טראגי, בו לאחר מסיבת האירוסין של בנה, שבה אל ביתה, ובתאונת דרכים קשה מאוד, נפגעה ומתה. קשה מאד למצוא מענה לכך, ואין מה להגיד. לכן אמרו חכמים בגמרא (ברכות ו, ב) "אגרא דבי טמיא, שתיקותא". כלומר עיקר השכר שמקבלים על ההליכה לבית האבל, היא על השתיקה. הווי אומר, קשה לפתוח פה ולדבר, במקרים אלה. ומן הראוי לשתוק ולהקשיב לדבר האבלים. לא תמיד יש לנו פתרון למאורע הטראגי, אבל עצם זה שהאזנים כרויות למשמע דברי האבלים, יש בכך תועלת גדולה.

~ לסיכום ~

אחר הבקשות השונות שהגשנו בברכות האמצע של העמידה, מייחל לבנו ומשתוקק לחזות בהתגשמות משאלותינו. יחד עם זאת, צריכים להבין את החסד הגדול של הקדוש ברוך הוא, שהוא שומע תפילה, ואפשר להשיח בפניו את כל הרגשות והתחושות שלנו, הן אלה הכואבות, והן המשמחות, וכל מגוון הרגשות.

נאחל שנזכה לא רק לכך שהקדוש ברוך הוא ישמע את תפלתנו, אלא שהם גם יתקבלו, ונתקדם לגאולה השלימה. אך גם נזכור, שהקדוש ברוך הוא תמיד שם, ותמיד שומע את תפילתנו.

~~~~

~ ברכת רצה ~

ענין הרצון מופיע מספר פעמים בברכה זו, לכן נקדים כמה מילים בגודל חשיבות הרצון, כי זו אכן מעלה חיונית מאד, וחשוב להבהיר אותה.

המשמעות הכבירה של הרצון

בפרשת ויקהל נאמר (שמות לה, לה) "מִלֵּא אֶתְּם חֻכְמַת לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל מְלָאכָת חָרְשׁ...". כלומר, הקדוש ברוך הוא מילא את החכמים שעסקו בבנין המשכן, בחכמת לב, לצורך עשיית המשכן. והקשה הרב שמואל בורנשטיין (שם משמואל, פרשת ויקהל תרעג ד"ה מלא אותם) מדוע נוספה המילה "לעשות", הרי די לתאר כיצד נתמלאו החכמים בתבונה.

אכן ההסבר הוא, כפי שכתב שם, שבכך גילתה התורה כי נחשב להם רצונם לעשות, כאילו כבר עשו את שבקשו. ובזה ביאר השם משמואל את המובא בגמרא (ברכות ו, א):

"חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה מעלה עליו
הכתוב כאילו עשה".

כלומר, פעמים רבות ניתן לראות שאדם אפילו לא חושב לעשות מעשים כלשהם, שלפי דעתו הם מעל או מעבר למדרגה הרוחנית שלו. עובדה זו מונעת אותו אפילו מהרצון להוציא מעשה כזה אל הפועל.

אך אם התעורר בקרבו רצון לבצע פעולה טובה, ומאיזו סיבה לא הוציאה אל הפועל "מעלה עליו הכתוב כאילו עשה". כלומר,

עצם התעוררות הרצון בתוככי הנפש, מוכיחה ומגלה כי האדם כבר שייך לדרגה זו, או למעשה הזה. דוגמה לדבר, מחשבה על סיום מסכת, שיש מי שרואה בה כמטרה בלתי מושגת. אך הרואה בה מטרה ברת יישום, והרצון לכבוש יעד זה אכן התעורר בלבו, הוא אכן שייך לכך, ולא תהיה לו בעיה להשיגה⁴³.

לכן כתבה התורה את המילה "לעשות", אף שנראית מיותרת לכאורה. כי רצתה לומר, שאם התעורר אצל האדם רצון להקים משכן, והוא שואף לכך בכל לבו, הרי הוא מוגדר ונחשב כמי שוודאי יוציא מטרה זו אל הפועל.

נמצאנו למדים כי אין לזלזל ברצונות ובשאיפות הפנימיות הממלאות את חדרי לבנו, כי הרצון הוא המניע את האדם אל המעשה, והוא הדוחף ונותן כוחות להשגתו⁴⁴, ומתוך כך האדם אכן זוכה להתעלות ולהרקייע שחקים.

שייכות ברכת רצה ל"הודאה"

והנה ברכת רצה פותחת את סדרת הברכות השלישית והאחרונה של העמידה, כמובא בגמרא (ברכות לד, א) שהראשונות דומות לעבד שמשבח את רבו, האמצעיות דומות לעבד שמבקש מרבו, והאחרונות דומות לעבד שקבל פרס מרבו ומודה לו. וראה ברמב"ם

43. כך לכאורה מבואר במדרש (שיר השירים רבה ו, י): "יפה את רעיתי כתרצה, כשאת רוצה. כד את בעיאי, לית את צריכה בעייה מכלום, מילף מכלום". ובמתנות כהונה שם פירש, כשאתה רוצה וחפץ, אין אתה צריך ללמוד משום אדם, ומעצמך אתה יודע איך לעבוד את הקדוש ברוך הוא.

44. וכבר כתב הרב קוק זכר צדיק לברכה (בספר שמונה קבצים, קובץ א, אות תקנד) וזה לשונו: "כשמתפללים מתעלה הרצון, והרצון הוא התמצית היסודי של החיים, על כן מתעלים החיים כולם. וכל ההויה, על ידי עליית הרצון, עד שהכל מתעדן, והכל מתמתק וכו'".

(הלכות תפלה פרק א הלכה ד): "שלש ראשונות **שבח לה'**, ושלש אחרונות **הודיה**, ואמצעיות יש בהן **שאלת כל הדברים** וכו'".

אלא שהתהייה עולה ונשאלת, הלא רק מילותיה של ברכת מודים מבטאות תודה להשם יתברך, אך ברכת רצה, עיקרה בקשה שנהיה רצויים לפני השם יתברך, ושהעבודה תשוב, והיכן יש בה הודאה?

הסבר הדבר נחלק לכמה פנים:

א. עצם שאיפתנו ובקשתנו על שיבת העבודה לבית המקדש, היא עצמה מביעה תודה על היותנו בניו⁴⁵.

ב. הבקשות הנזכרות בברכות האמצע, סובבים סביב עניינים שאנו רוצים. אך מכאן ואילך אנו מבקשים על דברים, שכביכול פחות מעניינים אותנו, וזו לכשעצמה נחשבת הודאה. הרב צבי רימון המחיש זאת באמרו כי אדם המבקש להביע את תודתו למי שהיטיב עמו, יכול להסתפק באמירת תודה. אבל ניתן לעשות יותר מכך, ולהביא מתנה. מתנה זו מעצימה את הבעת התודה. כי יש כאן עשייה, והיא גדולה יותר מאמירה בפה. אשר על כן, בקשתנו על בית המקדש, ועבודת הקורבנות, שאינם צרכינו הפרטיים או הכלליים, אלא "צורך שמיימי", מביאה לידי ביטוי את תודתנו לקדוש ברוך הוא.

ג. הרדב"ז⁴⁶ אומר כי עיקר ההודאה היא אכן רק באמצע, בברכת מודים, ושתי הברכות רצה ושים שלום לא באו אלא כליווי. הווי אומר, בברכת רצה מבקשים שירצה בכל מה שבקשנו עד כה. בברכת שים שלום אנו כביכול נפרדים מן האדון, כעבד הנפטר

---

45. ואולי זו כוונת הגמרא (מגילה יח, א) "עבודה והודאה חדא מילתא היא".

46. שו"ת החדשות סימן טו.

מרבנו. וכיון ששלושתם נקבעו יחד בסדרה אחת, נקראו "הודאה".

ואשי ישראל ותפלתם, תקבל ברצון

מאז חרב המקדש, לא זכינו להעלות קרבנות על המזבח, לריח ניחוח. בקשתנו זו טעונה איפה הסבר, כי תפילתנו ניחא, אך על אלו קורבנות אנו מבקשים ו"אשי ישראל" תקבל ברצון.

רבנו יעקב בעל הטורים (טור אורח חיים סימן קכ) העניק לכך מספר הסברים, ונרחיב בהם מעט. הנה אמרו חכמים (ברכות כו, ב) כי שמונה עשרה הברכות נתקנו כנגד שלשת אבות, או כנגד קרבנות התמיד. וניתן לומר כי קיימת הקבלה בין השניים. שלשת הברכות הראשונות, מכוונת כנגד האבות. ושלשת האחרונות, מכוונות כנגד קורבנות.

על פי זה, מבקשים אנו בברכת רצה על העתיד. כלומר, אף שהתפילות משמשות כעין תחליף לקורבנות, איננו מסתפקים בהם בלבד, אלא משתוקקים מאד שגם הקורבנות ישובו, הלכך הבקשה היא שיקבל הקדוש ברוך הוא את תפילותינו, וישיב גם את עבודת הקורבנות.

דרך נוספת להבין זאת היא, שכבר בהווה, ישנן קרבנות המוקרבים על מזבח. כי הנה אמרו חכמינו זכרונם לברכה (מנחות קי, א - חגיגה יב, ב) שמזבח בנוי בשמים, בבית המקדש של מעלה, ומיכאל שר ישראל, הוא הכוהן הגדול, מקריב עליו קורבנות בכל יום ויום. ואף כי ברור שאינו מקריב בשר צאן או בקר, הרי כבר ביארו התוספות (מנחות שם ד"ה ומיכאל) שמקריב נשמתן של צדיקים, עד שיבנה בית המקדש בירושלים של מטה.

אלא שהדברים הטעונים הסבר, מה פשר הדבר, שהוא מקריב נשמות צדיקים?

נראה, כי תוכנה ומהותה של אגדה זו היא, שאותם יהודים יקרים המקריבים את רצונותיהם, ולא עושים תמיד מה שנח להם, אלא מתאמצים לקיים דווקא את רצון הבורא, כי זה מה שהיהודי צריך לעשות, עשייה זו היא הנחשבת לפני השם יתברך, כהקרבת קורבנות⁴⁷, וזאת הכוונה שמיכאל מקריב את נשמות הצדיקים על המזבח.

יש כאן מסר נחוץ וחיוני עבור כל אחד מאתנו. אין מדובר דווקא על אנשים גדולים, אלא על כל אחד ואחד מאתנו, כאשר זוכה להתגבר על רצונו, ולהשתעבד לרצון התורה, עולה רצון זה ביד מיכאל השר הגדול, והוא מעלה אותו לריח ניחוח לפני השם יתברך⁴⁸.

47. כך פירש נועם אלימלך (לרבי אלימלך מליז'ענסק, פרשת קדושים) וזה לשונו: "כשתרצו לזבוח זבחי שלמים וכו' לרצונכם תזבחוהו, תזבחו את רצונכם, שלא יהיה לכם רצון כלל עבורכם, כי אם רצון הבורא לבדו".

48. ראה זוהר הקדוש (פרשת לך לך, דף פ, א- פא, א): "בסתרי תורה, ומזבח דא עשה שם בראשונה כד אתברי עלמא עלאה וכו' ומיכאל"ל כהנא רבא, קאים ומקריב עלה קרבניו דנשמתיו, כיון (דף פ עמוד ב) דנשמתא סלקא תמן, מה כתיב, ויקרא שם אברם בשם ה', נשמתא קארי תמן, ואצירא בצרוך דחיי. וכל דא, אי זכאה בהאי עלמא לאתקנא גופא כדקא יאות, ולאכפיא תוקפא דההוא לטייא, עד דאתפרשא מגיה וכו'. תנו עבד קודשא בריה הוא ירושלם לעילא כגוונא דירושלם דלתתא וכו' ומיכאל כהנא רבא עלאה וכו' ונטיל לה מיכאל כהנא רבא ומקריב לה קרבן בוסמין קמי קודשא בריה הוא ויתבא תמן ומתעדנא בההוא צרוך דחיי (ישעיה סד) דעין לא ראתה אלהים זולתך וגו'".

תרגום: והמזבח הזה עשה שם בראשונה כאשר נברא העולם העליון וכו' ומיכאל הפכה הגדול עומד ומקריב עליו קרבנות של נשמות. כיון שעולה לשם נשמה מה כתוב? ויקרא שם אברם בשם ה'. הנשמה קוראת שם, ונצרת בצרוך החיים. וכל זה אם זכה הצדיק בעולם הזה לתקן את הגוף פראוי, ולהכניע החזק של אותו המקלל, עד שגפרד ממנו וכו'. שנינו, עשה הקדוש ברוך הוא ירושלים של מעלה כמו ירושלים של מטה וכו', ומיכאל כהן גדול עליון מכלם וכו' ונטיל אותה מיכאל

~ לסיכום ~

יש לנו דרך, באמצעותה אנו יכולים לומר תודה להשם יתברך, והיא על ידי שנתאמץ בעבודת השם הרגילה שלנו, נצא מאזור הנוחות, וניתן מעט יותר מעצמנו, נגביר את האש שלנו, אישי ישראל. ובכך נעניק להשם יתברך, את ההודאה היפה ביותר.

הַפְּהֵן הַגְּדוֹל, וּמִקְרִיב אוֹתָהּ קִרְבָּן בְּשָׂמִים לִפְנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וְיוֹשֵׁבֵת שָׁם, וּמִתְעַדְנֶת בְּאוֹתוֹ צְרוּר הַחַיִּים (ישעיה סד) שְׁעִין לֹא רָאָתָה אֱלֹהִים זולָתָךְ וְגו'.

ובזהר חדש אמרו (ריש פרשת לך לך, דף ל עמוד ב): "כיון שפוקד הקדוש ברוך הוא מעשיהם כו' זכתה הנשמה, ועולה אל מקום המזבח, מקום אשר מיכאל השר הגדול מקריב נשמתן של צדיקים וכו' ונותנת שבח והודאה בירושלים של מעלה שזכתה לאותה המעלה כו'".

אף המלבי"ם כתב כן (ארצות החיים סימן א סוף ס"ק נג) וזה לשונו: "מקבלים את מחשבתו כמעשה ממש וכו' מיכאל כהן גדול למעלה מקריב מחשבה זו לקרבן לה, מסירת נפש הישראלית על מזבח העליון".

~ ברכת מודים ~

"מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לא היה אדם שהודה לקדוש ברוך הוא עד שבאתה לאה והודתנו, שנאמר (בראשית כט לה) וַתֹּאמֶר הַפֶּעַם אֹדָה אֶת ה' (ברכות ז, ב).

היה זה אחר לידת יהודה, אז פתחה לאה את פיה ואמרה, כעת, אחר לידה זו, מוטל עלי להודות להשם יתברך. והדבר תמוה לכאורה, מה המיוחד בלידה זו, יותר משאר לידות? רש"י פירש (ברכות שם): "שראתה ברוח הקדש שיעקב מעמיד שנים עשר שבטים, ולו ארבע נשים, כיון שילדה בן רביעי, הודת על חלקה, שהוא יותר מן החשבון המגיע לה". כלומר לפי החשבון, היתה כל אחת מארבע נשותיו צריכה ללדת, שלשה שבטים בלבד. וכל עוד הולידה לאה את מספר הילדים המצופה, היה הדבר מובן מאליו. אך לידתו של ילד רביעי, היתה הפתעה של ממש. כלל לא ציפתה לכך. לכן התבטאה ואמרה הַפֶּעַם אֹדָה אֶת ה'. כי הלידה הזו אינה דבר מובן מאליו.

חובת אמירת התודה, ערב ובוקר וצהרים, על חיינו ושאר הטובות, מקורה בהבנה שכל אשר לנו, אינו מובן מאליו. כפי שלמדנו מדברי לאה, שהתודה נאמרת על מה שלא מצפים לו. ואם הוטלה עלינו חובה להודות פעמים רבות כל כך לבורא העולם, עלינו להכיר כי כל מה שיש לנו, אינו מובן מאליו.

מלבד זאת, יש בהודאה להשם יתברך הודאה על האמת, שרק מפאת חסדיו יתברך, קבלנו טובות רבות כל כך. וזהו אחד מן היסודות האמוניים היוצאים מהתפילה, כפי שהרחבנו בסדרה זו.

מהפך נפשי עמוק, אמור להתחולל בקרבנו, בעקבות עבודת התפלה. עבודה גדולה מוטלת עלינו להחזיר בעמקי כוחות נפשנו, את ההכרה הבהירה במציאות האמיתית. עלינו להודות על האמת, ולהכיר במקור כל הטוב הזה, שיש לנו⁴⁹.

הרב קוק אומר שהאחד גורר את השני. אדם הנמנע מהכרת הטוב, אינו מפרש נכונה את המציאות. שהרי רק זה הסבור כי זולתו חייב לסייעו, לא יגיד תודה, כשיקבל ממנו עזרה. וכשמבוקשו לא יתקיים כראוי, הוא יזעיף פנים, ואולי אף יתרעם. אך אם הוא מבין כי זולתו אינו חייב לו דבר, הוא יודה לו, כשיקבל ממנו סיוע⁵⁰.

---

49. ניתן להוכיח זאת גם מדברי חכמים (בראשית רבה עא, ה) "לאה תפסה פלך הודיה ועמדו ממנה בעלי הודיה, יהודה (בראשית לח) ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני". כלומר, בשכר התודה שנתנה לאה, זכתה שגם יהודה בנה יודה במעשה תמר.

אף כי זו לכאורה תודה אחרת, כי התודה שנתנה לאה היתה הכרת הטוב. בעוד שההודאה שהוא נתן היתה הודאה על האמת, שהתודה על מעשהו, ואמר "צדקה, ממני". אכן לפי האמור, שניהם קשורים זה בזה, וגוררים האחד את השני. כי המודה על הטוב מודה על האמת, שהשני היטיב עמו.

50. כך פירש הרב קוק זכר צדיק לברכה בפירוש על הסידור (עולת ראייה, מודה אני, ד"ה מודה): "ההוראה הלשונית של חובת הודאה, בביטוי "מודה" ביחוד, משותפת היא להודאה מגזרת תודה, הבאה מתוך הכרת הטובה של המיטיב, ומגזרת התוודות והודאה על האמת.

והדברים מתאימים זה לזה. צהלת החיים הראשונה, הפוגשת את האדם בהקיצו משנתו, ומוצא הוא לפניו עולם מלא וחדש בכל מלואו וטובו, היא מרימה את אור השכל הפנימי, להכיר את אור החיים וזיוו ביסודו, ותחת ההשקפה העכורה החמרית, שהיא מוטבעת בטבע הבשר, מתעלה הרוח להשקפה א־להית צחה, לראות את נשמת אור חי העולמים ביפעת מפעלה. והאדם ברגש תודתו מודה הוא על האמת, ומקיים את עומק אמתתה של ההכרה הרוחנית, ומעיד על כל אור החיים והיש, שהוא נובע כלו ממעין הטוב ומקורו, ממקור חסד עליון, המשפיע שפעת חיים לכל המון עולמים וכל יצוריהם".

תובנה זו מבהירה את סדר העניינים המובאים בברכת ההודאה. הפתיחה מתמקדת בהכרת המציאות, ובהודאה על האמת. השם הוא האלוקים שלנו, והוא המשגיח עלינו. לולי הקדמה זו, תהא תפיסתנו את החיים שגויה, ולא נצליח לומר תודה. רק אחר ההכרה במציאות האמיתית, נוכל לבוא ולהודות על טובותיו. וכפי שהברכה אכן ממשיכה, "מגן ישענו, לדור ודור נספר תהילתך וכו".

נחדד מעט את המסר. אם נעלה על הדעת, שבאיזה ענין שהוא בחיים, הקדוש ברוך הוא אינו מעורב, לא תהא לנו סיבה להודות לו על כך. זאת אומרת, שהיכולת להודות לו על כל הטובות, מונחת בפרשנות של האירועים המתרחשים בחיינו. כי אם נפרשם על פי האמת, נבין כי הטובות כולן מגיעות ממנו.

ימי הפורים יש בהם מן החידוש, כי בשונה מכל המועדים בהם אומרים הלל, בפורים אין אומרים. אחד הטעמים לכך, כמובא בגמרא הוא⁵¹, שקריאתה זו הילולה. הווי אומר בפסח, הואיל וראינו ניסים גלויים, יותר קל להודות להשם יתברך, כי ברור שהוא הגורם להם. אך מאורעות מרדכי ואסתר, אשר המגילה פרסה ברחבה, היו מסכת אירועים טבעיים לגמרי, שיותר קשה לראות בהם את יד השם והשגחתו. לכן בהיותנו מכירים כי הוא זה שפעל כל זאת, אין לך הלל והודיה גדולה מכך, כי אנו מייחסים אותם להשגחתו.

יש מודל שנקרא אפר"ת [אירוע פרשנות רגש תגובה]. הרעיון העיקרי שלו הוא, שהפרשנות של האדם היא שקובעת את התגובה שיגיב לכל רגש שהוא חווה. אם הפרשנות שאנו מעניקים למאורעות חיינו היא, שהכל מנוהל ומושגח בהשגחה עליונה, שאינה חייבת לנו דבר, הרגש שנחוש כתוצאה מכך תהא רגש של

51. מגילה יד, א "קרייתא זו היללא".

הודיה, ומתוך כך נבוא להודות לו יתברך. אך אם נוציא את הקדוש ברוך הוא מהתמונה, אות הוא כי הפרשנות שאנו מעניקים למאורעות חיינו, אינה נכונה בלשון המעטה. ואם יקרו לנו מקרים מצערים, נחוש מן הסתם רגש של כעס, ואף נגיב בהתאם. כי לא נייחסם אל הקדוש ברוך הוא.

על ניסיד ונפלאותיך שבכל עת

אמירה זו טעונה הסבר. האמנם מתרחשים ניסים בכל יום? וכי שמע אי מי על איזה ים שנקרע לשנים, או ראה לחם שמימי יורד מן השחקים. הרי קמים בבוקר, והעניינים מתנהלים כולם כרגיל, כדבר שבשגרה?

אכן פשר הדבר הוא, שנתבעים אנו להודות על האמת, כי גם המאורעות השגרתיים כולם ניסים המה. עלינו לפתוח את העיניים, ולראות שהשם מגלגל את כל מקרינו⁵². ובמילים אחרות, האירועים היומיים מתרגשים ובאים עלינו בין כה וכה. השאלה היא, איזו פרשנות נעניק להם.

דוגמה חיה לכך ניתן לראות בחג הפסח. הנה זכרון יציאת מצרים מחייב אותנו בהודאה גדולה, כפי שאנו אומרים בהגדה של פסח "לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח וכו' למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו, הוציאנו מעבדות לחרות וכו'".

יכול אדם לראות את גלות מצרים בעין שלילית, להעניק לימי הקושי משמעות של שעבוד וצרה וכו', ולהיאנח מתוך שברון לב, אהה, כמה מרים היו אז חיינו. אך אנו בוחרים להתמקד במאורע הגדול של היציאה ממצרים. כי הערך של היציאה משמעותו שהשם

52. ניתן לצרף את דברי הרמב"ן הידועים (פרשת בא יג, טז): "אין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שיאמין שכל דברינו ומקרינו כולם ניסים, אין בהם טבע".

לא עזב אותנו, בתוך ימי החושך והקושי שעברו עלינו. הענקת פרשנות נכונה כזו, מובילה אותנו להודיה גדולה.

והנה הואיל וימי הפורים מקדימים את ימי הפסח, נמצא שאנו באים לימי הפסח, מתוך המבט הזה, שהבורא השגיח ומשגיח עלינו תמיד, בכל ההתרחשויות הטבעיות, וחובה להודות לו על כך.

אם נמקד את תשומת לבנו בכל מה שיש לנו, ונכיר שהשם משפיע עלינו בחסד גדול, נוכל להגיע לתודעה שלא מגיע לנו כלום. ומתוך כך אדם מגיע לשמחה, שהרי כל מה שהוא מקבל זה מעבר למה שמגיע לו. ורק מתוך תודעה זו, נוכל להודות להשם יתברך.

מודים דרבנן

יש מקום לשאול, מדוע כל הציבור אומר "מודים דרבנן", וכי לא די באמירת החזן? אכן כבר הסביר הרב שפירא, שהכלל אינו יכול להביע תודה. אלא כל יחיד ויחיד צריך להביע זאת בפני עצמו. לכן לא ניתן להסתפק באמירה של נציג הציבור.

ערכה הגדול של הכרת הטוב מבואר בדברי הגמרא (שבת י, ב) שאמרה כי "הנותן פת לתינוק, צריך להודיע לאמו. מאי עביד ליה, שאיף ליה משחא ומלי ליה כוחלא וכו'". מפרש רש"י: "ישפשפנו בשמן בין עיניו, דבר הנראה, שתשאלנו אמו מי עשה כן, ויאמר לה התינוק, פלוני עשה, וגם פת נתן לי". כלומר, אדם שנתן לחם במתנה לילד קטן, יסמן עליו איזה סימן, כדי שאמו תתמה ותשאל, מי עשה לך כך? והוא ישיב פלוני עשה כך, וגם נתן לי לחם.

הסבר הדבר, ביאר הרב קוק, בעין איה שם וזה לשונו:
 "התינוק אינו מכיר כי אם ערך הטובה של הנאת הפת. אמנם
 בהיוודע הדבר לאמו, תדע להכיר את ערך הרגש של ידידות
 שיש בזה וכו'. נמצא שההודעה לאמו תביא את הפעולה
 הקטנה החומרית למטרה רוחנית נכבדה".

הרי שהכרת הטוב חשובה כל כך, ולכן יש להודיע על נתינת
 המתנה, כדי שהאמא, שבנה קיבל מתנה, תוכל לייקר את הטובה,
 ולהודות עליה.

המשמעות הגדולה של הכרת הטובה הגדולה שבני אדם מטיבים
 לנו, תגרור אחריה הכרה בטובת הקדוש ברוך הוא שברא ובנה את
 העולם. ולכן הקפידה התורה וציוותה "כבד את אביך ואת אמך", כי
 מתוך כך יכיר בטובת הבורא, כפי שהסביר ספר החינוך (מצוה לג) וזה
 לשונו:

"שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה,
 ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה וכו'. וכשיקבע זאת המדה
 בנפשו, יעלה ממנה להכיר טובת האל ברוך הוא וכו'".

אם יכיר האדם בטובת הקדוש ברוך הוא, הוא יוכל להתעלות,
 כפי שהסביר הרב קוק במוסר אביך⁵³, שענין הכרת הטוב לקדוש
 ברוך הוא הוא אחד מהיסודות של היהדות. כי על ידי ראית כל
 הטוב ששולח לנו, מתעורר בקרבנו רצון חזק להתעלות בעבודתו
 יתברך.

הפסוק אומר (בראשית יא, ה): "וַיֵּרֶד ה' לראות אֶת הָעִיר וְאֶת
 הַמְּגִדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְנֵי הָאָדָם".

53. מוסר אביך פרק ב פסקה ג, בגודל חשיבות הכרת הטוב.

ופירש רש"י:

"בְּנֵי הָאָדָם, אלא בני מי, שמא בני חמורים וגמלים? אלא בני אדם הראשון שכפר את הטובה, ואמר האשה אשר נתת עמדי. אף אלו כפרו בטובה, למרוד במי שהשפיעם טובה, ומלטם מן המבול" (בראשית רבא לח, ט).

על חיבור זה רמזה התורה במילים "בני האדם", כפי שגילו חכמינו, מאחר ואנשי דור הפלגה, שבנו מגדל, נהגו אף הם כאדם הראשון שכפר בטובה הגדולה של האשה, ונהג במידת הגאווה המגונה. אדם הראשון שהתלונן על האשה שניתנה לו, העדיף חיים לא משותפים, וסרב לראות את המעלה הטובה של הגיוון, ושל המבט השונה לחיים. בוחר הוא במבטו האישי, ובו בלבד. לכן אמר הקדוש ברוך הוא "לא טוב היות האדם לבדו". כי הסבור שיוכל לחיות לבד, ללא אשה, אין זאת אלא משום שחסרה לו מדת הענוה, וודאי דבק במידת הגאווה.

באופן זה נהגו אנשי דור הפלגה כפי שכתב מהר"ל (חידושי אגדות על סנהדרין, עמוד רסא) וזה לשונו:

"כי אנשי מגדל לא היה כונתם רק להתגדל, וכדכתיב נעשה לנו שם".

גאוותם התבטאה בכך שביטלו את ייחודיותו של כל אדם, וחתרו לכך שהחברה כולה תהא שווה. לא הבינו את חשיבות הגיוון.

ניתן לראות זאת מדברי המדרש (ילקוט שמעוני פרשת נח רמז סב):
 "ואם נפל אדם ומת, לא היו שמים את לבם עליו. ואם נפלה
 לְבִינָה, היו יושבין ובוכים ואומרים, אוי לנו אימתי תעלה
 אחרת תחתיה".

הווי אומר, המטרה הנעלית של בניית המגדל, היתה חשובה כל
 כך בעיניהם, עד שכל לבינה שנפלה, עוררה את צערם הגדול. אבל
 נפילת אדם אל מותו, לא ציערה אותם, כי זו היתה שיטתם, שאין
 כל חשיבות או ייחודיות לאדם מסוים. לכן כל עת שנפל אדם, עמדו
 תועמלני ההסברה וטענו, ניתן למצוא לו מחליפים רבים, ומדוע
 להצטער על המת. היתה זו כפירה בטובה, כלומר בגיוון הרב של בני
 האדם.

יש בכך מסר גם לבני ישיבה. הישיבה מורכבת מחומר ורוח,
 מבנים, צוות מנהלה, ומטבח, ארון קודש, תלמידים ואברכים. כלומר
 מכלול של דברים. ניתן לחשוב אולי, כי אין חשיבות רבה לכל אחד
 מן המרכיבים הנזכרים. אך לאמיתו של דבר, כל פרט נחוץ וחיוני
 לצמיחת הבחור. וכשם שיש מלאך העומד מעל כל צמח ומכה על
 ראשו ואומר לו גדל, כך גם בישיבה, צוות הרמ"ם והאברכים
 שמלווים את התלמידים, ושאר מרכיבי הישיבה, כולם נועדו לסייע,
 לגדילתו ופריחתו של כל בחור, בדרכו.

~ ברכת שים שלום ~

לא לחנם נסדרה ברכה זו אחר ברכת כהנים, ומשום שהיא כעין המשך ישיר ומקביל לאותן ברכות, הנזכרות בברכת כהנים. כי הנה הברכות העיקריות הנזכרות בברכת כהנים, הן שמירה חן וחסד, תורת חיים, וגם בברכת שים שלום מופיעות ברכות אלה.

"יְבָרְכֶה ה' וְיִשְׁמְרֶה"

מהותה של ברכה זו היא ריבוי חומרי ושפע עושר, כמו שפירש רש"י על התורה (במדבר ו, כד) וזה לשונו: "יברכך - שיתברכו נכסיך. וישמרך - שלא יבואו עליך שודדים, ליטול ממונך". כלומר ריבוי חומרי, והגנה על השפע, שישמר ביד מקבלו.

זאת אומרת, כלל ישראל אמור להיות ממלכת כוהנים וגוי קדוש, כדי להשפיע על העולם ולקדמו, מבחינה רוחנית. תנאי מקדים להקמת ממלכה נאצלת זו, הוא חיי רווחה כלכליים. אין הכוונה שלימוד התורה מותנה בחיי רווחה חומריים, כי לא נזנח את דביקותנו בתורה בכל מצב שהוא. ובכל זאת, עם ישראל זקוק לרווחה כלכלית, כדי שדעתו תהא פנויה להשפעת רעיונות גדולים של אלוקות ותורה.

"יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיְחַנְּדֶה"

יתן לך מאור שכינה או מאור תורה, כך פירשו חכמינו זכרונם לברכה (ספרי פרשת נשא, פסקא מא). כלומר, ברכה זו מתבססת על הברכה הקודמת. כי אחר שזכה האדם לברכה חומרית, נדרשת הארה רוחנית. והיא הברכה הנזכרת בהארת הפנים של השם

יתברך. ויחנך - במדרש פירשו (ספרי שם) "ויחנך במתנת חנם". כלומר, בין אם המתברך זכאי וראוי לכך, ובין אם אינו במדרגה הראויה לכך, הוא יקבל מעלות רוחניות אלה, במתנת חנם.

יְשׂא ה' פָּנָיו אֵלַיָּךְ

משוא פנים זה פירושו, שאנו בעלי זכויות יתר, פריבילגים. הן מן הבחינה החומרית והן מן הבחינה הרוחנית.

אמנם הנהגה זו של הקדוש ברוך הוא, שכולו אמת, צריכה הסבר. היתכן שינהג עמנו במשוא פנים, כבעלי זכויות יתר. תהייה זו תהו מלאכי השרת, שהביעו את פליאתם בפני הקדוש ברוך הוא, כמובא בגמרא (ברכות כ, ב):

"אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם כתוב בתורתך (דברים י) 'אֲשֶׁר לֹא יֵשׂא פָּנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד', והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתוב 'יֵשׂא ה' פָּנָיו אֵלַיָּךְ'? אמר להם, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה (שם ח, י) 'וְאֶכְלֶתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבִרְכָתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ', והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה".

הווי אומר, בדווקא נוהג עמנו הקדוש ברוך הוא במשוא פנים, כי גם אנו נוהגים בדרך זו, ביחס למצוותיו. חשים אנו ביחס אליהן, חשיבות מרובה עד שהן הופכות חלק מהותי מחיינו. יחס רם זה כלפי מצוותיו בא לידי ביטוי בברכת המזון. כי אף שנצטוונו על כך רק לאחר השגת תחושת שובע, אנו בכל זאת מחמירים ומדקדקים לברך עוד טרם הושגה תחושה זו, וכבר אם אכלנו כזית או כביצה, אנו מברכים. האם לא ראוי שהקדוש ברוך הוא ישא לנו פנים?

"וַיֵּשֶׁם לָהֶם שְׁלוֹם – וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרְכָנוּ וְכוּ' בְּרֹב עֵז וְשָׁלוֹם"

ברכות רבות, ובהם תורה חן וחסד ועוד, מביאה עמה מעלת השלום. אך לא תושג מעלת השלום בתוכנו, אלא אם נתאחד. וכפי שהיה במעמד הר סיני, שהתאחדנו כולנו יחד, וזכינו לברכות רבות.

אלא שצריך להבין, מדוע מבקשים אנו הרבה שלום "וטוב בעיניך תמיד לברכנו ברוב עז ושלום" – "שלום רב על ישראל עמך תשים". לשם מה זקוקים אנו שהקדוש ברוך הוא יתן לנו ריבוי גדול של שלום?

הסבר הענין טמון בהבנת השלום. כי צריך לדעת שהשלום מרכיב בתוכו רבדים שונים של חיבור, כפי שהסביר הרב קוק זכר צדיק לברכה⁵⁴.

הנה מובא בגמרא (שבת לג, ב): "וַיַּחַן אֶת פְּנֵי הָעִיר, אמר רב מטבע תיקן להם, ושמואל אמר שווקים תיקן להם וכו'". זאת אומרת, לאחר שניצל יעקב מעשו, חנה בעיר שכם, והמציא עבורם את המושג "מטבע", ובמילים אחרות, את השימוש במטבעות כסף בעד סחורות. עוד חידש להם, את ענין השוק. וקיבץ את כל הסוחרים למקום אחד, וביום אחד, בו יסחרו כל אחד עם חברו, בסחורות הנמכרות.

מסביר הרב קוק (עין איה על מסכת שבת שם) שכוונת הגמרא להסביר את חכמת יעקב אבינו, שביקש להניע או ליצור יחסי שלום, בין הבריות.

הרובד הבסיסי ביותר, בלעדיו לא יתכן שלום, הוא ה"תועלת" המושגת מן החיבור, כפי שנסביר. דבר ברור הוא, שהאדם לבדו אינו יכול להצליח בדבר, לכן מתאגדים יחד, בשיתוף אינטרסים,

54. עין איה על מסכת שבת א אות רפה.

ומקבלים חיזוק מן האחר, כל אחד בחולשתו הוא. נמצא כי האינטרס, או העניין המשותף, גורם להתאחד, כי כל אחד מצפה לתועלת ששיג מן האיחוד.

מטרת המצאת המטבע על ידי יעקב, באה לבטא את ה"שלום" הזה. הנה דרך המסחר המקובלת עד אותה עת היתה, סחורה תמורת סחורה. לאחד חלב, ולאחר ביצים. המוצר מחליף ידיים, והעסקה נשלמת. אך אם היה מוכר החלב זקוק למוצר כלשהו, כגון ביצים, וזולתו אינו זקוק לחלב, לא יוכל לרכוש ביצים. לכן בא יעקב אבינו והמציא את המושג "מטבע", כדי שהסחורה תוכל להימכר במטבע עוברת לסוחר, ובאמצעותה, יוכל האדם לרכוש כל מוצר אחר. כי המטבע, תמיד מתקבל.

השוק אף הוא מביא תועלת דומה. אדם בודד מוגבל בכמות הסחורה הנרכשת או הנמכרת. אך רבים המתקבצים יחד למקום אחד, בזמן מוסכם, מגדילים את התועלת שהרוכשים יכולים לקבל. וככל שגדל מספר הסוחרים והמצרכים שבשוק, כך תגדל תועלת האדם.

ברם, שלום זה המושג מכח התועלת, אינו אלא מדרגה בסיסית ביותר. יש בכך גם חיסרון גדול, כפי שהסביר הרב קוק. היא לא יכולה להחזיק זמן רב. דווקא חיבור כולם וקיבוצם יחד למקום אחד, מניע את התחרות והמאבק. מלחמות רבות החלו בצורה של מאבקים אישיים בין סוחרים, או בצורה של מלחמת אומות זו בזו. האחד סבור כי זולתו דוחק אותו, ומרוויח יותר ממנו וכדומה, ופותח בלוחמה, וכלשון הרב "שלפי ההשקפה החיצונה הוא דוחק את גבולו וממעט את צרכיו וכו' שמזה נולדת השנאה והתחרות וצרות עין בין אדם לחבירו, ובין מדינה לחבירתה".

הרובד היציב של השלום, שהוא גם המדרגה הגבוהה יותר, הוא בהתאגד קבוצת אנשים יחד, בשאיפה לגלות את שם השם בעולם⁵⁵. הווי אומר, לא עבור תועלת כלשהי, אלא רק מתוך הכרה שכולנו אחים, כנאמר (דברים יד) "בְּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם"⁵⁶.

העבודה המוטלת על האדם בהשכנת שלום, ובחיבור לכל יהודי, אין פירושה, שמתחבר עם אנשים שדעותיהם מוסכמות עליו. זאת אינה חכמה. ואף כי גם שלום זה יש בו מעלה גדולה, אבל השלום הנעלה ביותר הוא, כשמסוגל האדם להתמודד עם אלה שאינו מסכים עמם. דעותיהם הפוכות ומנוגדות להלך רוחו. והוא עומד באתגר זה בכבוד, ומקבל את העובדה שגם ליהודי הפועל או חושב אחרת ממנו יש מקום.

אי היכולת להכיל את האחר והשוונה, למרות חוסר ההסכמה, מובילה את האדם לנהוג בזולתו בחוסר כבוד, במקרה הטוב. ולמאבקים ועימותים, חסרי תכלית, במקרה הפחות טוב.

לכן נתבעו תלמידי רבי עקיבא בתביעה קשה כל כך, עד שעשרים וארבעה אלף מהם נפטרו בימי ספירת העומר, כמבואר בגמרא (יבמות סב, ב), "שלא נהגו כבוד זה בזה". לכן נתקנו מנהגי אבלות על מיתתם, כדי שגם אנו נבין כי השכנת שלום בין אדם

55. עיין עולת ראיה עמוד רנז.

56. ראה גם ברמב"ם שכתב (הלכות מתנות עניים פרק ג הלכה ב): "וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם שנאמר בנים אתם לה' אֱלֹהֵיכֶם ואם לא ירחם האח על האח מי ירחם עליו". וכך ביאר ספר חות יאיר (ספר דרוש, אור יקר אור שני עמוד קלו - לא השו"ת הידוע) וזה לשונו: "מתוך שתתן צדקה ועל כרחך דתחשוב שאתם כולכם בנים למקום, ובזה תהיו אתם גם אתם בשלום זה עם זה." והרב נסים פרידמן הסביר, שעל פי הבנה זו יתכן לרמוז בפסוק "והיה מעשה הצדקה שלום" (שהובא שם ברמב"ם לענין אחר) כי הצדקה חושפת את אחוות בני ישראל, ומרבה שלום.

לזולתו כרוכה בהתנהגות נבונה. למרות אי ההסכמה, או ההתנגדות, לדרכו או לדעותיו של הזולת, עדיין צריך לקבלו ולכבדו, כי גם לו יש מקום.

רובד נוסף המרכיב את השלום הוא היכולת ליצור איזון פנימי בנפש, בין הערכים השונים. כלומר, הגשנו בקשות שונות בתפילת שמונה עשרה, שחלקן סותרות לכאורה, האחת את חברתה. הבינה והחכמה נדרשים מצד אחד, לצורך העסק בתורה. ומן הצד השני, אנו חפצים בברכה בעסקים. ערכים אלו, הם לעומתיים ומנוגדים זה לזה. כי המבקש להצליח בתורה, צריך למעט בסחורה. והמבקש להצליח בסחורה, אינו יכול כל כך להרבות בלימוד תורה. ובהכרח שהצלחה באחד, תבוא על חשבון השני. ובכל זאת, אנו רוצים הצלחה גם בזה וגם בזה. לכן אנו מוסיפים לבקש, אחר כל הבקשות הללו "שים שלום", כלומר, תן לנו את הסייעתא דשמיא לאזן אל נכון בין כלל הערכים והצרכים השונים, שנדע לתת לכל אחד את המקום המדויק שלו.

דוגמה על האיזון הנכון בין ערכים מנוגדים, ניתן לראות בדברי רַבָּא, כמובא בגמרא "אמר להו רבא לרבנן במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא" (ברכות לה, ב). כלומר, אמר רבא לתלמידיו, אל תבואו אל הישיבה בחדשי ניסן ותשרי, אלא צאו והתעסקו בפרנסתכם, לבל תוטרדו בהם, בשאר ימות השנה. הרי לנו, כי האמורא רבא, הורה לתלמידיו לחלק את זמנם בחכמה. ולהקדיש חלק ממנו לענייני פרנסה, כדי לפנות את שאר הזמן ללימוד התורה.

בין שאר מרכיבי השלום, אנו מבקשים שהשם יתברך יתן לנו סייעתא דשמיא לאזן נכונה, בין כל הצרכים, לתת לכל אחד את מקומו. כי באמת, למרות הניגוד בין הערכים השונים, אין לפסול

ערך כזה או אחר, אלא צריך לפעול בחכמה, ולתת לכל אחד מהם את הזמן והמקום שלו.

רובד נוסף של שלום, עליו מבקשים בסיום העמידה, הוא על המעבר בין ההתעלות הרוחנית, הנוצרת בתפילה. בה עמדנו לפניו, רוממנו את רצוננו להתקרב אליו, והרחבנו את שאיפתנו לדבוק בנאמנות, בערכים נעלים ומקודשים. ובכל זאת, תיכף אחר העמידה, אנו שבים אל קרקע המציאות. חולשותינו עדיין עמנו, והערכים הרוחניים נראים לפתע רחוקים מהישג ידינו.

מעבר חד וחרף כל כך, בין מדרגות רוחניות גבוהות, למציאות החומרית, יכולה לטלטל את האדם בעוצמה, ולהביא לתוצאות לא רצויות. הדבר דומה בבחינה מסוימת, למסופר בגמרא: "איתבו תריסר שני במערתא וכו', נפקו, חזו אינשי דקא כרבי זורעי, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה! כל מקום שנותנין עיניהן, מיד נשרף" (שבת לג, ב).

כלומר, לאחר שהסתגרו רבי שמעון בר יוחאי ובנו שנים עשר שנה במערה, במהלכם העפילו מעלה והרקייעו שחקים, למקום רוחני גבוה ביותר, שאנו אפילו לא מסוגלים להבין. יצאו אל העולם הגשמי, ופגשו ביהודים שעמלו לפרנסתם, חרשו וזרעו את שטחיהם החקלאיים. העיסוק החומרי הלם בהם בעוצמה רבה כל כך, עד שכל שדה בו נתנו את עיניהם, נשרף ועלה באש. היה זה חורבן נורא. עד שהקדוש ברוך הוא קרא אליהם, כפי שסיימה הגמרא שם:

"יצתה בת קול ואמרה להם, להחריב עולמי יצאתם? חזרו למערתכם!"

סיום התפילה אף הוא עלול להפגיש את האדם בפער עצום, בין שאיפותיו הנעלות למציאות שלו. מפגש העלול להוביל לכעס פנימי, ותסכול עמוק. האדם מצוי במדרגה רוחנית גבוהה, ופתאום

חוזר למציאות. מכיר במצבו הרוחני, שאינו תואם כלל את שאיפותיו הגבוהות. ועל כך, בין השאר, אנו מבקשים "שים שלום". כלומר, עזור לנו לעשות שלום בין הרצונות הנעלים והרוחניים לבין המציאות שלנו. שנבין כי ההתאמה בין המציאות שלנו, לבין שאיפותינו, דורשת זמן, ומהלכים שנבנים צעד אחר צעד של עלייה והתקדמות. כי השם רוצה את העולם שלנו החומרי, כמו שתהתה הבת קול באזני רבי שמעון בר יוחאי "להחריב עולמי יצאתם?" הרי לשם כך בראתי את עולמי, הגשמי והחומרי. כדי שאדם יתמודד ויתעלה אט אט, בדרכו הוא.

נדבך נוסף בבקשת השלום הוא, חיבורם של החלקים השונים באומתנו. לא מעטים המה חילוקי הדעות הקיימים בין תלמידי חכמים וקבוצות שונות בעם ישראל. קיומם של שיטות וזרמים שונים ביהדות, ואפילו בתוך עולם התורה, מעלה לא פעם תהייה ופליאה, האמנם ניתן לאחוז בדרך עקומה כל כך?

מוכרח להיות, כך אני מסביר לעצמי, עת צפים הרהורים אלה בדעתי, שיש כאן גילוי של ההשגחה העליונה. כלומר, הקדוש ברוך הוא סידר זאת בכוונה תחילה, כדי ליצור איזון נכון. ניתן להגדיר זאת כתנועת ה"מטוטלת". זרם אחד ימשוך את סדר היום לצד מאד מסוים, וכנגדם, גיבש הקדוש ברוך הוא זרם שונה, שימשוך את סדר היום לכיוון שונה והפוך לחלוטין. ניתן למצוא לפעמים ניגודים בולטים גם באדם בודד או בציבור מסוים, שמכיל בתוכו קצוות לעומתיות ומתנגדות. כי המציאות עצמה אינה שייכת לצד קיצוני זה או אחר, אלא לאמצע⁵⁷. אלא שהאיזון הנכון יושג, באמצעות כוחות מנוגדים ולעומתיים.

---

57. הערת הרב נסים פרידמן: חשבתי שיש לכך סמך בדברי מהר"ל שכתב (נר מצוה על חנוכה - עמוד ח) וזה לשונו: "הוא יתברך אחד, והאמצעי הוא מתייחס

~ לסיכום ~

הואיל והשלום מורכב מכמה צדדים נגדיים, אין לבטל אפילו אחד מהם, אלא יש לפעול בחכמה, להכיל ולקבל גם את הצד שאינו מתאים להלך רוחנו. והיא התובנה שעלינו להוציא מן הסיפור המצער של פטירת תלמידי רבי עקיבא. להתנהל בצורה שתתן מקום גם לאותם אנשים ולאותם אמירות שאינן מקובלות עלינו⁵⁸. כי אם לא תהיה משיכה לצד מסוים, לא תוכל המציאות להגיע לתיקון שלה, לאיזון הנכון. לכן גם בתהליכים היסטוריים, וגם

אל אחד. כאשר האמצעי בפרט הוא אחד, ולכך בית המקדש וירושלים שהם אחד בלבד, והם באמצע העולם (יומא נד, ב ומדרש תנחומא פרשת קדושים). כי האמצעי הוא מסוגל להם, וכן ישראל שהם עם אחד, מסוגל להם הארץ שהוא אחד בלבד, לפי שהוא באמצע העולם. כלל הדבר, דבר שהוא אחד, מסוגל לו האמצעי". לולי האמור במאמר זה, קשה להלום את דבריו ולהבינם. אך על פי האמור, כוונתו שאצל הקדוש ברוך הוא, בית המקדש, ירושלים וכלל ישראל, מאוגדים יחד כוחות מנוגדים, ואין נטייה לצד אחד, יותר מזולתו. וזהו השלום האמיתי.

אולי ניתן להסביר על פי זה את דברי רבי יהושע בן לוי על הפסוק (תהלים קכז) ירושלים הבנויה כעיר שחבורה לה יחדיו, **עיר שהיא עושה כל ישראל לחברים** (ירושלמי חגיגה פרק ג הלכה ו). הרי שהגדיר את ירושלים כעיר של חברות (לענין טהרה, ומן הסתם גם לענין חיבור אמיתי). כלומר, עליית השבטים ירושלימה ברגלים (כמו שאמרו בהמשך שם), מחברת את הקצוות יחד. וכן פירש המלבי"ם על הפסוק (תהלים קכב) 'שאלו שלום ירושלים' "שעיקר ענין ירושלים היא אחדות האומה".

58. כך גם מבואר בכתבי הרב קוק זכר צדיק לברכה (שמונה קבצים, קובץ א, אות תקעה) וזה לשונו: "הצדיק הקדוש האמיתי הוא **מאחד בתוכו את כל ההפכים וכל הטוב המפוזר בעולם**, שבמצב הקטנות כל אחד סותר את חברו, כשהם באים בפגישה במעמד אחד בכלי אחד, הוא מאחדם בכחו הגדול, המקיף והרחב. כי הוא מתעלה תמיד במחשבתו ורצונו לעולם העליון הרוחני, שבו אין מצרים, והכל יכול להכנס שם, וממילא יוכל כל הטוב להתקבץ ביחד וכו'".

בפיתוח דיני התורה, יש הכרח לחידוד הזה, שכל אחד שונה ומושך
לצד אחר, כי זו הדרך שתאפשר להגיע לשלום ולשלמות.

~~~~